

893
1997/2

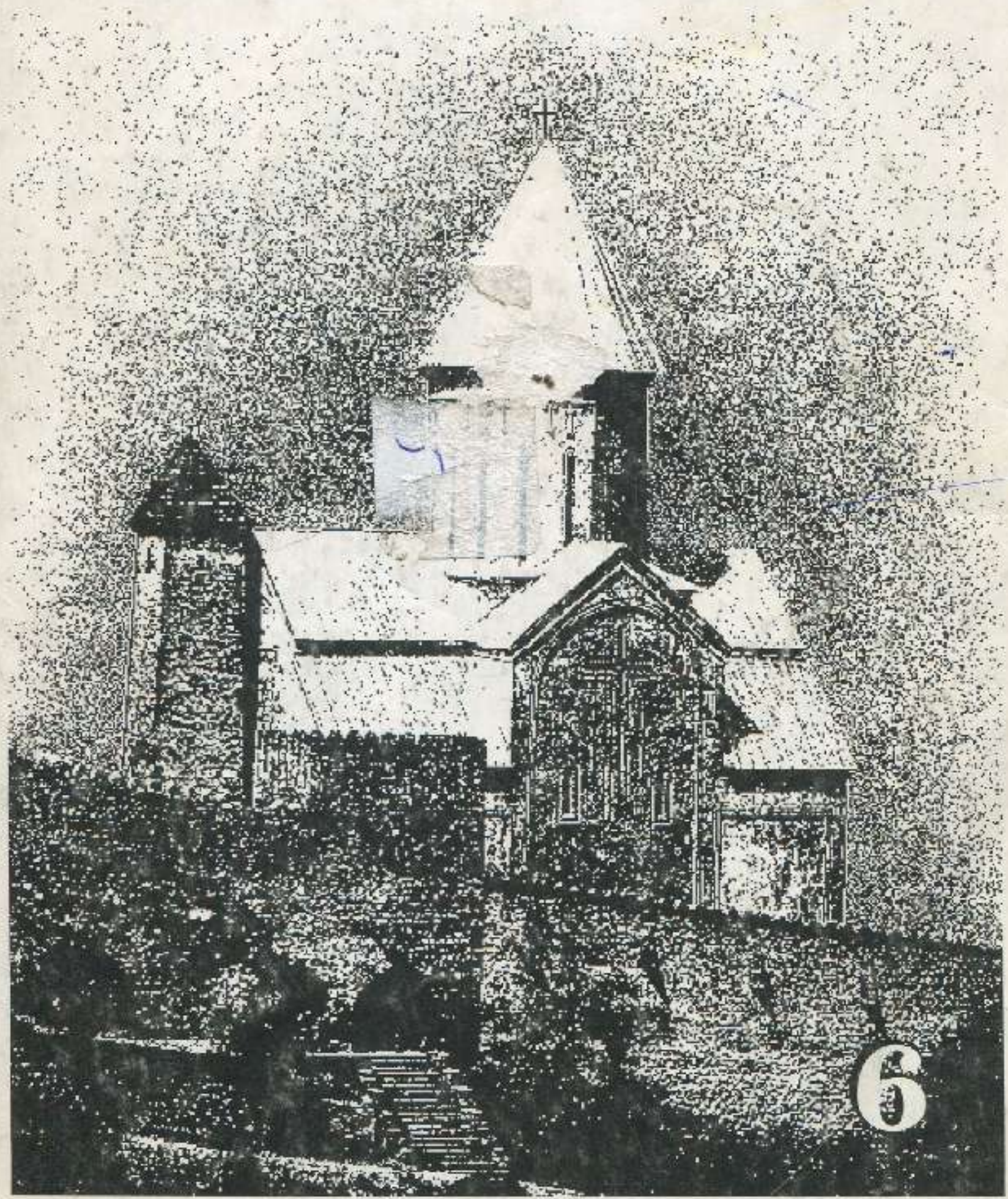
ՀԱՅԿԱՆԵՍՅԱՆ

ՀԱՅԿԱՆԵՍՅԱՆ
ԵՆԿՆԱԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

Հիմնադրված է: 1969 թ. հունիսի 1-ին:

Տնօրեն: Գրիգոր Գրիգորյան: Գլխավոր խմբագիր: Գրիգոր Գրիգորյան:

**ეპოქურიზმი რეალიზაციაში
 სტრუქტურული - სასაზოგადოებრივი
 ყაყვიანობა**

გსურს გაიგო „კინა ხარ“, უნდა შეიგნო „ვინ იყავ“;
 გინდა იქცე „რამედ“, უნდა შეიტყო „რა განვლე“;
 „საითქუნ?“ – მიზანმხვედრია მაშინ, თუ ესეც იცი:
 „საიდან?“ ისტორია არის არა მარტო ხსოვა წარსულისა
 – იგი თანვე ქმედითი მონაწილეა მომავლისა.

ბრიგოლ რეზაძიძე

დასაბამიდან 447
 ქორიკონი 257
 ქრისტეს შობიდან 1997

1997
 თბილისი

ახალგაზრდა ისტორიკოსთა სამეცნიერო-პოპულარული ჟურნალი

არტანუჯი

დამფუძნებელი – ერთი პირის ხაზინაში
„არტანუჯი“

1997 (6)

მეცნიერული
ბიულეტენი

რედაქტორ-გამომცემელი
ბუბა კუდავა

სარედაქციო ჯგუფი:

თორნიკე ასათიანი
შალვა გლოველი
მარეხ კავთიაშვილი
გიორგი კალანდია
ნინო ვიჭიშვილი
თეა ძართველიშვილი
თემო ჯოჯუა

პასუხისმგებელი მდივანი
ბონდო კუკატაძე

მხატვარი

მეუბრა სულხანიშვილი

კორექტორი

ნინო გულდუდავა

კორესპონდენტები:

ლევან თაძთაძიშვილი
მანა შაორუაძე

ჟურნალ „არტანუჯთან“ არსებული
სარეცენზიო საბჭო:

ტარიელ გვალია
თეოდო ღუნდუა
ვახტანგ ითონიშვილი
მერაბ კალანდიაძე
დავით ნინიძე (თაუმჯდომარე)
გიორგი ოთხგუჯური
დავით ხოშტარია

© არტანუჯი

ჟურნალ „არტანუჯში“ დაბეჭდილი სამეცნიერო
სტატიები რეცენზირდება სარეცენზიო საბჭოს მიერ

გამოდის 1994 წლიდან

თბილისი, ჩუბინაშვილის ქ. № 50, გამომცემლობა „ინტელექტი“ (ან: ჭავჭავაძის გამზ. № 1, თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, 1 კორპუსი, ქართული დიპლომატიის ცენტრი, ოთახი № 201) ☎ 96-75-43, 29-31-33, 29-49-23.

ბიორგი ოთხმეზური 9
გონა საითიქე 20

თქიმურაზ 28
გვანცელაქე

თორნიქე 32
ზაქარიაშვილი

ბიორგი მახარაქე 37

ნინო მიწიშვილი 45

თორნიქე ასათიანი 52
იური ჩიქოვანი 53

ღუვი გარამნიშვილი 70

78
87
89
92
95

საქართველოს ისტორია

რკონის წარწერები
კონსტანტინე-ფოფილი კირილე (XVI საუკუნის დასაწყისის ქართლის სამეფოს ისტორიიდან)

1561 წლის უცნობი იტალიური რუკა და აფხაზთა ისტორიული სამშობლოს ლოკალიზაცია

მსოფლიო ისტორია

პართიელები და სპარსელები IV საუკუნის რომაულ წყაროებში

არქეოლოგია

ბრინჯაოს ხანის საქართველოს ოქრომჭყედების ნიმუშთა ლაზერული მას-სპექტრომეტრული ანალიზის შედეგები

რეზიუმე

Abstracts

ვახუშტი ბატონიშვილი – 300

მეფის შვილი ვახუშტი

ივანე ჯავახიშვილი – 120

ჯავახიშვილთა საგვარეულო გერბი
გენეალოგიური ტაბულები

სარწმუნოება

წმ. აბო თბილელის სამლოცველო

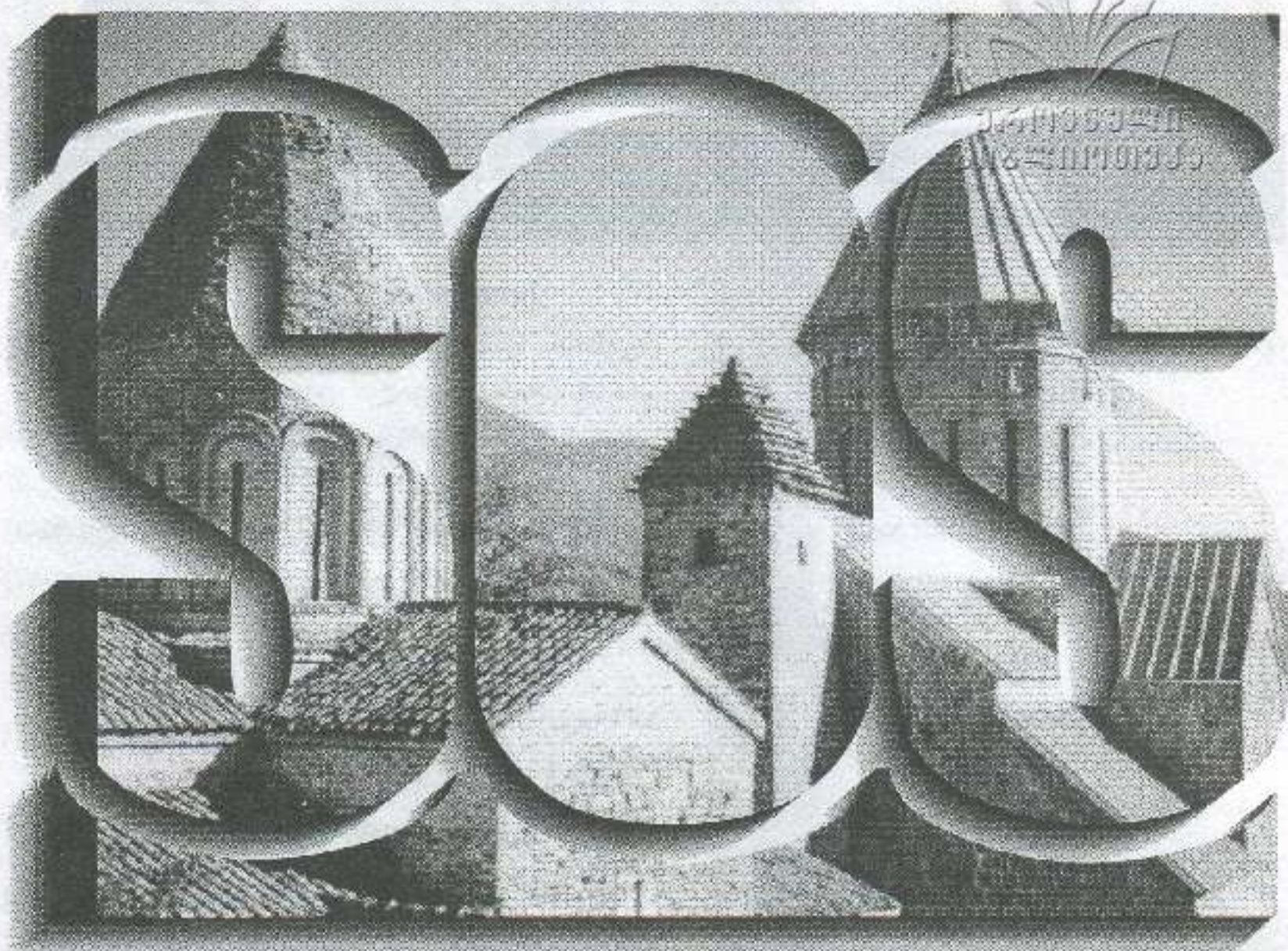
მრგობევა

ბიძაჩემი – ძია კოლა

სახალისო ისტორია

ისტორია „რეკორდებში“ (სამხედრო ისტორია)
საინტერესო ამბები (სამხედრო ისტორია)
კროსვორდი
იუმორი (სამხედრო ისტორია)
მეგობრული შარუები

ნაბზარი რაა. ყველა უნდა ნაბაზრის მტკიცა...

ანანურის გასაჭირი

*„ბერიკაცი ვარ, სუ მოძკლავ,
ჯერ ანანური მაჩვენე...“*

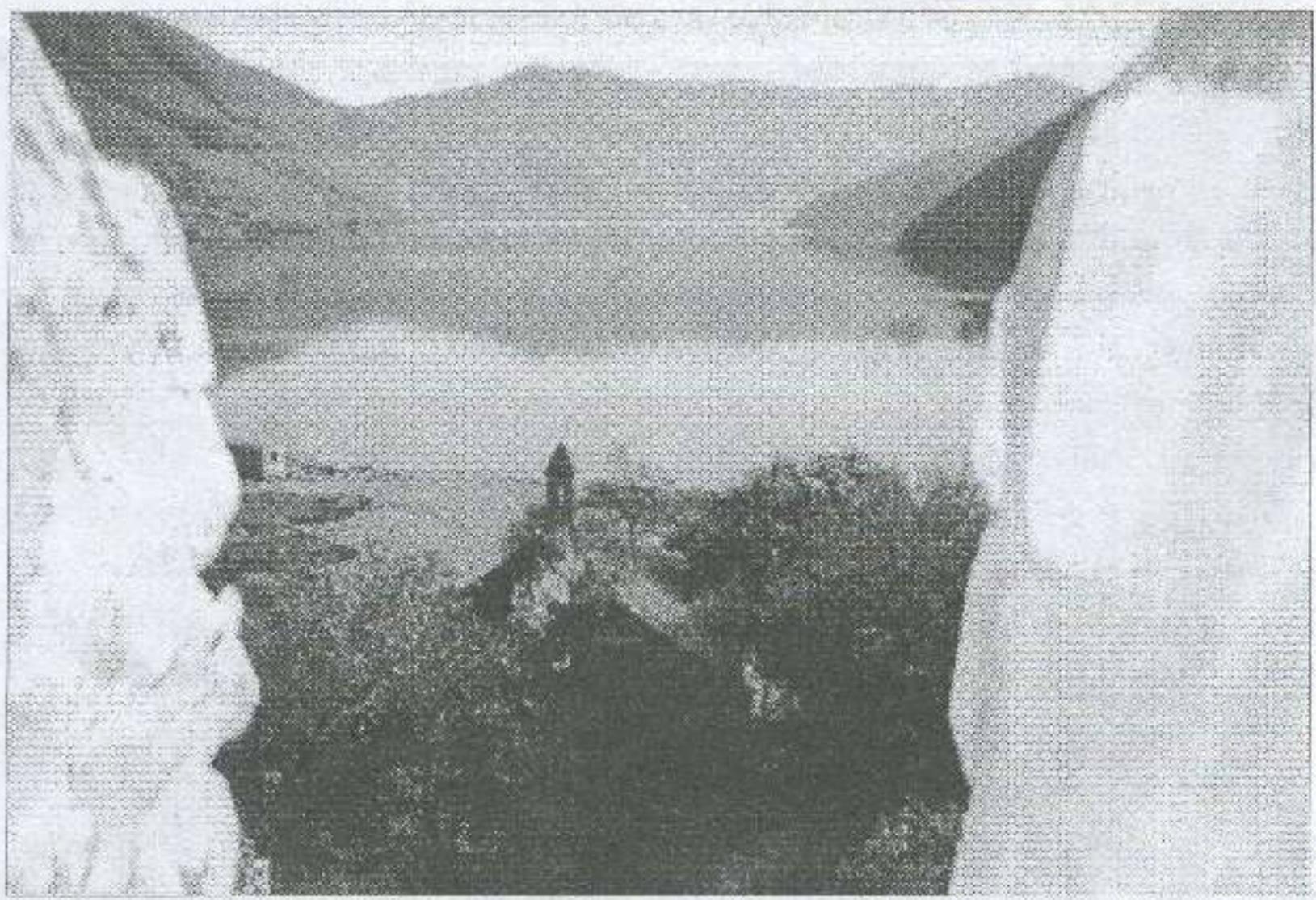
ანანურის ხუროთმოძღვრული ანსამბლი საქართველოს გვიანი შუა საუკუნეების ერთ-ერთ საუკეთესო ძეგლს წარმოადგენს. იგი მდებარეობს თბილისიდან 66 კილომეტრის დაშორებით, სამხედრო გზაზე, დუშეთის რაიონში, მდინარე არაგვის მარჯვენა სანაპიროზე. ანანურის ციხე-სიმაგრე წარსულში არაგვის ერისთავთა რეზიდენცია გახლდათ. მასში თავმოყრილია სამხედრო, საერო და საეკლესიო ნაგებობანი. ალბათ ძნელია ბადალი მოეძებნოს ანანურის კომპლექსს გვიანი შუა საუკუნეების ქართულ ხუროთმოძღვრებაში. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ბრავლად არის აღნიშნული ეპოქის ძეგლები, თამაძად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ასე ერთად თავმოყრილი და ჩვენს დრომდე ასე კარგად შემონახული არქიტექტურული ანსამბლი გვიანი შუა საუკუნეებისა სხვა არ გაგვაჩნია.

ანანურის კომპლექსში ყველაზე ძველი ნაგებობა XIV-XV საუკუნეებს განეკუთვნება. ეს არის ხუთსართულიანი კოშკი პირამიდული გადახურვით. მთავარი კოშკი შვიდსართულიანია. იგი XVII საუკუნის პირველი ნახევრისაა. გალავნის კედლებში მოქცეულია 4 წრიული კოშკი. ციტადელის აღმოსავლეთით დგას მცირე ზომის ერთნაგვიანი ეკლესია (XVI-XVII სს.), რომელსაც ადგილობრივი მოსახლეობა „მკურნალს“ უწოდებს. მასზე მოგვიანებით დაუშენებიათ სამრეკლო. დაახლოებით XVII საუკუნის შუა ხანებს ეკუთვნის გუმბათიანი, შედარებით მცირე ეკლესია — „ღვთაება“, რომელიც ეზოს დასავლეთ ნაწილში მდებარეობს. ანანურის ანსამბლის უმთავრესი არქიტექტურული ნაგებობაა დიდი გუმბათიანი ტაძარი ღვთისმშობლის მიძინების სახელობისა. იგი 1689 წელს აუგიათ.

ანანური. როგორც აღენიშნეთ, წარმოადგენდა არაგვის ერისთავთა რეზიდენციას. ამიტომ მან წინა საუკუნეებში მრავალი შემოსევა განიცადა. მაგრამ არც XX საუკუნე აღმოჩნდა ილბლიანი. ძველის პრობლემა ყურადღების ცენტრში მოექცა მას შემდეგ, რაც ამოქმედდა ჟინვალის ჰიდროკომპლექსი. ამის შემდგომ დაიწყო მოსახლეობის განუწყვეტელი ჩივილი საყოფაცხოვრებო პირობების გაუარესებისა თუ ანანურის კომპლექსის სეზონური მდგომარეობის გამო. ამასთან დაკავშირებით გამოიყო სახელმწიფო კომისია რამდენიმე წინა შეესწავლა ძველის მდგომარეობა და გაერკვია თუ რა გავლენას ახდენდა მასზე ჟინვალის ჰიდროკომპლექსი.

20998
20996

1993 წელს არაგვის ხეობის პრობლემათა შესწავლული კომისიის კულტურულ-ისტორიულ პრობლემათა ქვეკომისიამ შეადგინა დასკვნა, რომელშიც ვკითხულობთ: „ჟინვალის წყალსაცავისა და ჰიდროტექნიკური კომპლექსის პროექტირებისა და მშენებლობის დროს პროექტის ავტორებმა და მშენებლებმა სრულიად არ გაითვალისწინეს ძველის მომავალი ბედი. ჟინვალის წყალსაცავის მშენებლობის გამო სოფელ ანანურში გამავალი ე.წ. საქართველოს სამხედრო გზა გადატანილი იქნა ანანურის ხუროთმოძღვრული კომპლექსის დასავლეთით მდებარე ფერდობზე. ამან გამოიწვია კომპლექსის მიმდებარე ლანდშაფტის ძნიშვნელოვანი რელიეფური ცვლილებები, რის გამოც დიდი ზიანი მიადგა კომპლექსის მხატვრულ ღირებულებას. მაგრამ მთავარ პრობლემად დღემდე რჩება ის გარემოება, რომ წყალსაცავის უმაღლეს საპროექტო ნიშნულამდე (810 მ) აწევის შემოხვევაში დიდი საფრთხე ექმნება, როგორც კომპლექსის ძირითად ნაწილს, ასევე სრული განადგურება ემუქრება კომპლექსის ქვედა ვალაგანში მოქცეულ ხუროთმოძღვრულ ნიშნებს (ე. წ. ბერების საცხოვრებელი სახლი, ეპისკოპოსის სასახლე) და მიმდებარე ძველ

ჟინვალის წყალსაცავი. წინა პლანზე – ანანურის მეორე ეკლესია (ფოტოები გადაღებულია ბესო გაფრინდაშვილის მიერ 1996 წლის 31 თებერვლს).

საქართველოს
ისტორიული
მემკვიდრეობის
სამსახური

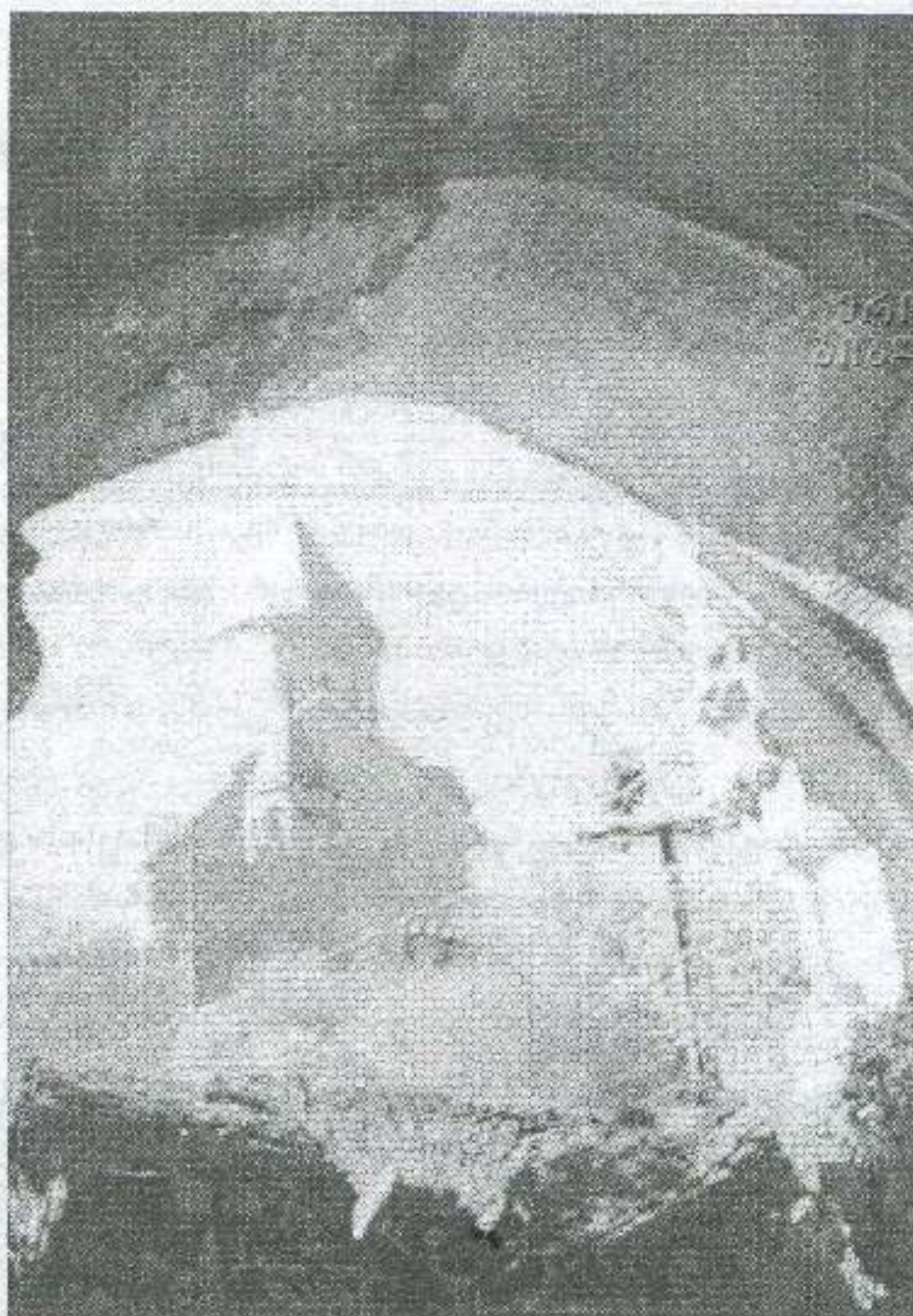
ეპისკოპოსის დასტრუქული სახლი. კახა პლანზე მოხანს ვინჯალის წყალსაცავი და წყლის გაყვანილობა ნაპირი.

კოლორიტულ უბანს. რაც მთავარია, წყალი შედის კომპლექსის საძირკველში. აქედან გამოძინარე, ჩვენ მაგვანია, რომ წყალსაცავის დონის აწევა იმ ნიშნულამდე, რომელიც ანანურის ხუროთმოძღვრულ კომპლექსს ზიანს მიაყენებს, დაუშვებელია“ (ხელს აწერენ კომისიის წევრები: ნოდარ მინდორაშვილი, მერი მამარდაშვილი, ვაჟა ჭინჭარაული, ივანე წაკლაური და ექსპედიციის ხელმძღვანელი კობა არაბული).

კომისიამ მიმართა ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის მთავარი სამმართველოს უფროსს ბ ნ ლერი მეძმარიაშვილს და სთხოვა სამეცნიერო საბჭოს შეედგინა სათანადო დასკვნა. ჩვენ ხელთა გვაქვს ეს დასკვნა, რომელშიც აღნიშნულია, რომ „ძეგლთა დაცვის მთავარი სამმართველოს სამეცნიერო-მეთოდური საბჭოს პოზიცია ამ საკითხის მიმართ ერთმნიშვნელოვანია და ყოველად დაუშვებლად მიაჩნია წყალსაცავის დონის აწევა საპროექტო ნიშნულამდე“ (ხელს აწერს სამეცნიერო მეთოდური საბჭოს თავმჯდომარე ლერი მეძმარიაშვილი).

მიუხედავად მიღებული გადაწყვეტილებისა, 1996 წლის გაზაფხულზე მოხდა წყლის დონის აწევა 810 მ ნიშნულამდე, რამაც გამოიწვია ქვედა გალავანში ძღებარე ეპისკოპოსის სასახლისა და ბერების საცხოვრებელი სახლის დატბორვა. ამჟამად იქ უკვე აღარ არის წყალი. საფრთხე, რომ აწეული წყალი საძირკველს გამოაცლიდა კომპლექსს, აღარ არსებობს.

ჩვენ ხელთა გვაქვს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გეომორფოლოგია-გეოეკოლოგიის კათედრის დოცენტ ემილ წერეთლის დასკვნა, რომელშიც აღნიშნულია, რომ წყლის დონის აწევა ვერ მოახდენს უარყოფით გავლენას ხუროთმოძღვრულ კომპლექსზე, რადგან ეკლესიის საძირკველი განლაგებულია ცარცული ასაკის მქონე მტკიცე

საქართველო
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრო

ანანურის მყარე ეკლესია. დაზარეული დასაქლესი კვლეა. გადაღებულია სტეფანოვრიძემ.

ქარაიჭის კომქი. ერთ-ერთი ხარაიჭის თგაკი.

კლდოვან ქანზე, ფერდობის საწინააღმდეგო დახრილობით, რაც განაპირობებს მის მდგრადობას.

კარგი იქნებოდა, რომ ანანურის პრობლემა ამით გადაჭრილიყო, მაგრამ საქმე სხვაგვარადაა: უინვალის წყალსაცავის აგებამ მიმდებარე ტერიტორიაზე რამდენადმე შეცვალა კლიმატი. ჰაერი ტენიანი გახდა. ამან გამოიწვია ჭარბი ნესტის განქვეითება მთელ ხუროთმოძღვრულ ანსამბლში, რომელიც ნახევარკუნძულისა არის შეჭრილი წყალსაცავში. გარედან, გალავნისა და კოშკის კედლებზე, აშკარად შეიმჩნევა სინესტის კვალი. ნესტს იმდენად გაუძავებია ხუთსართულიანი კოშკის პირამიდული სახურავი, რომ ძნელად იკვეთება მისი წყობის შტრიხები. კომპლექსის კარიბჭეზე აღმართული კოშკის პირველსა და მეორე სართულზე ტენიანობის მომატების გამო ჩამოტყრა ხის იატაკი. ნესტის წყალობით თითქმის ყველა კოშკის კედელზე მოდებულა ხავსი.

არც ღვთაების ტაძარი სახარბიელო მდგომარეობაში. ეკლესიის სახურავი რესტავრაციასა და შეკეთებას საჭიროებს. გუმბათი აგურისაგან არის ნაგები. ალაგ-ალაგ აგურის წყობა დაშლილია, ხოლო სახურავზე კრამიტია ჩარღვეული. კრამიტს ხავსისა და შლამის სქელი ფენა ადევს. როგორც ჩანს, ჩარღვეული ადგილებიდან შლამი ტაძარში ჩაედინება. კერც ტაძრის ინტერიერში ნახავთ სასურველ მდგომარეობას. ნესტმა გამოიწვია ქვის მასალის შლა. კედლებზე თვალნათლივ შეიმჩნევა სისკვლეუ. თაღოვანი გადახურვა ძოლიანად დანესტილია. ტაძარში ყრია ქვები და როგორც აღვნიშნეთ, ჩამოცკენილია ქვიშა. გულსატკენია, რომ ასეთ მნიშვნელოვან კომპლექსში ტაძარი უპატრონოდ არის მიტოვებული.

ხუროთმოძღვრული ანსამბლის უმთავრეს არქიტექტურულ ნაგებობას წარმოადგენს ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარი. მისი გუმბათის ყელზე აშკარად შეიმჩნევა ნესტის ლაქები. ეკლესიაში არსებული ჭარბი ტენის გამო კანკელსა და ხატებს ობი აქვთ მოდებული. შიგნიდან ტაძარი კირით არის შეთეთრებული. მის ბურჯებსა და სამხრეთი კედლის მცირე ნაწილზე კირი გადაცლილია და აღდგენილია ძველი მხატვრობა, მაგრამ ფრესკებს საფრთხე ემუქრება, რადგან გუმბათის სარკმელებიდან ჩამოდის წყალი. ჩამონადენი წყლის კვალი ცხადად ჩანს კედლებზე. ამდენად, სარკმელები შეძინვას საჭიროებს. გარდა ამისა, აღბათ დაღვა დრო ვიზრუნოთ, რათა კედლებს მოშორდეს კირის საფარი და აღდგეს ძველი მხატვრობა.

ქვედა გალავანთან აგებული ეკლესია სავალალო და შემზარავ მდგომარეობაშია. ძოლიანად ჩამოშლილია დასავლეთი კედელი, ჩამორღვეულია გადახურვა. იქვე ყრია ნაშალი მასალა. ასეთივე ვითარებაა ეპისკოპოსის სასახლეში. მას სახურავი საერთოდ აღარ გააჩნია. ჩანგრეულია კედლები. კერც კი იფიქრებს კაცი, რომ აქ ოდესღაც ეპისკოპოსის სასახლე იყო.

კომპლექსი რომ მკვრივ ქანზეა აგებული, ამაში ჩვენ თავადაც დავრწმუნდით. მაგრამ შექმნილი სიტუაცია, კერძოდ, უინვალის წყალსაცავის არსებობა მოითხოვს კომპლექსზე უფრო გამახვილებულ და განსაკუთრებულ ყურადღებას!

თეა ძარტყელიშვილი

თსუ ისტორიის ფაკულტეტის V კურსის სტუდენტი

რკონის წარწერები*

გიორგი ოთხმეზური

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი,
თსუ საქართველოს ისტორიის კანდიდატის დოცენტი

წინამდებარე სტატია წაკითხულ იქნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ივანე ჯავახიშვილის 120 წლისთავისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო სესიაზე. საიუბილეო სესიაზე აღნიშნული მოხსენების გატანა ორი მიზეზით იყო განპირობებული: 1) რკონი ჯავახიშვილთა სათავადოში ძღვებარეობდა. 1260 წლის საბუთის მიხედვით კახა თორელი რკონის მონასტერს სწირავს სოფელ ხოვლეს (ჯავახიშვილთა სამამულო მფლობელობას რკონში ამავე საბუთის გვიანდელი მინაწერებიც ადასტურებენ – 1, 145-160). როგორც ცნობილია, თარელები ჯავახიშვილთა წინაპრები იყვნენ (8, 7-78), ხოლო ხოვლე ივანე ჯავახიშვილის შშობლიური სოფელი გახლდათ. 2) დღევანდლამდე რკონის სამონასტრო კომპლექსიდან მხოლოდ ერთი წარწერა იყო ცნობილი, რომლის შემოტანა სამეცნიერო მიმოქცევაში ივ. ჯავახიშვილის სახელთანაა დაკავშირებული. მან გამოაქვეყნა პირველად 1400 წლის წარწერა რკონიდან, რომელიც თემურ-ლენგის მიერ რკონის აოხრებასა და ეკლესიების დანგრევას გვამცნობს (10, 299).

რკონის სამონასტრო კომპლექსი. ხელი სამხრეთ-დასავლეთიდან, ფოტო ბუბა კუდაეასი, 1997.

* ჩვენს ისერ წარმოდგენილ წარწერათა ფოტოები დამზადებულია ფოტოგრაფი ოთარ ცეკელიძის მიერ. გრაფიკული მონახაზები შეასრულა მხატვარმა დიმიტრი ცუცქერიძემ.

რკონის სამონასტრო კომპლექსის (და საერთოდ, კასპის რაიონის) ეპიგრაფიკული ძეგლების მოკვლევაში გაწეული დახმარებისათვის დიდ მადლობას მოვახსენებ კასპის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორს – ბატონ ვიორგი ხორგუაშვილს და მუზეუმის თანამშრომლებს.

I. ისტორიული ქრონიკა

სამსტრიქონიანი ასომთავრული წარწერა ამოღარულია ნათლისმცემლის ეკლესიის დასავლეთ შესასვლელის სამხრეთ ანალოზზე. ერთ ქვაზე ქვის ზომა: 36 x 35. წარწერის ფართობი: 30 x 10. გრაფემების სიმაღლე: 0,5-3,2 (ზომები აქაც და ქვემოთაც მითითებულია სანტიმეტრებში). დამწერლობა კინოტერტილოვანია. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. ქარაგმის ნიშანი: განივი, მოკლე, კიდურწერტილოვანი ხაზი — ნახმარაა ერთხელ, თარიღის აღმნიშვნელ გრაფემებზე.

წარწერა თარიღიანია: ქრონიკონი 38 = 1400 (1312+88)

ჩ რ ტ ჯ დ რ ა ს ე რ ჯ ს რ ა ბ ო
 ბ რ ჯ რ ტ რ ტ რ ო რ ო რ ო რ ო ო რ ო
 ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო

- 1. ჩ რ ტ ჯ დ რ ა ს ე რ ჯ ს რ ა ბ ო ქ. აქა მოვიდა ლ(ა)ნგდემო(უ)რ¹
- 2. ბ რ ჯ რ ტ რ ტ რ ო რ ო რ ო რ ო ო რ ო და და(ა)ქციენ[ა] ეკლესიან[ი] და რკ-
- 3. ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო ო რ ო ონიცა² და(ა)ქცია. ქ(რონი)კ(ო)ნი იყო 38.

ჯავახიშვილის წაკითხვით: ¹ ლანგდემორ; ² მონასტერი რკნიცა.

წარწერა, შეიძლება ითქვას, იმეორებს (რკონთან დაკავშირებით) ქართულ ნარატიულ წყაროებში დაცულ ცნობებს საქართველოში თემურ-ლენგის შექცევს დაშპრობის შესახებ. XV საუკუნის ცნობილი ლარჯველი მოღვაწის — გრიგოლ ბანდაისძის მიერ ლარჯვისის პარაკლიტონზე გაკეთებულ მინაწერში ვკითხულობთ: „... მოქცივასა: იდ: ქ კს: 38: მაისს: 8: მოვიდა თემურ ბე სულტანი სამარყანელი... და მოკლეს ყოველი ქუსყანა და წარტყუნეს და დაქციენეს საყდარნი, მონასტერნი და ეკლესიანი და აღისუნეს ყოველნი ციხენი და მოსრეს, ტყუწ ქმნეს და მოაოკრეს ყოველი ქუსყანა დასავლეთამდის...“ (7, 204).

რკონის სამონასტრო კომპლექსის მონახულებისას მივაკვლიე კიდევ 10 ლაპიდარულ წარწერას. ოთხი წარწერა ამოღარულია იმავე ქვაზე, რომელზეც „თემურ-ლენგის წარწერა“ ამოკვეთილი. ეს წარწერები ერთი ოსტატის ნახელავია (შესრულებულია 1400 წლის წარწერის მსგავსი ხელით) და ამიტომ 1400 წლის ახლო ხანებით უნდა დათარიღდეს.

2. ანტონის მოსახსენებელი

ერთსტრიქონიანი. წარწერის ფართობი: 17,5 x 3. გრაფემების სიმაღლე: 0,5-2. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია. ქარაგმის ნიშნებად ნახმარია განივი, მოკლე და სწორი, აგრეთვე კლაკნილი ხაზი. გვხვდება ლიგატურა (შ - ნ).

ჩ რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო

ჩ რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო რ ო ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალე)ნ ცოდ(ვი)ლი ან(ტო)ნი.

3. ბასილის მოსახსენებელი

ერთსტრიქონიანი. წარწერის ფართობი: 14 x 4. გრაფემების სიმაღლე: 1,5-2,2. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია. ქარაგმის ნიშნად ნახმარია განივი, სწორი, კიდურწერტილოვანი ხაზები.

ბასილს შ(ეუნდვე)ნ ლ(მერთმა)ნ.

ბასილს შ(ეუნდვე)ნ ლ(მერთმა)ნ.

ბ(ა)სილს შ(ეუნდვე)ნ ლ(მერთმა)ნ.

4. დემეტრეს მოსახსენებელი

ერთსტრიქონიანი. წარწერის ფართობი: 11 x 2. გრაფემების სიმაღლე: 0,5-2. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნების გარეშე. სიტყვები დაცილებულია.

დ(მერთ)ო, შ(ეიწყალ)ე კოღვ(ილ)ი დ(ემეტრ)ე.

დ(მერთ)ო, შ(ეიწყალ)ე კოღვ(ილ)ი დ(ემეტრ)ე.

დ(მერთ)ო, შ(ეიწყალ)ე კოღვ(ილ)ი დ(ემეტრ)ე.

5. იოანეს მოსახსენებელი

ერთსტრიქონიანი. წარწერის ფართობი: 13 x 3. გრაფემების სიმაღლე: 1-2. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. სიტყვები დაცილებულია. ქარაგმა: განივი, მოკლე, კლაკნილი, კიდურწერტილოვანი ხაზი.

იო(ან)ეს შ(ეუნდვე)ნ ლ(მერთმა)ნ.

იო(ან)ეს შ(ეუნდვე)ნ ლ(მერთმა)ნ.

იო(ან)ეს შ(ეუნდვე)ნ ლ(მერთმა)ნ.

6. ისტორიული ქრონიკა

ნათლისმცემლის ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, ქვების ქვემოდან მეორე წყობაში, ქვედა ლავკარდანის თავზე, ამოღარულია სამსტრიქონიანი ასომთავრული წარწერა. ქვის ზომა: 21 x 61. წარწერის ფართობი: 18,5 x 13. გრაფემების სიმაღლე: 1,2-5,6. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნების გარეშე. სიტყვები ერთმანეთისაგან არ არის დაცილებული.

აქ(ა)დ ამოსწ
ყ(ვ)დ(ა) რკ(ო)ნი, თ-
ვ(ე)ს(ა) მ(ე)რვ(ეს)ა.

- 1. აქ(ა)დ ამოსწ
- 2. ყ(ვ)დ(ა) რკ(ო)ნი, თ-
- 3. ვ(ე)ს(ა) მ(ე)რვ(ეს)ა.

აქ(ა)დ ამოსწ
ყ(ვ)დ(ა) რკ(ო)ნი, თ-
ვ(ე)ს(ა) მ(ე)რვ(ეს)ა.

წარწერა, ჩემი აზრით, შინაარსობრივად ეხმიანება 1400 წლის წარწერას (№ 1). იგი საქართველოში თემურ-ლენგის შექმნის ლაშქრობის ერთ ეპიზოდს მოგვითხრობს. „ამოსწყვდა რკონი“, ვფიქრობ, სოფელ რკონის მოსახლეობისა და რკონის მონასტრის მღვდელმსახურთა გაუღებლად უნდა გულისხმობდეს. ასეთი სისასტიკე უცხო არ იყო თემურ-ლენგისთვის. იმავე 1400 წლის ლაშქრობის დროს ქვათახევში „შეიპყრეს მუნ მყოფნი კაცნი. მამანი და დედანი, მღვდელი და დიაკონნი და მონაზონნი, და შეამწყვდიეს ტაძარსა წმიდისა ქუბთა-კევისა ღთისმშობელისასა და შეუგზნეს ცეცხლი შინაგან ეკლესიისა და დაწვეს“ (2, 238).

ცოტა არ იყოს დამაფიქრებელია გრაფემათა ჯგუფის – თესმრეა ვახსნა, როგორც „თვესა მერვესა“, მაგრამ სხვაგვარი წაკითხვა ტექსტის ამ ადგილისა არ ხერხდება. თემურ-ლენგის შექმნის ლაშქრობა საქართველოში გამორჩეული იყო სხვა ლაშქრობებს შორის ხანგრძლივობითა და სისასტიკით. ის მთელი გაზაფხულისა და ზაფხულის განმავლობაში გრძელდებოდა. ახლა არ შეუძლება ამ ლაშქრობის დაწვრილებით აღწერას, იგი საკმაოდ კარგად არის გაშუქებული ქართული ისტორიოგრაფიაში (5, 693-700). აღვნიშნავ მხოლოდ, რომ თემის ხეობის დარბევა ამ ლაშქრობის ერთ-ერთი ბოლო ეტაპია და ამიტომ სავსებით შესაძლებელია აგვისტოში, მერვე თვეს ჰქონოდა ადგილი (რკონის მონასტერი, როგორც ცნობილია, თემის ხეობაში მდებარეობს. ვახუშტი ბაგრატიონიც აღნიშნავს: „თემის მდინარესა ზედა არს კრკონს მონასტერი გუმბათიანი, ფრიად მაგარსა და შეუვალს ადგილს ... ზის წინამძღვარი“ – 3, 341).

პალეოგრაფიული ნიშნები მხარს უჭერს წარწერის დათარიღებას XV საუკუნით: ა-ს ზედა განივი ხაზი ტანს მოცილებულია; დ-ს მაღალი ყელი; მ-ს ზედა განივი ხაზი არა მარტო ზევითაა აზიდული, არამედ მორკალულიცაა; ნ-ს მოყვანილობა კუთხოვანია და ზედა განივი ხაზი ირიბად არის ზევით ამწვრილი; ო-ს ფეხი ქვევითაა დახრილი; წარწერა შესრულებულია კიდურწერტილოვანი დამწერლობით, ოღონდ, განსხვავებით X-XII საუკუნეების კიდურწერტილოვანი დამწერლობისაგან, ასოების მოხაზულობაც და კიდურწერტილოვნებაც ასიმეტრიულია.

ამრიგად, წარწერის შინაარსი და პალეოგრაფიული ნიშნები საფუძველს გვაძლევს, აღნიშნული წარწერა 1400 წლის ახლო ხანებით დაეთარიღოს.

პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით ამავე პერიოდით (1400 წლის ახლო ხანებით) უნდა დათარიღდეს ნათლისმცემლის ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე ამოღებული ორი წარწერაც:

7. დემეტრეს მოსახსენებელი

ხუთსტრიქონიანი ასომთავრული წარწერა ნათლისმცემლის ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადის ქვედა ლავგარდანის თავზე, ქვების ქვემოდან მეორე წყობაში. ქვის ზომა: 31 x 95. წარწერის ფართობი: 21,5 x 12. გრაფემების სიმაღლე: 2-7. წარწერა შესრულებულია კიდურწერტილოვანი დამწერლობით. ქარაგმის და განკვეთილობის ნიშნები არ არის ნახმარი.

- 1. +7
- 2. 7
- 3. 607
- 4. 5777
- 5. 7

77
 47
 607
 5777
 7

ქ(რისტ)ე
 შ(ეიწყალ)ე
 ცო(ღვილ)ი
 დე(მე)ტრ-
 ე

ამ წარწერაში მოხსენიებული დემეტრე შეიძლება გავაიგივოთ № 4 წარწერაში მოხსენიებულ დემეტრესთან.

8. ნიკოლოზის მოსახსენებელი

ორსტრიქონიანი ნუსხურნარევი ასომთავრული წარწერა ამოდარულია ნათლისმცემლის ეკლესიის აღმოსავლეთ ფასადზე, ქვების ქვემოდან შესამუშავებაში. ქვის ზომა: 37 x 73. წარწერის ფართობი: 11 x 8. გრაფემების სიმაღლე: 0,7-3,5. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

1. კიიბუნი	მღვდელი
2. ნიკოლოზ	ნიკოლოზ

რკონის სამონასტრო კომპლექსში მშენებლობის სამი ძირითადი ფენა განირჩევა. ზემოთ განხილული წარწერები ამოკვეთილია ნათლისმცემლის ეკლესიაზე, რომელიც მშენებლობის მეორე ეტაპს წარმოადგენს (XIII-XIV საუკუნეთა მიჯნა). პირველ ფენას მიეკუთვნება VII საუკუნეში აგებული და შემდეგ საფუძვლიანად გადაკეთებული ღვთისმშობლის ეკლესია (9, 199-203; 4, 410). მის დასავლეთ ფასადზე შემორჩენილი წარწერები საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ ეკლესიის განახლების დრო.

9. საამშენებლო (განახლების) წარწერა მარიამისა

ცხრასტრიქონიანი ნუსხურნარევი ასომთავრული წარწერა ამოდარულია ღვთისმშობლის ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, სარკმელთან. ქვის ზომა: 30 x 37. წარწერის ფართობი: 22 x 30. გრაფემების სიმაღლე: 0,5-4. დამწერლობა კიდურწერტილოვანი. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. წარწერა ბევრგან ამომტვრეულია და ზოგიერთი გრაფემა აღარ იკითხება, მაგრამ ხერხდება მათი აღდგენა აზრობრივად.

1. რა უხსიკა პა ბა
2. კყუნიტოწყიუნი
3. ბა კეუტოწყიუნი
4. რაპაწყიუნი
5. ყინსტინიტი
6. კყაინსტინიტი
7. ყინსტინიტი
8. ყინსტინიტი
9. ყინსტინიტი

რა უხსიკა პა ბა
 კყუნიტოწყიუნი
 ბა კეუტოწყიუნი
 რაპაწყიუნი
 ყინსტინიტი
 კყაინსტინიტი
 ყინსტინიტი
 ყინსტინიტი
 ყინსტინიტი

წ(მად)ო ეკლ(ე)ს(ია)ო, მ(არია)მ და მშ(ო)ბ(ე)ლი მათი შ(ე)წყ(ა)ლქ და მქო]ხ ექმენ წ(ინაშ)ე [ლ(მრ)თი]სა. წ(მად)ო მ(არია)მ, შეეწიე წ(ინაშ)ე ძის[ა] შენისა და ლ(მრ)თისა ჩ(უე)[ნის]ა მ(ა)შენ(ებ)ელ(სა)¹ ს(ა)ყ(ო)[ფ]ლისა შ(ე)ნისაჲ. დაწერა კელითა მ(ი)ქ(ა)ლ ეზ(ო)ს-ხ(უ)ც(ე)ს(ის)აჲთა. ო(უფაღ)ო შ(ე)წყ(ალ)ე.

¹ წრწ.: მ(ა)შა[ნ]ებ(ებ)ელი

როგორც ტექსტიდან ჩანს, ეს საამშენებლო წარწერაა. აშენებაში შეიძლება ეკლესიის განახლებაც აგულისხმებოდეს. ამის მაგალითები მრავლად გვაქვს ქართულ ეპიგრაფიკულ ძეგლებში, მაგალითად – ბოდბის, ნიქოზისა და ურბნის ეკლესიებზე შემორჩენილია როგორც საამშენებლო (V ს.), ისე განახლების (X ს.) წარწერები, რომლებშიც განმარტებები ამშენებლებად იხსენიებიან (6, №№ 104, 105, 139).

სივლითი

წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნებით X საუკუნით უნდა დათარიღდეს: ასომთავრულში შერეულია ნუსხური ასოები – ა, ლ და ღ; ნუსხურზე გარდამავალია თ; უყელთა დ (ზედა განივი ხაზი წრეზე ზის); კ-ს ქვედა ფეხი ჩამოგრძელებულია; მ-ს მუცლის შემკვეთი ხაზი არ გადადის მარჯვნივ; ე და ლ გრაფიკებს აქვთ მარცხნივ გაზიდული დამატებითი განივი ხაზები. საერთოდ, დამწერლობის ხასიათი – კიდურწერტილოვნება, გაკუთხოვნება და ოთხხაზოვანი წერითი ბადის ხმარება ამ წარწერას, როგორც აღვნიშნე, X საუკუნით ათარიღებს.

10. იოვანეს მოსახსენებელი

ღვთისმშობლის ეკლესიის დასავლეთ ფასადზე, საამშენებლო (განახლების) წარწერის გვერდით, ამოღარულია ერთსტრიქონიანი ნუსხურნარევი ასომთავრული წარწერა. ქვის ზომა: 39 x 43. წარწერის ფართობი: 23 x 7. გრაფიკების სიმაღლე: 1-7. განკვეთილობის ნიშანი – ორწერტილი. ქარაგმის ნიშანი არ იხმარება. სიტყვები ერთმანეთისგან დაცილებულია.

†: ϩⲓ ϩⲓ ⲁ ⲛ ⲩⲗ

†: ϩⲓ ϩⲓ ⲁ ⲛ ⲩⲗ

†: წ(მიდა)ო დ(მრთისმშობელ)ო, ა(იოვან)ე შ(ეიწყალ)ე.

წარწერა პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით საამშენებლო (განახლების) წარწერის (№ 9) თანადროულია და ასევე X საუკუნით თარიღდება: კიდურწერტილოვანი დამწერლობა; ოთხხაზოვანი წერითი ბადე; გაკუთხოვნილი ო და შ გრაფიკები. ნუსხური ღ; მარცხნივ გაზიდული დამატებითი განივი ხაზი ე-ზე.

11. ხელოსნის სახელი

ღვთისმშობლის ეკლესიის დასავლეთ ფასადის სარკმლის სათაურის გვერდით ქვაზე, რელიეფური ჯვრის მარცხენა მკლავის ზემოთ, ამოღარულია ხელოსნის სახელი:

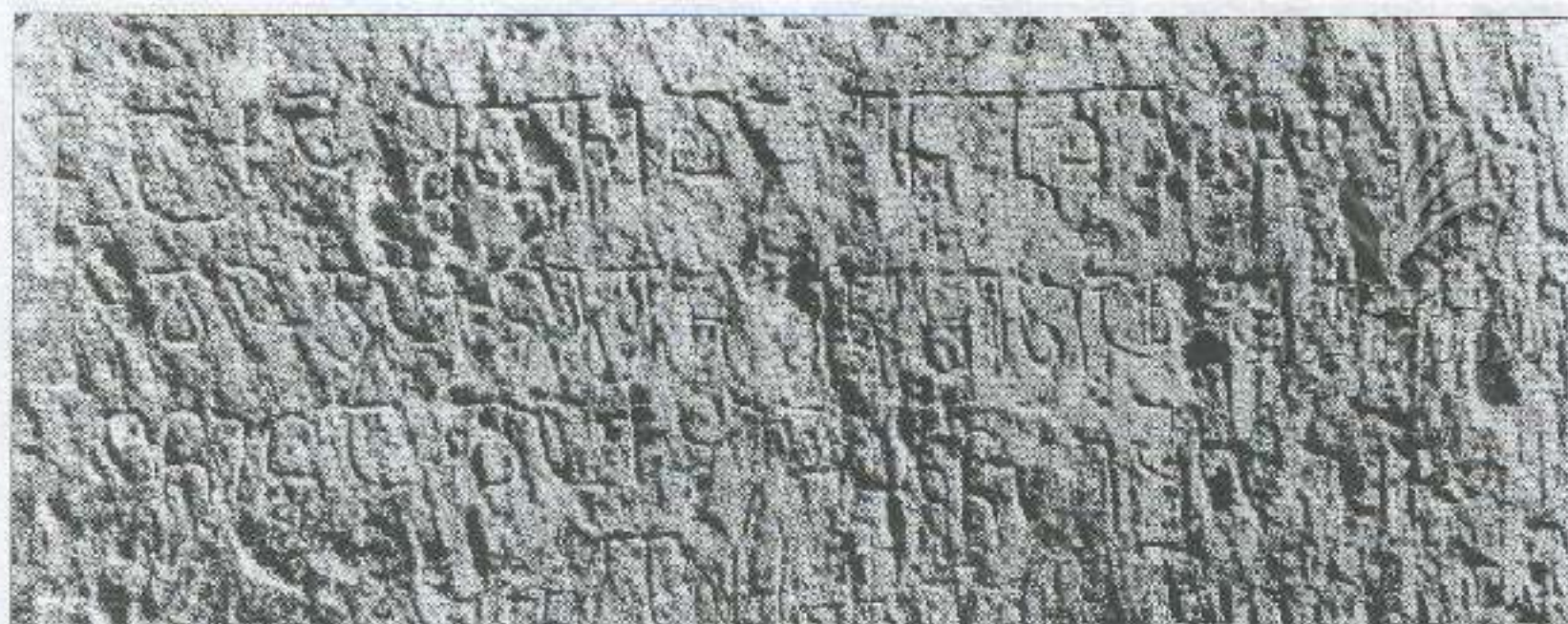
Ⲙⲓ

Ⲙⲓ

თ(ევდორ)ე

ქვის ზომა: 25 x 38. წარწერის ფართობი: 6 x 4. გრაფიკების სიმაღლე: 3,5-4. ქარაგმის ნიშნად ნახმარია განივი, მოკლე, სწორი ხაზი.

აღნიშნული ორი გრაფიკა ლიგატურითაა წარმოდგენილი – თ-ს ფეხი და ე-ს ზედა განივი ხაზი ერთმანეთშია შერწყმული, მაგრამ ისე, რომ აშკარად მარცხნივ გაზიდული დამატებითი განივი ხაზით დაწერილის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

1. ისტორიული ქრონიკა. 1400 წ.

2. ანგონის მონახსენებელი. 1400 წლის ახლი ხანები.

3. ბასილის მონახსენებელი. 1400 წლის ახლი ხანები.

4. დემეტრეს მონახსენებელი. 1400 წლის ახლი ხანები.

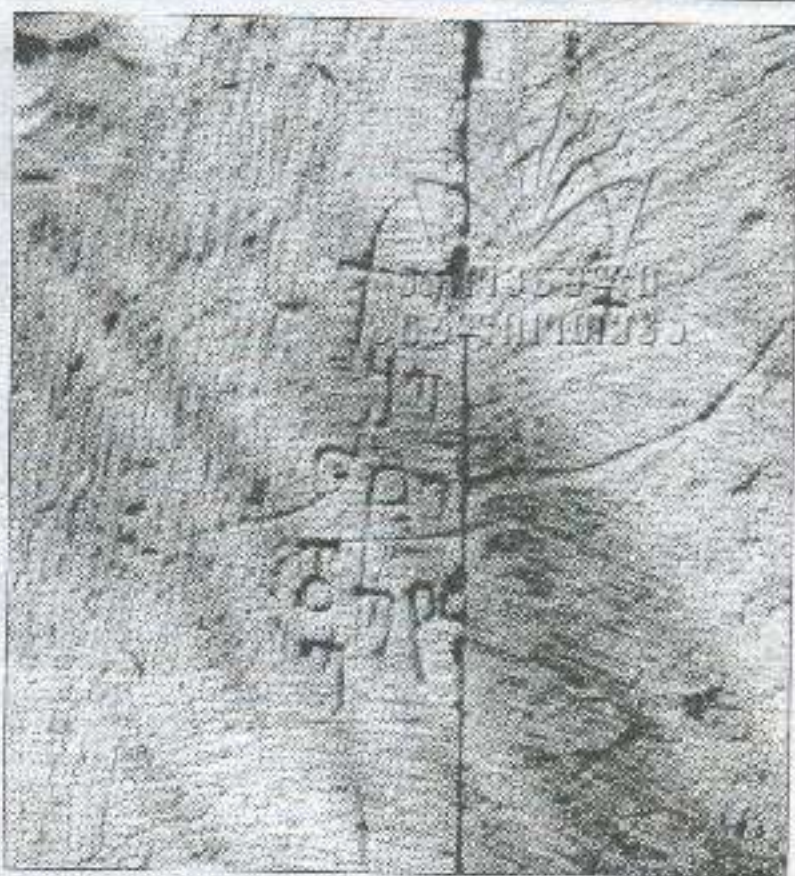

5. იოანეს მონახსენებელი. 1400 წლის ახლი ხანები.

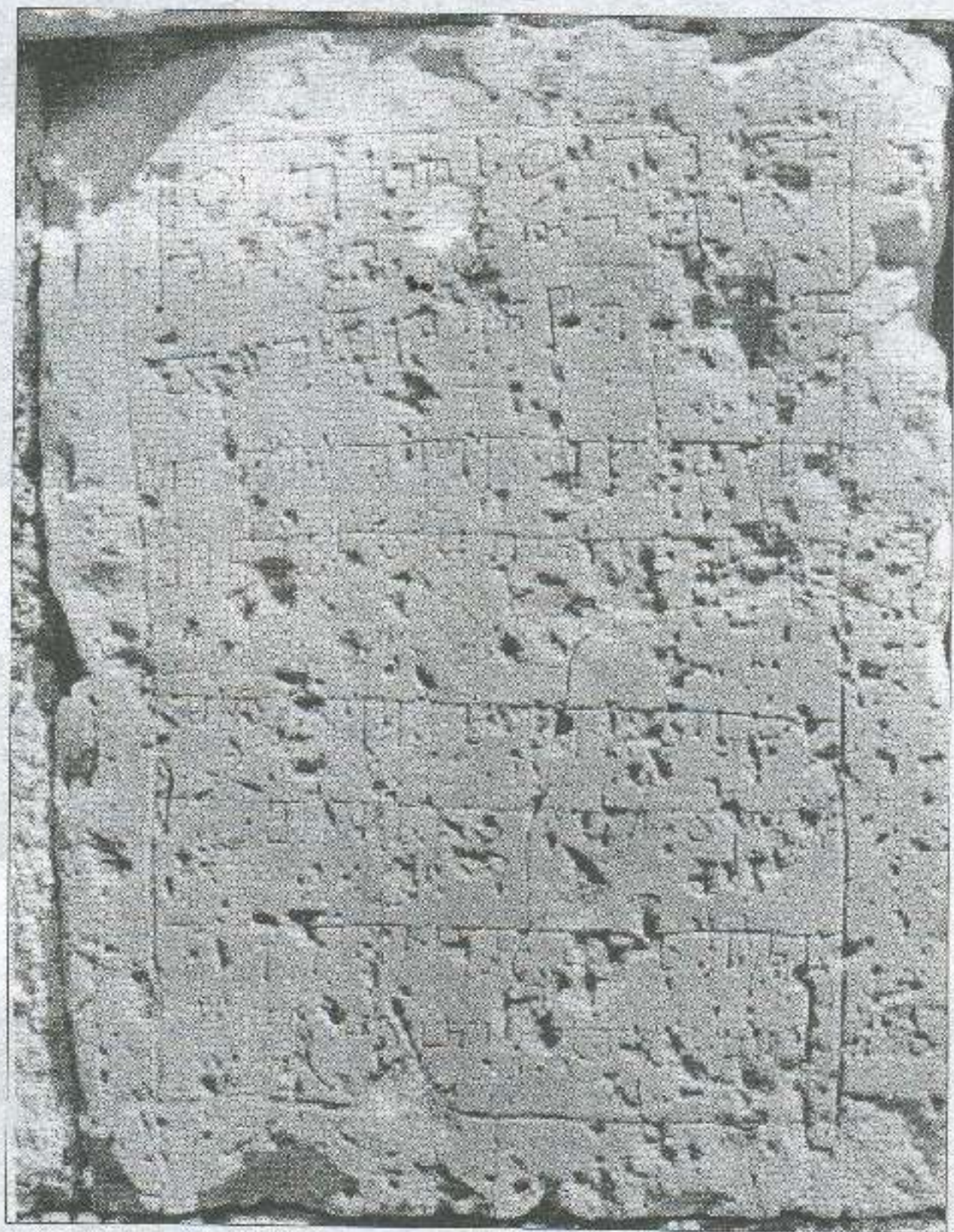
საპროტოპლუს
მონახსენებელი
ბონაპროტოპლუს

6. ახვორიული ქრონიკა.
1400 წლის ახლო ხანები.

7. ლეშვილის მთაბსებელი.
1400 წლის ახლო ხანები.

9. ხაშვილები (გაბაშვილები) წარწერა მარიაძისა. X ს.

10. იოვანეს მონასტელებელი. X ს.

11. ხელოვნის სახელი. X ს.

12. საამშენებლო წარწერის ურდუმენგი. XVI ს.

13. მოძღვარ ბარნაბას მონასტელებელი. XVII-XVIII სს.

14. ვადაცომ სულოაშვს მონასტელებელი. XVII-XVIII სს.

კონსტანტინე-ყოფილი კირილე

(XVI საუკუნის დასაწყისის ქართლის სამეფოს ისტორიიდან)

ვერცხელი

გიორგიშვილი

ზოგა საითიძე

თსუ ქართული სახელმწიფო და საზღვარეულო დიპლომატიის ისტორიის
სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის უმცროსი მეცნიერ-თანამშრომელი

კონსტანტინე II ქართლის სამეფო ტახტზე 1478 წელს ავიდა. მან მთელი თავისი ცხოვრება საქართველოს გაერთიანებისათვის ბრძოლას შესწირა. მისი მმართველობის ძირითადი მოქმედებები კარგად არის ცნობილი ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ამჯერად მკითხველის ყურადღება გვსურს მივაპყროთ კონსტანტინე II-ის სიცოცხლის ბოლო წლების მოვლენებს, რომლებიც დღემდე ჯეროვნად გამუქებული არ ყოფილა მკვლევართა მიერ.

პირველ ყოვლისა, გავეცნოთ წყაროებში დაცულ ცნობებს კონსტანტინე II-ის (ქართულ ისტორიოგრაფიაში მიღებული ქრონოლოგიის მიხედვით, მეფობდა 1478-1505 წლებში) გარდაცვალებისა და მის ნაცვლად სამეფო ტახტზე დავით X-ის (1505-1525) ასვლის შესახებ. წყაროებს გავეცნოთ ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით. ჩვენთვის საინტერესო პერიოდის შესახებ შემორჩენილი ძირითადი ქართული წყაროებია: ვახტანგ VI-ის „სწავლულ კაცთა“ კომისიის ნაშრომი („ქართლის ცხოვრების“ ყაუხჩიშვილისეულ გამოცემაში – „ახალი ქართლის ცხოვრება“, I ტექსტი), „ქართლის ცხოვრების“ შევსებულ-გადაკეთებული ვაგრძელეა (III ტექსტი), ვახუშტი ბატონიშვილის თხზულება და ე. წ. „პარიზის ქრონიკა“. როგორი თანმიმდევრობით დაიწერა ეს შრომები? „პარიზის ქრონიკის“ შესავალში გიული ალასანია არკვევს აღნიშნულ საკითხს და მიდის შემდეგ დასკვნამდე: „ყოველივე შემოთქმულის საფუძველზე მისაღებად მიგვაჩნია შემდეგი თანმიმდევრობა: 1) „სწავლულ კაცთა“ ნაშრომი; 2) „ქართლის ცხოვრების“ გადაკეთებული ვაგრძელეა; 3) „პარიზის ქრონიკა“; 4) ვახუშტის თხზულება (19, 33).

ჩვენც აღნიშნული თანმიმდევრობით ვისარგებლებთ:

ბერი ეგნატაშვილი: „ხოლო ამან კონსტანტინე შვა ხუთნი ძენი. სახელები მათ ხუთთა ესე არს: უხუცესა დავით, გიორგი, ბაგრატ, აღექსანდრე და მეხუთესა მონაზონი მელქისედეკ, რომელი იყო კათალიკოზი... მცხეთისა. და მოკუდა კონსტანტინე ქრისტეს აქათ ჩოდ (1504 წ.)“ (3, 350).

„ახალი ქართლის ცხოვრება“ (III ტექსტი): „ქრონიკონსა რჳა (1503 წ.) მეფე კონსტანტინე მიიცვალა და დაჯდა მის წილ ძე მისი დავით“ (2, 486).

„პარიზის ქრონიკა“: „ქრონიკონსა რჳა (1503 წ.) მეფე კონსტანტინე მიიცვალა“ (19, 40).

ვახუშტი: „გარდაიცვალა მეფე კონსტანტინე ქ-სა ჩჳე (1505 წ.). შემდგომად კონსტანტინე მეფისა დაჯდა უხუცესი ძე მისი დავით მეფედ (7, 392).

აღნიშნული წყაროების გარდა მოგვეპოვება სხვადასხვა დროს შედგენილი ქრონიკები, კინკლონების ისტორიული მინაწერები და სხვა წყაროები, რომლებსაც მათი გამოცემის თანმიმდევრობის მიხედვით განვიხილავთ.

1897 წელს თედო ფორდანიამ გამოსცა „ქრონიკების“ II ტომი, სადაც შემდეგი ცნობებია დაცული: 1) „ქკ-ს რჳა (1503 წ.) მეფე კონსტანტინე მიიცვალა“ (17, 319); 2) „ქკ-სა რჳბ (1504 წ.) მეფე კონსტანტინე მიიცვალა“ (17, იხ. ე. წ. „ჩხვიძის ქრონიკა“); 3) „ქკ-ს რჳგ (1505 წ.) გარდაიცვალა მეფე კონსტანტინე და დაჯდა ძე მისი დავით მეფედ“ (17, 325).

ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ გამოცემულ „ერისთავთა დაუჯდომელის ქრონიკაში“ კონსტანტინე II-ის გარდაცვალების თარიღად 1503 წელია მითითებული (22, 13).

1912 წელს სარგის კაკაბაძის მეშვეობით სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიდა ე. წ. „ქრონიკა იკორთის № 6 უამნგულანისა“, რომელიც, მისი აზრით, გადაწერილი უნდა იყოს

XVII საუკუნის დაძვევს ან XVIII საუკუნის დასაწყისში. მასში შემდეგი ცნობაა: „ქრონიკონსა რუგ (1505 წ.): აქ კონსტანტინე მეფე მიიცვალა“ (11, 4).

1968 წელს ჯუმაბერ ოდიშელმა გამოსცა ე. წ. „მცირე ქრონიკები (კინკლოსების ისტორიული მინაწერები)“, სადაც II-3004 (ხელნაწერთა ინსტიტუტის ნომერი) ქრონიკაში ვპოულობთ ჩვენთვის საყურადღებო ფაქტს: „ქრონიკონსა რუგ (1505 წ.) კონსტანტინე მეფე მიიცვალა“ (14, 38). მკვლევარმა აღნიშნული ქრონიკა XVI-XVII საუკუნეებით დაათარიდა.

აქ საჭიროა შევნიშნოთ ერთი გარემოება: ზემოთ დასახელებული ქრონიკა ძალიან ჰგავს და თითქმის იმეორებს ს. კაკაბაძის მიერ გამოცემული იკორთის № 6 ჟამნგულანის ცნობებს. ჯ. ოდიშელის მითითებით, H-3004 ქრონიკა „გადმოწერილი უნდა იყოს იკორთის კინკლოსიდან“ (14, 36). ჩვენი აზრით, პირაქით, ჯერ დაიწერა H-3004 ქრონიკა, შემდეგ გადმოიწერეს მისგან № 6 ჟამნგულანის ქრონიკა. ამ მოსაზრებას მხარს უჭერს ის ფაქტი, რომ იკორთის ქრონიკაში გამოტოვებულია 1484 წელს აღექსანდრე ბაგრატიის ძის მიერ ქუთაისის აღების ამბავი. არადა, სხვა ცნობები ზუსტად ემთხვევა ერთმანეთს, როგორც ჩანს, № 6 ქრონიკის გადამწერს გამორჩენია ეს ფაქტი. შესაძლებელია აგრეთვე, რომ ორივე ქრონიკის გადამწერს ესარგებლათ ერთი და იგივე წყაროთი, რომელიც ამჟამად დაკარგულია.

მაშასადამე, ორივე ქრონიკა (H-3004 და № 6) ერთნაირ თარიღს გვაწვდის კონსტანტინე II-ის გარდაცვალების შესახებ, ერთმანეთისაგანაა გადმოწერილი და ამდენად, ორი, განსხვავებულ ცნობად ვერ ჩაითვლება. აქ ფაქტურად, ერთ ცნობასთან გვაქვს საქმე.

ასეთია ქართული წყაროების ცნობები XVI საუკუნის დასაწყისში კონსტანტინე II-ის გარდაცვალებისა და მისი უფროსი ვაჟის — დავით X-ის ტახტზე ასვლის თარიღის შესახებ. როგორც ვხედავთ, წყაროები სამ სხვადასხვა თარიღს გვაწვდიან კონსტანტინეს გარდაცვალების შესახებ და განსხვავება მათ შორის, როგორც ივანე ჯავახიშვილი მიუთითებს, „მხოლოდ თითო წლობით არის“ (20, 205). რა ხდება? საქმე გვაქვს შემთხვევითობასთან თუ თარიღების ელემენტარულ აღრევასთან? სანამ ამის გარკვევას შევეცდებოდეთ, საჭიროა გავეცნოთ ქართულ ისტორიოგრაფიაში გამოთქმულ შეხვედრებს ჩვენთვის საინტერესო საკითხის გარშემო.

ქველახე აღრი აზრი გამოთქვა თ. ჟორდანიამ, რომელმაც კონსტანტინეს სიკვდილი და დავითის ტახტზე ასვლა 1505 წლით დაათარიდა (17, 320).

ივ. ჯავახიშვილმა ცალკე პატარა ქვეთაყი მიუძღვნა თარიღის გარკვევას და საბოლოოდ დაასკვნა: „რადგან დავით მეფის არცერთ ჩვენამდე მოღწეულსა და გამოქვეყნებულ სიგელს ქრონიკონთან ერთად მისი მეფობის ინდიქტიონი დართული არა აქვს, ამიტომ ჯერჯერობით არავითარი საბუთი არ არსებობს იმის გადასაწყვეტად, თუ რომელი ზემოაღნიშნული თარიღთაგანი უნდა ჭეშმარიტად ჩაითვალოს“ (20, 205).

მაშასადამე, ივ. ჯავახიშვილმა ახალი საბუთების მოძიებამდე საკითხის საბოლოო გადაჭრისა და კონკრეტული თარიღის აღნიშვნისაგან თავი შეიკავა. ამიტომ გასაოცარია, რომ ზოგიერთი მკვლევარი მის აზრს იმეორებს თავისი მოსაზრების დასაბუთებისას.

ჯ. ოდიშელმა თავის ნაშრომში ასეთი კომენტარი გაუკეთა აღნიშნულ ფაქტს: „საკითხის გასარკვევად არ გაგვაჩნია კონსტანტინეს ძის — დავითის ინდიქტიონიანი სიგელები. ამიტომ პირობითად (ხაზს ეუსკამ — გ. ს.) კინკლოსური ქრონიკებისა და ვახუშტის ცნობების მიხედვით, კონსტანტინეს გარდაცვალების თარიღად მიღებულია 1505 წელი“ (14, 103).

ასეთი თვალსაზრისი არსებობდა 1968 წელს. ვნახოთ, ხომ არ შეცვლილა რაიმე 1980 წლისათვის, როცა გ. აღასანიამ „პარიზის ქრონიკა“ გამოსცა და თან კომენტარები დაურთო. აი, რას წერს იგი: „ქართულ ისტორიოგრაფიაში უპირატესობა ეძლევა ვახუშტის თარიღს — 1505 წელი“ და მოჰყავს ავტორები ამ აზრის დასაბუთებლად: ივ. ჯავახიშვილი, თ. ჟორდანი, ჯ. ოდიშელი.

როგორც ვნახეთ, ივ. ჯავახიშვილს აღნიშნულ საკითხზე გამოკვეთილი აზრი არ გააჩნდა. თ. ჟორდანიასა და ჯ. ოდიშელის მოსაზრებებს უკვე გავეცანიოთ და ვნახეთ, რომ ჯ. ოდიშელიც პირობითად ანიჭებდა უპირატესობას 1505 წელს. ამას გარდა გ. აღასანიას მიერ არგუმენტად მოტანილი ვიქტორ გუჩუას მოსაზრება, ჩვენი აზრით, საერთოდ ზედმეტია

ამ საკითხის გადაწყვეტის დროს, „საქართველოს ისტორიის ნარკვევების“ IV ტომის შესაბამის ადგილას ვ. გუჩუა მიუთითებს: „შინაური ბრძოლა საქართველოში უფრო მას შემდეგ გაძლიერდა, როცა ქართლის მეფე კონსტანტინე II გარდაიცვალა (1505) და ტახტზე მისი შვილი დავით X (1505-1525 წწ.) ავიდა“ (6, 93). როგორც ვხედავთ, აქ ქართულ ისტორიოგრაფიაში გაბატონებული აზრის კონსტატაციასთან ვეაქვს საქმე. არავითარ წყაროსა და არგუმენტაციას ავტორი არ ვეთავაზობს.

მაშასადამე, ქართულ ისტორიოგრაფიაში მიღებული და გამბატონებული აზრი კონსტანტინე II-ის 1505 წელს გარდაცვალებისა და მის მავივრად დავით X-ის ტახტზე ასვლის შესახებ პირობითია და ეახუშტისა და კინკლოსების ცნობებს ეყრდნობა, რის შესახებაც უკვე გვქონდა საუბარი. კინკლოსები ძეგარ არგუმენტად ვერ გამოგვადგება, ვინაიდან ისინი აღნიშნული მოვლენებიდან გაცილებით გვიანაა შედგენილი და თანაც, არსებობს სხვა წყაროებში მითითებული თარიღებიც (პარიზის ქრონიკა, ჩხეიძის ქრონიკა, ერისთავთა ქრონიკა), რის საფუძველზე უნდა მივიჩნიოთ უცილობლად H-3004 და იკორთის № 6 ქრონიკების ცნობები და სხვა ქრონიკებისა კი — არა? საფუძველი არ არსებობს, რაც შეეხება ვახუშტი ბატონიშვილს, ცნობილია, რომ ქრონოლოგიური შეცდომები მასაც საკმაოდ მოეპოვება.

ამგვარად, კონსტანტინე II-ის გარდაცვალებისა და მისი გამეფების თარიღი ღიადაა დატოვებული და შემდგომ კვლევა-ძიებას საჭიროებს. აღვნიშნავთ, რომ სამივე თარიღს (1503, 1504, 1505) არსებობის უფლება აქვს, მაგრამ ერთი და იგივე პიროვნება ხომ არ შეიძლება სამჯერ გარდაცვლილიყო?

არის თუ არა სწორი ვახუშტი ბატონიშვილისა და კინკლოსების ცნობები კონსტანტინეს 1505 წელს გარდაცვალების შესახებ? როგორც ჩანს, სწორია, ვინაიდან ამ წლის შემდეგ კონსტანტინე არცერთ საბუთში, არცერთ წყაროში ცოცხლად აღარ იხსენიება. გამომდინარე აქედან, ჩვენც მიგვაჩნია, რომ კონსტანტინე II მართლაც 1505 წელს გარდაიცვალა. მაგრამ აქ მეორე საკითხს დგება: არის თუ არა კონსტანტინეს სიკვდილი და მისი მემკვიდრის — დავით X-ის ტახტზე ასვლა ერთდროული, თანმხვედრი მოვლენა (პრინციპით: მამის სიკვდილი — შვილის გამეფება), როგორც ამას წყაროები გვამცნობენ? და თუ არა, მაშინ ხომ არ შეიძლება დანარჩენ თარიღებს (1503, 1504) ახლებური ახსნა და დასაბუთება მოეუქმებოთ?

შესაძლოა, ამ კითხვაზე პასუხის გაცემაში დაგვეხმაროს რამდენიმე ცნობა:

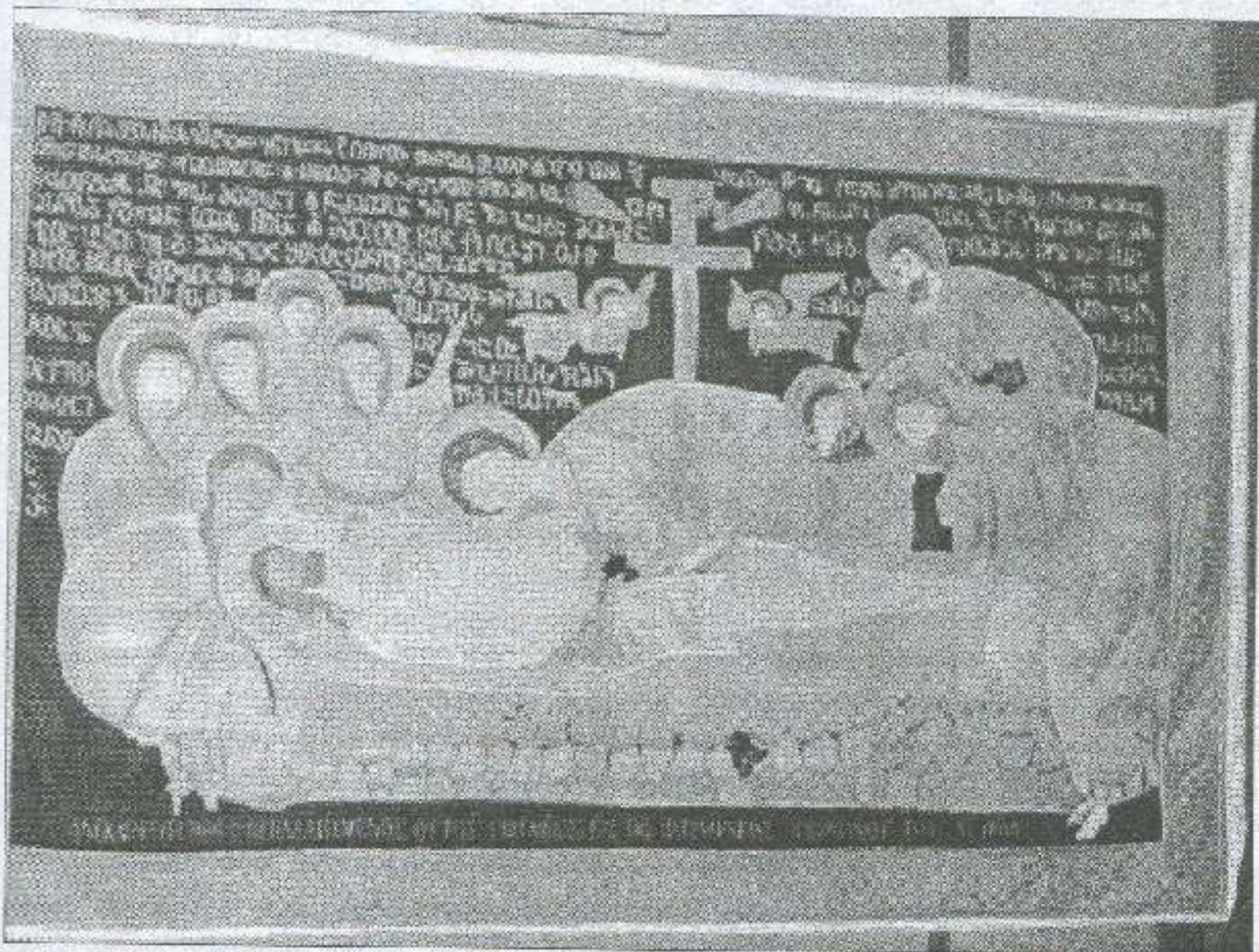
1987 წელს კრებულ „მრავალთავში“ დაიბეჭდა მკვლევარ ლოდო ლომიძის სტატია — „უცხოეთიდან მიღებული ზოგიერთი მასალა საქართველოს ისტორიის შესახებ“, რომელშიც საუბარია უცხოეთის სხვადასხვა სიძველეთსაცავებში დაცული ქართული მცირე ხელოვნების ნიმუშების შესახებ. მათი ფოტოასლები აკად. კ. კაკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტს გამოუგზავნა ლოს-ანჯელესის უნივერსიტეტის ხელოვნების და არქეოლოგიის კათედრის გამგემ, ჩვენმა თანამემამულემ პროფ. ვახტანგ ჯობაძემ (13, 89-96).

აქ არის ტრიპტიხის, კვარცხლბეკის შემკულობის, სახარების ბუდის, მინაქრის ხატის, გარდამოხსნის, ჯვრისა და ხელოვნების სხვა ნიმუშთა ფოტოსურათები, რომელთაც თან ერთვის ისტორიული წარწერები. მათგან ჩვენი ყურადღება, უპირველეს ყოვლისა, მიიპყრო ვიორგი და ასთანდარ ბატონიშვილების ძეგრ იერუსალიმის ტაძრისათვის შეწირულმა გარდამოხსნამ (ამჟამად ბერძენთა საპატრიარქოშია დაცული). გარდამოხსნაზე ქართული ასომთავრულით 13-სტრიქონიანი ტექსტია ამოჭარგული: „წ. იესუ ქრისტე, ღმერთო ჭეშმარიტო, ჩვენთვის ხორცილთა ვნებულო, ხოლო ღმერთებით უვნებულო, შეიწყალე სულათ და ხორცილთა პატრონი ვიორგი. შეიმზადა წმიდა ესე ცხოველყოფელი ენება მაცხოვრისა ჩვენისა ნივითა და საფასითა ღიდასა და სახელოვანისა, აღმოსავლეთისა და ჩრდილოთ მეფეთ მპყრობელისა, მკვლეთ-მეფის კონსტანტინე ყოფილისა კირილეს ძესა პატრონის ვიორგის, ხოლო ხელოვნებითა დისა მათის ასთანდარის, რომელმან ვიგულსმოდგინე და წარმოგზავნე წმიდა ესე გარდამოხსნა წმიდად ქალაქად იეროსალიმს, საფლავსა ქრისტესა სახსენებლად ცოდვილისა სულისა ჩვენისა და მშობელთა ჩვენთა. ქრისტე ღმერთო, შეიწყალე ორთავე შინა ცხორებათა პატრონი ვიორგი და მარჯვენათა შენთათა აღრაცხენ, ოდეს მოხვიდე და დასჯდე განკითხვად საყდართა დავითისთა, და მიაგებდე კაცად-კაცადსა საქმეთა მათთაებრ ღმრთისათვის.“

გაქედრები, შენდობა ყავთ ცოდვილი გიორგისთვის, რათა ლოცვათა თქვენთა მიერ ღირს ვიქმნე მიძობვევად სასუფეველსა ცათა ამინ“ (13, 168-169).

წარწერის ეს ტექსტი პირველად (არასრული სახით) ვ. ჯობაძემ გამოაქვეყნა და 1505-1525 წლებით დაათარილა. იგი ვერდნობოდა წარწერაში მოხსენიებულ ისტორიულ პირთა სახელებს: კონსტანტინე ყოფილი კირილე და ძე მისი გიორგი, ვ. ჯობაძის აზრით, წარწერაში ლაპარაკია ქართლის მეფე კონსტანტინე II-ისა და მისი ძის, შემდგომში „სწვე“-ქართლის მეფის, გიორგი IX-ის შესახებ. მკვლევარმა წარწერა, როგორც აღვნიშნეთ, 1505-1525 წლებით დაათარილა, რადგანაც კონსტანტინე ბერადაა შემდგარი, ხოლო გიორგი კი ჯერ მეფედ არ იმსახურებდა. ამ აზრს იზიარებს დ. ლომიძეც, რომელიც, თავის მხრივ, დამატებით ცნობებს გვაწვდის წარწერაში მოხსენიებულ პირთა შესახებ. იგი დასაწყისშივე აცხადებს, რომ „მეფე კონსტანტინე II-ის ბერად შედგომის შესახებ ცნობები არ მოგვეპოვება“ (13, 169). შემდეგ გვამცნობს, რომ „1505 წლის შემდეგ კონსტანტინე მეფის მიერ გაცემული საბუთები აღარ გვხვდება“ და რომ წყაროები მეფედ „მის ძეს დაეთოს, ბერობაში დამიანედ წოდებულს“ ასახელებენ (13, 169). მკვლევარმა ვურადღება მიაქცია ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცული XI საუკუნის სვინაქსარის (A-97) ერთ-ერთ გვიანდელ მხნაწერს (იგი ვალერი სილოგავამ ხელწერის მხედვეთ XV საუკუნის მაწურულითა და XVI საუკუნის დასაწყისით დაათარილა), რომელიც მხარს უჭერს კონსტანტინეს ბერად შედგომის ფაქტს. იგი წარმოადგენს კონსტანტინე მეფის მოსახსენებელს: „სულსა მეფის კონსტანტინე-ყოფილი კირილეს შეუწდნენ დმერთმან“ (ხელნაწერთა ინსტიტუტი, A-97, გვ. 184v-185r – 13, 169).

ამის შემდგომ დ. ლომიძე გვაუწყებს, რომ კონსტანტინე II-ის ბერად შედგომის დღემდე უცნობ ფაქტს XVI საუკუნის დასაწყისში უნდა ჰქონოდა ადგილი. ეს კი, მისი აზრით, „ეჭვქვეშ აყენებს შემატყაზვების – ბერი ეგნატაშვილისა (1503 წ.) და ვახუშტი ბაგრატიონის (1505 წ.) ცნობებს (რატიონლაც სხვა წყაროებს არ ასახელებს – გ. ს.) კონსტანტინე მეფის გარდაცვალების თარიღის შესახებ“ (13, 170). დასასრულს მკვლევარი ასკვნის: „კონსტანტინე-ყოფილი კირილეს გარდაცვალების ზუსტი თარიღის დადგენა ამჯერად არ ხერხდება და საკითხს ღიად ვტოვებთ“ (13, 170).

გიორგი და ასიანდარ ბაგრატიონების მიერ შეწირული გარდაცვალების
(დაეულია იყრუხალიშის ბერძენთა საპაგრიარქოში). 1505-1525 წწ.

რაც შეეხება კონსტანტინე II-ის ასულს — ასთანდარს, ვ. ჯობაძე და დ. ლომიძე მიუთითებენ, რომ იგი არცერთ სხვა წყაროში არ გვხვდება, „უცნობია და პირველ ცნობას მის შესახებ ვხვდებით ეპიტაფიაში“ (13, 170).

ვიდრე წარწერის, მისი აკარგიანობისა და ისტორიული მნიშვნელობის განხილვაზე გადავიდოდეთ, თავს უულებას მივცემთ არ დავეთანხმეთ დ. ლომიძის მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ „კონსტანტინე II-ის ბერად შედგომას შესახებ ცნობები არ მოგვეპოვება“ (13, 169).

ერთ-ერთ ქართულ ისტორიულ მატრიანეში დაცულია ცნობა, რომელსაც ალბათ ძველი თაობის მკვლევარები არ იცნობდნენ, ხოლო მომდევნო თაობის ისტორიკოსებმა, როგორც ჩანს, ყურადღება არ მიაქციეს.

საქმე ეხება ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ 1939 წელს პარიზში გამოქვეყნებულ მატრიანეს (8). მან ამ ხელნაწერს 1919 წელს მიაკვლია რაჭაში არქეოლოგიური ექსპედიციის დროს. ესაა სხვადასხვა ნაწარმოებთა კრებული, გადაწერილია ზოსიმე კარგარეთელის მიერ 1585 წლის 15 მარტს, იმერეთის მეფე გიორგი II-ის ზეობის დროს (1565-1585 წწ.).

კრებული ხელწერის მიხედვით სამ ნაწილად იყოფა: პირველი — დავითნი; მეორე — სამი ისტორიული მინაწერი და მესამე — მეფეთა და კათალიკოსთა მოსახსენებლები (საბივე გიორგი II-ის დროსაა გადაწერილი). მათგან ჩვენს ყურადღებას ამაჯობებს სწორედ ხელნაწერის მესამე ნაწილი, ანუ „მოსახსენებლები“ იქცევა. ექ. თაყაიშვილი წერს: „თუმცა ხელნაწერი, როგორც მოვიხსენიეთ, გადაწერილია იმერეთში მეფე გიორგი II-ის დროს, მაგრამ მეფეთა და კათალიკოსთა მოსახსენებაში არცერთი იმერეთის მეფე და აფხაზეთის კათალიკოსი არ არის მოხსენიებული, არამედ საერთო საქართველოს მეფენი და საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქნი. ეს იმას მაჩვენებელია, რომ გადაწერს დედნად ასეთი ნუსხა ჰქონია ხელში და მას თვითონ არაფერი მიუმატებია“ (8, 6).

აი, რა ცნობა მოიპოვება ამ მოსახსენებელში: „ღ თივ გვირგვინოსნისა მეფეთ-მეფისა კონსტანტინე-ყოფილისა კვირილესი საუკუნო იყავნ ხსენება“ (8, 9). მკვლევარი ამ ცნობას ასეთ კომენტარს უკეთებს: „მისი (კონსტანტინეს — გ. ს.) ბერად შედგომა კვირილეს სახელით სულ ახალი ამბავია ჩვენთვის. სხვა წყაროებიდან არა ვუწყით“ (8, 9).

როგორც დავრწმუნდით, იმ დროისათვის, როცა ექ. თაყაიშვილმა იგი გამოაქვეყნა, ეს ცნობა მართლაც ახალი იყო და არცერთ ისტორიკოსს — არც ძველსა და არც ახალს ნახსენები არსად ჰქონდა.

ახლა ვუპასუხოთ ორ კითხვას: 1) არის თუ არა წყაროში მოხსენიებული მეფეთ-მეფე კონსტანტინე ჩვენთვის საინტერესო პიროვნება და 2) საიდანაა თუ არა წყარო?

წყაროში მოხსენიებული კონსტანტინე რომ სწორედ ის მეფეა, რომელიც გვიანტერესებს, ამას ადასტურებს არა მარტო ჩვენს მიერ ზემოთ მოტანილ ცნობებთან იდენტურობა, არამედ დოკუმენტში დაცული მეფეთა სახელების თანმიმდევრობაც. თანმიმდევრობა კი ასეთია: „ღ თივ გვირგვინოსნისა მეფეთ-მეფისა ალექსანდრე-ყოფილისა აბრაჰამისი საუკუნო იყავნ ხსენება.“

ამას მოსდევს კონსტანტინეს მოსახსენებელი, რომელსაც უკვე გავეცანით. შემდეგ: „თანამეცხედრისა მათისა დედოფალთ-დედოფლისა თამარ-ყოფილისა თეკლასი საუკუნო იყავნ ხსენება.“

ღ თივ გვირგვინოსნისა მეფეთ-მეფისა დავით-ყოფილისი დამიანესა საუკუნო იყავნ ხსენება.

გიორგი-ყოფილისა გერასიმესი საუკუნო იყავნ ხსენება“ (8, 9).

როგორც ვხედავთ, ტექსტში იხსენიებიან კონსტანტინე II-ის პაპა ალექსანდრე I დიდი (1412-1442), კონსტანტინეს მეუღლე თამარი და მათი შვილები — დავით X და გიორგი IX.

მაშასადამე, თანამიმდევრობა და ისტორიულ პირთა სახელები გვიდასტურებენ, რომ „მატრიანეში“ მართლაც კონსტანტინე II-ა მოხსენიებული. გარდა ამისა, მოსახსენებელ პირთა თანმიმდევრობა წყაროს სანდობაზეც მიუთითებს. აქ მოხსენიებულ პირთაგან სამის (ალექსანდრე I დიდის, დავით X-ისა და გიორგი IX-ის) ბერად შედგომა წყაროებიდან ჩვენთვის ცნობილია. უცნობი მხოლოდ კონსტანტინეს მეუღლის — თამარის შემონახვებაა.

ალექსანდრეს ბერად აღიკვეცის შესახებ ქართული წყარო გვამცნობს: „... მეფემან ალექსანდრე სახე მონაზონებისა შეიმოსა, და უწოდეს სახელად ათანასე“ (1, 475). სამონაზვნო სახელები წყაროებში სხვადასხვაა — ეროგან ათანასე, მეორეგან აბრაჰამი. უპირატესობა ალბათ ამ უკანასკნელს უნდა მიეჩივოს (12, 732).

ალექსანდრე I სიცოცხლის ბოლოს მართლაც რომ ბერად აღიკვეცა, ამას ს. კაკაბაძის მიერ გამოცემულ ერთ ისტორიულ საბუთში დაცული ცნობაც ადასტურებს: „გაწმინდებული საქართველოს უკანასკნელი მეფე, ძე ალექსანდრესი — გიორგი VII [სწავის] 1449 წლის სიგელში აღნიშნავს: „... მეფეთა-მეფის მონაზნისა ალექსანდრეს...“ (10, 30).

დავით მეფის შემონაზვნების შესახებ თითქმის ყველა ქართული წყარო გვამცნობს. ამიტომ მათ ცნობებს აღარ განვიხილავთ (იხ. 2, 493; 3, 353; 7, 399). რაც შეეხება გიორგი IX-ს, მის შესახებ ცოტა ქვემოთ გვექნება საუბარი.

ამდენად, მეფეთა მოსახსენებლების გაცნობამ და ზემოთ მოტანილ ცნობათა გათვალისწინებამ მის, როგორც წყაროს, სანდობაშიც დაგვარწმუნა. გარდა ამისა, „მატიანეში“ კიდევ მოიპოვება ზოგიერთი ცნობა, რომელიც საბოლოოდ აქარწყლებს თუნდაც უმცირეს ეჭვსაც კი წყაროს მიმართ. საქმე ისაა, რომ მასში ცოცხლად მოიხსენიებიან ბაგრატ მუხრანბატონი, მისი მეუღლე ელენე და მათი შვილები. „მატიანეში“ კერძოდ ნათქვამია: „ბატონსა ბაგრატსა მრავალმცა არიან წელნი მათნი; თანამეცხედრისა მათისა დედოფლის ელენესი მრავალმცა არიან წელნი მათნი; ძისა მათისა ერეკლესი და არჩილისი მრავალმცა არიან წელნი მათნი“ (8, 10).

მაშასადამე, 1585 წელს „მატიანის“ გადამწერმა გამოიყენა ის წყარო, რომელშიც ბაგრატი ცოცხლად იხსენიებოდა და თვითონ, როგორც ექ. თაყაიშვილი მიუთითებს, არაფერი მოუმატებია მისთვის (8, 6).

როდის არის დაწერილი ჩვენი მატიანე?

ამის განსასაზღვრავად საჭიროა გავარკვიოთ და გავითვალისწინოთ შემდეგი მომენტები: 1) როდის გარდაიცვალა (უკიდურეს შემთხვევაში, როდის შემონაზვნდა) მეფე გიორგი IX; 2) როდის აღიკვეცა ბერად საქართველოში ბაგრატიონთა მუხრანბატონების შტოს ფუძემდებელი, კონსტანტინე II-ის ძე ბაგრატი (იგი უმცროსი ძმა იყო დავით X-ისა და გიორგი IX-ისა). ქართული წყაროები გვამცნობენ, რომ სიცოცხლის ბოლოს ბაგრატიც ბერად აღიკვეცა ბარნაბეს სახელით (3, 355; 2, 494; 7, 402). ჩვენს წყაროებში კი ამის შესახებ არაფერია ნათქვამი, ბაგრატი ერისკაცად იხსენიება. მაშასადამე, იგი გიორგის გარდაცვალების შემდეგ და ბაგრატ მუხრანბატონის შემონაზვნებამდეა დაწერილი.

წყაროებში გიორგისა და ბაგრატის ბერად შედგომის სულ სხვადასხვა თარიღებია მოცემული, მაგრამ ერთი რამ ფაქტია — მათი შემონაზვნება XVI საუკუნის 30-იან წლებში უნდა მომხდარიყო. რაც მთავარია, ყველა წყაროს ცნობა თანხვდება ერთმანეთს იმაში, რომ ჯერ გიორგი IX აღიკვეცა ბერად, ხოლო შემდეგ მისი ძმა ბაგრატ მუხრანბატონი (9, 37-38; 16, 86), რაც სანდობას მატებს წყაროს.

ამდენად, ნიკორწმინდის სულთა მატიანე ქრონოლოგიურად ქართულ წყაროებს შორის ყველაზე ახლოს დგას ჩვენთვის საინტერესო პერიოდთან (მას ამ მხრივ წინ უსწრებს მხოლოდ გარდაამოხსნა, რომელიც იმ მოვლენების თანადროულია). ყველა ზემოთ დამოწმებული წყაროების ცნობების გათვალისწინებით, შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ სიცოცხლის ბოლო წლებში თავისი დიდი პაპის — ალექსანდრე I დიდის მსგავსად კონსტანტინე II-ც ბერად აღიკვეცა.

ახლა დგება საკითხი, თუ რამ გამოიწვია კონსტანტინეს ბერად შედგომა. წყაროები ამის შესახებ სდუმან (ის კი არა, როგორც ვნახეთ, ძირითად ქართულ წყაროებში აღნიშნული ფაქტი საერთოდ გამოტოვებულია). მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც გამოვთქვამთ ზოგიერთ მოსაზრებას ამ საკითხთან დაკავშირებით.

თავიდანვე ვიტყვით, რომ კონსტანტინეს შემონაზვნება სამეფო კარზე მომხდარ გადატრიალებას, ან ისეთ ვითარებას უნდა გამოეწვია, რომლის შემდგომაც მეფეს ბერად შედგომის გარდა სხვა გამოსავალი აღარ დარჩებოდა. ჩვენი ეს მოსაზრება თანხვდება და ავითარებს მკვლევარ დავით ნინიძის მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ კონსტანტინეს მეფობის ბოლო პერიოდი დიდი სირთულეებით ხასიათდებოდა (15, 172-173).

ვფიქრობთ, რომ კონსტანტინე II-ის სამეფო კარზე კარგა ხნის მანძილზე არსებობდა დაჯგუფება, რომელიც დავითს მამამისის წინააღმდეგ ამხედრებდა და მას უპირისპირებდა. შესაძლოა, ისინიც იღებდნენ მონაწილეობას დავითის დაქორწინებაში (1488 წ.), რომელმაც დიდად შეაშფოთა კონსტანტინე II. 1488 წლის სიგელში კონსტანტინე II დავითის ქორწინებასთან დაკავშირებით აღნიშნავს: „ჩუენთა ცოდეათა სიმრავლის და სოფლისა ყითარებისაგან ცოდვისა საქმესა შეესწრა ჩუენი შვილი დავით [და] ქუნიტუტონი (ე. ი. შეუფერებელი — გ. ს.) ბარათაშვილისა ასული შეერთო...“ (10, 6; 17, 386; 20, 350). სხვა წყაროებში ჩვენ ბარათაშვილის ასულისა და მისი მამის სახელებსაც ვგებულობთ — კერძოდ, ახალი ქართლის ცხოვრების III ტექსტში ვკითხულობთ: „და დაჯდა მის წილ ძე მისი დავით და ბარათაშვილის დავითის ქალი დედოფალი ნესტან-დარეჯან“ (2, 486).

მაშასადამე, 1488 წელს დავით უფლისწულს ცოლად შეურთავს დავით ბარათაშვილის ასული ნესტან-დარეჯანი, რასაც კონსტანტინე მეფის უკმაყოფილება გამოუწვევია სარძლოს გვარიშვილობის შეუფერებლობის გამო.

დავითის სიმამრი — დავით ბარათაშვილი სხვა წყაროებიდანაც არის ცნობილი. იგი იყო უფროსი ვაჟი ბარათაშვილთა საგვარეულოს ფუძემდებლის ბარათა ქაჩიბაძისა, რომელიც თედო შორდანიასა და სიმონ ჯანაშიას აზრით, XV საუკუნის I ნახევარში ცხოვრობდა (21, 468-469).

როგორც ჩანს, დავითის ქორწინებამ ბარათაშვილის ასულზე დიდი უთანხმოება წარმოშვა მამა-შვილს შორის. უფლისწული საბოლოოდ იძულებული გახდა ცოლს გასცლიდა და სხვა შეერთო, ისე, რომ მისგან შვილიც არ შესძენია (ამის შესახებ დაწვრილებით იხ. 18, 38-40).

ვფიქრობთ, XVI საუკუნის დასაწყისში დავითის დაჯგუფებას კონსტანტინე II-ის მეორე ვაჟის — გიორგის დაჯგუფება დაუპირისპირდა, რომელსაც, საფიქრებელია, თვით კონსტანტინეც უჭერდა მხარს იმის გამო, რომ ტახტის კანონიერი მემკვიდრე დავითი მისი პიროვნული თვისებების გამო სამეფო ტახტის შესაფერის კანდიდატად არ მიაჩნდა. კონსტანტინე ცდილობდა ტახტი მეორე ვაჟისათვის გადაეცა, მაგრამ, როგორც ჩანს, დავითის მომხრე დაჯგუფებამ ჩაშალა მისი გეგმები და პირიქით, თავად აიძულა ტახტი დავითზე და ბერად აღკვეცილიყო. ამ ფაქტს 1503 ან 1504 წელს უნდა პქონოდა ადგილი. გიორგი კი ამის შემდეგაც განაგრძობდა ბრძოლას ტახტისათვის, რომელიც წესით მას არ ეკუთვნოდა. ამის დასტურია იერუსალიმის მონასტერში დაცული გარდამოსხმის წარწერაც, სადაც იგი ჯერ კიდევ კონსტანტინეს სიცოცხლეში „პატრონად“ იხსენიება (ასე იხსენებს მას საკუთარი და ასოიანდარი, რომელიც, სავარაუდოა, გიორგის მომხრე დაჯგუფებას ეკუთვნოდა) და ერთი სიტყვაც არ არის ნათქვამი ტახტის კანონიერ მემკვიდრეზე, ან შეიძლება იმ დროს უკვე მეფე დავით X-ზე. მაშასადამე, ჩვენის აზრით, 1503/04-1505 წლები არის სამეფო ხელისუფლებისათვის ბრძოლის პერიოდი, როცა კონსტანტინე ჯერ კიდევ ცოცხალია, გიორგი მისი ხელშეწყობით იბრძვის, ხოლო დავით X ჯერ ტახტზე არ მომაგრებულია.

1505 წელს კონსტანტინე II გარდაიცვალა.

ამის შემდეგ დავითმა ალბათ შეძლო მოწინააღმდეგეთა დამარცხება და სამეფო ტახტზე განმტკიცება. აქედან იწყება დავით X-ის, როგორც ქართლის ერთპიროვნული მმართველის, მეფობა. ალბათ არ ცდებოდა კონსტანტინე, როდესაც დავითის მეფობისათვის შესაფერის კანდიდატად არ მიიჩნეოდა. საქმეში ჩახედულ სპეციალისტებს კარგად მოეხსენებათ, რომ დავით X მართლაც საკმაოდ სუსტი, უნებისყოფო და უნიათო მმართველი გამოდგა. მაგალითისათვის გავიხსენოთ მისი დამოკიდებულება კახეთის მეფე, მამის მკვლელ ავ-გიორგისადმი, რასაც შედეგად 1512 წელს ქართლში ახალი საფეოდალოს — სამუხრანბატონოს დაარსება მოჰყვა. სავსებით მართებულად მიუთითებს პროფ. დავით გვრიტიშვილი: „სხვა სათავადოებისაგან განსხვავებით, სამუხრანბატონო უშუალოდ სამეფო ძაძულებისაგან გამოყოფის გზით წარმოიშვა, რაც ცენტრალური ხელისუფლების სისუსტის მაჩვენებელი იყო“ (4, 102; იხ. აგრ. 5, 95).

როგორც ჩანს, გიორგი ბატონიშვილს ტახტისათვის ბრძოლა არც მამის სიკვდილის შემდეგ შეუწყვეტია და თითქმის ორი ათეული წლის შემდეგ იძულებული გაუხდია უფროსი

მა ტახტიდან გადამდგარიყო. დავითი ბერად აღკვეცილა. ვახუშტი დავითის შემონახუნებასთან დაკავშირებით წერს: „განიხილა მეფემან დავით სოფლისა სიძუხთლე და უსვეობა თვისი, დაუტევა მეფობა და იქმნა მონაზონ და დაშოენ ძენი სამნი თამარ დედოფლისაჲს: ლუარსაბ, დემეტრე და რამაზ, არამედ მისცა მეფობა ძმასა თვისსა გიორგის“ (7, 399).

ამის გამო, მართებულად მიგვაჩნია აზრი, რომ გიორგამ დავით X-ს აძულა ბერად შემდგარიყო და მიუხედავად იმისა, რომ წესით სამეფო ხელისუფლება დატოვების შემთხვევაში მისი ძეს — ლუარსაბს ეკუთვნოდა, თვითონ გამეფდა (5, 102). მონასტერში აღკვეცილი დავითი რამდენიმე წლის შემდეგ გარდაიცვალა. ამის შემდეგ დაიწყო ბრძოლა ტახტისათვის გიორგი მეფესა და ლუარსაბ ბატონიშვილს შორის. ბრძოლა საბოლოოდ ლუარსაბის გამარჯვებით დამთავრდა. გიორგიც თავისი მამის და ძმის მსგავსად იძულებული გახდა შემონახუნებულიყო და ბერობაში დაესრულებინა სიცოცხლე. თავისთავად ცხადია, მის მეფობას ძალზე უარყოფითად უყურებდა ქართლის საზოგადოების ერთი ნაწილი, კერძოდ ისინი, ვინც დავით X-ისა და ლუარსაბ I-ის პოზიციას ემხრობოდა. შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ მეფეთა და კათალიკოზთა სულთა მატეანეში, რომელსაც ექ. თაყაიშვილმა გამოსცა, გიორგი მეფედაც კი არ მოიხსენიება, მითუმეტეს, როგორც ზემოთ ვუჩვენეთ, მატეანე მისი გარდაცვალებიდან სულ მოკლე ხანშია დაწერილი. ავტორი (საფიქრებელია, ლუარსაბის მომხრე) მას მოიხსენიებს უბრალოდ — „გიორგი-ყოფილი გერასიმე“, მაშინ, როდესაც კონსტანტინესა და დავითს მეუისათვის დამახასიათებელი ყველა უკითხვით ამკობს: „ღ თოვ გვირგვინისასისა, მეფეთ-მეფისა...“ და ა. შ.

აი, ამგვარად გვესახება XVI საუკუნის დასაწყისში ქართლის სამეფო კარზე დატრიალებული დინასტიური მოვლენების ახსნა.

ლიტერატურა

- ახალი ქართლის ცხოვრება. მეორე ტექსტი. წგ.: ქართლის ცხოვრება. II. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ. 1959.
- ახალი ქართლის ცხოვრება. მესამე ტექსტი. წგ.: ქართლის ცხოვრება. II. ტექსტი დადგენილი... ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ. 1959.
- ბერი ეგნატაშვილი. ახალი ქართლის ცხოვრება პარალელი ტექსტი. წგ.: ქართლის ცხოვრება. II. ტექსტი დადგენილი... ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ. 1959.
- დავით გვრიტიშვილი. თეოლოგიური საქართველოს სოციალური ურთიერთობის ისტორიიდან (ქართლის სათავადოები). თბ. 1955.
- ვიქტორ გუჩუა. ბრძოლა ქვეყნის მთლიანობის აღდგენისათვის და აგრესორთა წინააღმდეგ XVI ს. I ნახევარში. წგ.: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. IV. თბ. 1973.
- ვიქტორ გუჩუა. საქართველოს პოლიტიკური ვითარება XV-XVI სს. მიჯნაზე. წგ.: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. IV. თბ. 1973.
- ვახუშტი ბატონიშვილი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. წგ.: ქართლის ცხოვრება. IV. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ. 1973.
- ექვთიმე თაყაიშვილი. მკვლეა და კათალიკოზთა სულთა მატეანე სიკარწმინდის ხელნაწერში პარიზი. 1939.
- სარგის კაკაბაძე. ისტორიული საბუთები. II. ტფ. 1913.
- სარგის კაკაბაძე. ისტორიული საბუთები. III. ტფ. 1913.
- სარგის კაკაბაძე. ქრონიკა იკორთის № 6 ფამგულანისა. ტფ. 1912.
- ბაბილინა ლომინაძე. საქართველო XV საუკუნის I ნახევარში. დინასტიები ქვეყნის აღდგენისათვის. აღუქსანდრე I დიდი. წგ.: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. III. თბ. 1979.
- დოდო ლომიძე უცხოეთიდან მიღებული ზოგიერთი მასალა საქართველოს ისტორიის შესახებ. კრ. „პრაგმათაჲ“. XIV. თბ. 1987.
- მცირე ქრონიკები (კინკლოზების ისტორიული მანაწერები). ტექსტის გამოსცა, შესავალი წერილი და კომენტარები დაურთო ჯუმბერ ოდიშელმა. თბ. 1968.
- დავით ნინიძე. „პროვინციის მეფეები“ XIV-XV საუკუნეების საქართველოში. თბ. 1995.
- ჯუმბერ ოდიშელი. აღმოსავლეთ საქართველოს პოლიტიკური ისტორიისათვის (XIV-XVII სს.). თბ. 1964.
- თედო ჟორდანი. ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა. II. ტფ. 1897.
- კონა საითიძე, დავით ნინიძე. ლუარსაბ I-ის დედის ვინაობის საკითხისათვის. თურქ. „არტანუჯი“. № 4. 1995.
- ცხოვრება საქართველოსა (პარიზის ქრონიკა). ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო გიული აღასანიამ. თბ. 1980.
- ივანე ჯავახიშვილი. ქართველი ერის ისტორია. IV. თბ. 1967.
- სიმონ ჯანაშია. ბარათაშვილთა გენეალოგიისათვის. შრომები. II. თბ. 1952.
- Такаишвили Е. С. Хроника Эриставского акафиста. Сборник Материаловъ для Описанія Местностей и Племень Кавказа. XXIX. отдел I. Тифл. 1901.

1561 წლის უცნობი იტალიური რუკა და აფხაზეთა ისტორიული სამუბლოს ლოკალიზაცია

(წინასწარი ცნობა)

ქართული
სოციალიზმი

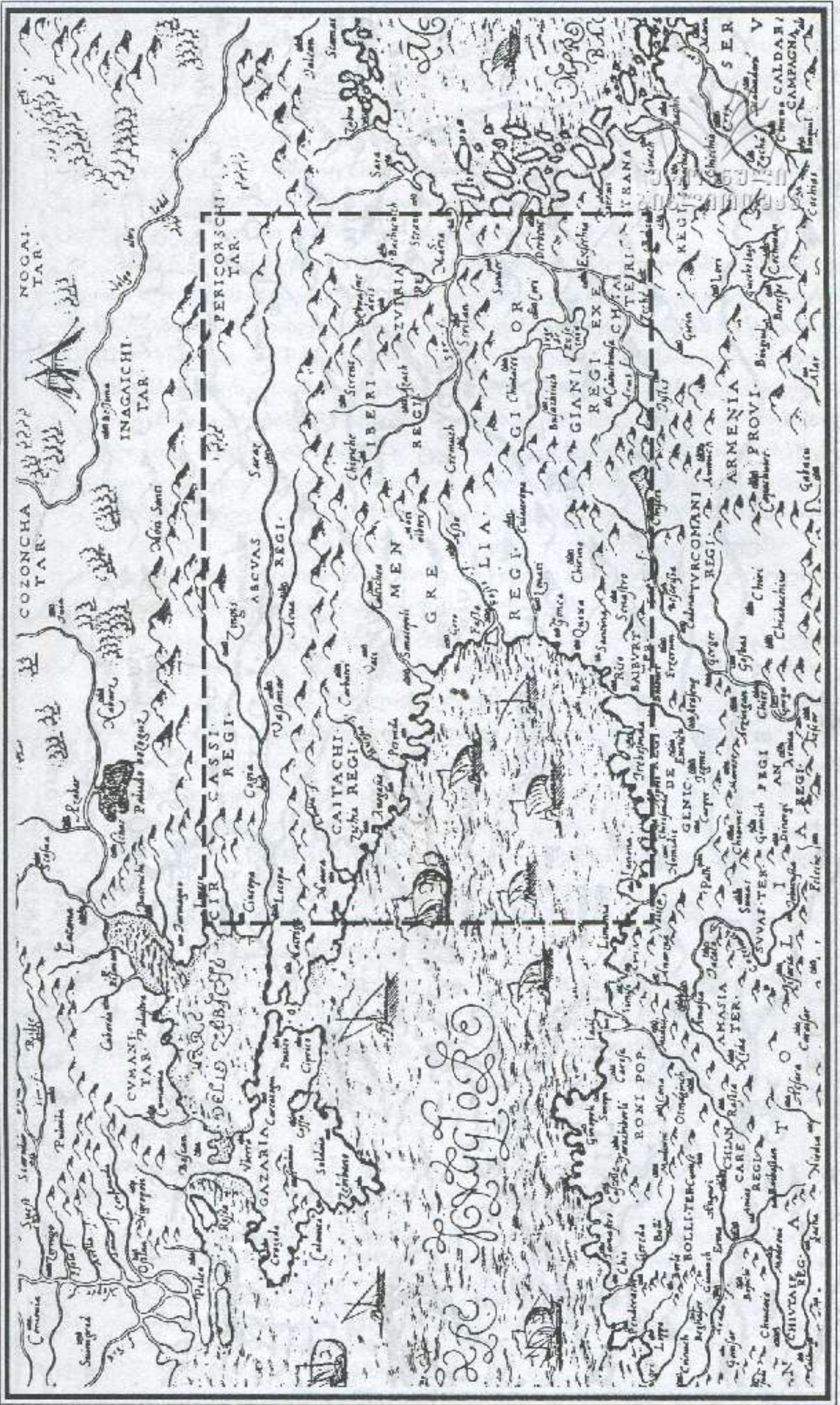
თეიმურაზ ბჰანცელაძე

ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი, არნ. ნიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მთის იბერიულ-კავკასიურ ენათა განყოფილების უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი

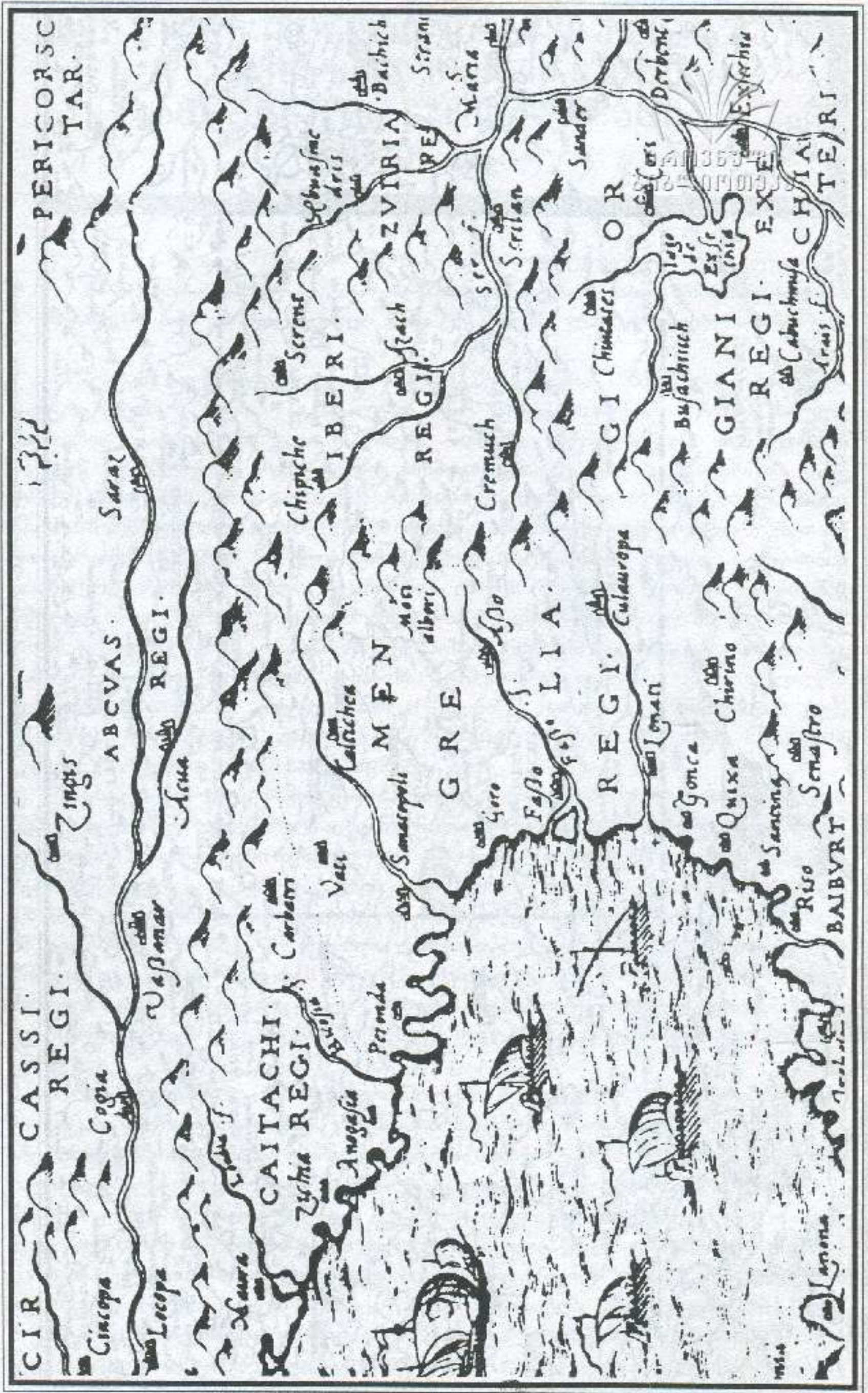
ახლაჩანს აღმოჩნდა რუკა, რომელიც შედგენილია 1561 წელს იტალიელი კარტოგრაფის – ჯაკოპო გასტალდის მიერ ქალაქ პიემონტში. რუკის სრული სათაურია: „აზიის პირველი ნაწილის აღწერა ანტიკური და თანამედროვე სახელწოდებებითურთ პიემონტელი კოსმოგრაფის ჯაკოპო გასტალდისა“ („La descrizione della prima parte dell' Asia con i nomi antichi et moderni di Jacopo Gastaldi Piemontese cosmografo“). რუკაზე გამოსახულია ტერიტორია რუსეთისა და უკრაინის სამხრეთ ნაწილებიდან მეწამულ და არაბეთის ზღვამდე. კავკასიაში უსახელოდ არის აღნიშნული კავკასიონის, ლიხის (სურამის) და სხვა ქედები. ხან სწორად, ხანაც დამახინჯებით წარმოდგენილია ქალაქთა სახელები: თბილისი, ქუთაისი, გორი, ფოთი, ბელაქანი, გონიო, რიზე, ტრაპიზონი, სებასტოპოლისი, ბიჭვინთა და სხვ. გამოყოფილია ოლქები (ოლქის აღსანიშნავად შემოკლებით წერია regi. – იტალიური სიტყვისაგან regione „ოლქი, მხარე, ქვეყანა“): ქართლისა (Giorgiani regi.), იბერიეთისა (Iberi regi.), სამეგრელოსი (Mengrelia regi.), ჭანეთისა (Regi. de Genic), ჩერქეზეთისა (Circassi regi.) და ა. შ.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ თითქმის მთელი აღმოსავლეთი შავიზღვისპირეთი აღნიშნულია როგორც სამეგრელოს ოლქი, ამჟამინდელი აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მიწა-წყალს კი სახელწოდება საერთოდ არა აქვს მიწერილი. სამაგიეროდ, კავკასიონის ქედის ჩრდილოეთით აღნიშნული დიდი უსახელო მდინარის (ამჟამინდელი ყუბანის) შუა წელზე მითითებულია Abcvas regi. ამ სახელწოდებაში აშკარად შეიცნობა დამახინჯებული Abcvaz | Abchas „აფხაზი“ სიტყვა. იქვე, იმავე მდინარის მარცხენა შენაკადზე, გამოსახულია ქალაქი Acua, რომლის სახელი იგივეა, რაც ქალაქ სოხუმის ამჟამინდელი აფხაზური სახელწოდება აყვა (ქალაქ სოხუმს ამავე რუკაზე Sanatopoli, იგივე სევასტოპოლისი, სებასტოპოლისი ეწოდება).

XVI საუკუნის რუკაზე აფხაზეთის ოლქისა და ქალაქ აყვას მითითება ჩრდილოეთ კავკასიაში, მდინარე ყუბანის აუზში, მხარს უჭერს ვარაუდს, რომლის მიხედვითაც ამჟამინდელ აფხაზეთა წინაპრების უდიდესი მასა აბაზურ ტომებთან ერთად XVII-XVIII საუკუნეებამდე ჯერ კიდევ ცხოვრობდა კავკასიონის ჩრდილოეთი ფერდობებზე, მცირე ნაწილი კი ქ. შ. I-II საუკუნეებიდან შესაძლოა უკვე გადმოსახლებული იყო ამჟამინდელი აფხაზეთის უკიდურეს ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილსა (გაგრა-განთიადის მიდამოებსა) და მდინარე კოდორის სათავეებში. გვიანი შუა საუკუნეების ზოგიერთ წყაროში ორი აფხაზეთის მოხსენიებასთან ერთად (4, 57...) ამ ვარაუდს განამტკიცებს 1561 წლის რუკის სხვა მონაცემებიც. კერძოდ, ჯაკოპო გასტალდი ბიჭვინთის (Pezonda) ჩრდილო-დასავლეთით უთითებს ქალაქ ანოგასიას (Anogasia). ეს სახელი წარმოადგენს

Հայտնի շեքսպեղծոց Երջոյ եմքորո. 1561 Վ. (Բաճեմնն Թոմիսցորո Եմքորո Թոմիսցորո Եմքորո)

ფონეტიკურ ვარიანტს სავარაუდო Abchazia სახელისა, რომელიც 1311, 1318, 1320 და 1327 წლების იტალიურ რუკებზე აღნიშნულია Uogasia, Auochaxia, Auogassia, Augazio სახელწოდებებით, ხოლო აბუ-ლ-ფიდა (1273-1331), ალ-კალკაშანდი (1355-1418) და აბუ ბეჰრი (XVII ს.) მოიხსენიებენ როგორც ქალაქ აბხას-ს. ამ ქალაქს/მკვლევართა ერთი ნაწილი (ლეონიდ ლავროვი – 5, 47) დაბა განთიადთან ათავსებს, სხვები (შვი მუტრეველი – 1, 459) ანაკოფიასთან აიგივებენ. გიული ალასანიძე ცხიზოვის თვალსაზრისს ქალაქ აბხასის ნიკოფსიასთან იგივეობის შესახებ (2, 267). დიმიტრი გონილეიშვილს ეს ქალაქი არარსებულადაც კი მიაჩნია (3, 47).

ამ მოსაზრებათაგან ჩვენ ვიზიარებთ ლ. ლავროვის შეხედულებას და მივიჩნევთ, რომ ქალაქი აფხაზ(ია) მდებარეობდა დაბა განთიადის ადგილას, რაკი ამავე პერიოდში ახლანდელი განთიადის სიახლოვეს უკვე აშკარად სავარაუდოა აფხაზთა წინაპრების ბინადრობა – სწორედ XVI საუკუნის I ნახევარში შაშია დადიანის მიერ ბიჭვინთის ღვთისმშობლის ეკლესიისადმი გაცემულ სიგელში პირველად იხსენიება საკუთრივ აფხაზური წარმომავლობის ტოპონიმი აითარნგ ორ სხვა, აშკარად აფხაზური წარმომავლობის არუხა და რაბიწა ტოპონიმებთან ერთად. ამ ორი სახელის ეტიმოლოგია დამატებით კვლევას მოითხოვს, ხოლო აითარნგ სახელი უკავშირდება მეცხოველეობის მფარველი ღვთაების აფხაზურ სახელს აითარ (მდრ. მეგრ. ანთარი), რომელსაც ერთვის აფხაზური მატოპონიმებული – ნგ სუფიქსი. უფრო ადრე ამჟამინდელი აფხაზეთის ტერიტორიაზე არ დასტურდება დამაჯერებელი ეტიმოლოგიის მქონე არცერთი აფხაზური გეოგრაფიული სახელწოდება.

რაც შეეხება ჯაკობო გასტალდის რუკაზე აყვა სახელის ფიქსირებას ყუბანის აუზში, ამ გარემოებას ის მნიშვნელობა აქვს, რომ ქმნის საფუძველს შემდეგი ვარაუდისათვის: აყვა თავდაპირველად ერქვა აფხაზურ დასახლებულ პუნქტს ჩრდილოეთ კავკასიაში. ამჟამინდელ აფხაზეთში 1561 წლის შემდეგ ჩამოსახლებულმა აფხაზებმა თან მოიტანეს იგი და დაარქვეს სოხუმს, რომელსაც მანამდე მრავალი საუკუნის მანძილზე სვანური წარმოშობის სახელი – ცხუმი ერქვა, ცხუმ კი სვანურად ცხემლას (რცხილის ერთ-ერთ ქვესახეობას) ნიშნავს. გარდა ამისა, ჯაკობო გასტალდის რუკა ამჟამად მთელი 176 წლით უფრო ძველი დოკუმენტია, რომელზეც პირველად იხსენიება სოხუმის აფხაზური სახელწოდება. აქამდე კი ყველაზე ძველ ამგვარ დოკუმენტად მიიჩნეოდა იმერთა მეფე ალექსანდრე V-ის 1737 წლის რუკა, რომელზეც იხსენიება აყუ-ჯიხა (ჯიხა მეგრულად ციხეა).

ჯაკობო გასტალდის რუკა მიკვლევულია ლუნდის (შვედეთი) უნივერსიტეტის ლინგვისტიკის დეპარტამენტის თანამშრომლების – დოქტორ კარინა ვამლინგისა და ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატ რეზო ჭანტურიას დახმარებით.

ლიტერატურა

1. ალ-კალკაშანდი. ცნობები საქართველოს შესახებ. არაბულიდან თარგმნა შ. მუტრეველმა. კრ. „არმაღანი“. თბ. 1977.
2. ქათბ ჩელების ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ. თურქულიდან თარგმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო გ. ალასანიძემ. თბ. 1978.
3. XIV-XV სს. არაბი ისტორიკოსები საქართველოს შესახებ. არაბულიდან თარგმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო დ. გონილეიშვილმა. თბ. 1988.
4. Георг И.-Г. Описание всех обитающих в Российском государстве народов... ч. II. СПб. 1799.
5. Лавров Л. И. Этнография Кавказа. Л. 1982.
6. Сизовъ В. Восточное побережье Черного моря. Материалы по археологии Кавказа. вып. II. М. 1889.
7. Nordenskiöld A. E. Peri plus an essay on the early history of charts and sailing directions. Stockholm. 1897.

პართიელები და სპარსელები

IV საუკუნის რომაულ წყაროებში

ერეკლე

თორნიკე ზამარიაშვილი

თსუ ძველი ქვეყნების ისტორიის კათედრის ასპირანტი

როგორ იყვნენ მოხსენიებულნი ლათინურ წყაროებში რომის იმპერიის გარეთ მცხოვრები ხალხები? უზუსტობანი და ვარიაციები თავისთავად მეტყველებენ კონცეფციებსა და სინამდვილეზე. ჩვენი მიზანია ამ მიმართებით წარმოვადგინოთ რამოდენიმე დაკვირვება პართიელებისა და სპარსელების სახელწოდებათა გამოყენებაზე დასავლურ მატრიანებში.

ერთადერთი დიდი სახელმწიფო, რომელიც რომის იმპერიას ესაზღვრებოდა და აღმოსავლეთში ბატონობას ეცილებოდა, იყო პართიის სამეფო, ხოლო III საუკუნის 20-იანი წლებიდან მის ნანგრევებზე აღმოცენებული ახალი სპარსული სახელმწიფო, სასანიდთა სამეფო ღინასტიით სათავეში.

რომაელთათვის პართიელებსა და სპარსელებს შორის განსხვავება ყოველთვის არ იყო ნათელი. ჯერ კიდევ სანამ სასანიდები მოვიდოდნენ ხელისუფლების სათავეში, ხდებოდა ისე, რომ პართიელებს სპარსელებს უწოდებდნენ. IV საუკუნის წყაროებშიც აღრევა ხშირია.

სექსტუს აერელიუს ვიქტორის თხზულებაში „Liber de Caesaribus“ („წიგნი კეისართა შესახებ“) სპარსელები თითქმის არასდროს არ იყვნენ ჩათვლილი პართიელებად, მაგრამ პირიქით კი, პართიელთა მიჩნევა სპარსელებად ზოგჯერ გვხვდება. რაც შეეხება ევტროპიუსის „Breviarum ad urbe condita“-ს („მოკლე ისტორია ქალაქის დაარსებიდან“), მასში ავტორი ხშირად ცვლის პართიას სპარსეთით, იმ დროსაც კი, როცა ეს აუცილებელი არ არის. მაგრამ სპარსეთის ნაცვლად პართიას თითქმის არასოდეს წერს, მაშინაც კი, როცა ეს საჭიროა.

ტერმინების ამგვარი უზუსტობა დიდხანს იჩენდა თავს საიმპერიო ოფიციალურ ენაშიც. ზედწოდება „Persicus“ („სპარსელი“), რომელსაც რომის მბრძანებლები იღებდნენ აღმოსავლეთში სპარსელების წინააღმდეგ წარმატებული ან ნაკლებად წარმატებული სამხედრო ოპერაციების შემდეგ, პირველად ჩნდება მხოლოდ იმპერატორ ფილიპე არაბის (244-249) ტიტულატურაში, მაშინ როცა ძველი ზედწოდება „Parthicus“ (პართიელი) შენარჩუნებულია უფრო გვიანი დროის იმპერატორთა ტიტულატურაში – აერელიანუსთან (270-275) და პრობუსთან (276-282).

აღსანიშნავია ისიც, რომ იმპერატორ იულიანე განდგომილს (361-363), ამიანე მარცელინეს თქმით, უნდოდა სპარსელებთან ომის შემდეგ მიეღო „Parthicus“-ის საპატიო წოდება (Amm. XXII, 12, 133). ეს მაშინ, როცა პართიას, როგორც სახელმწიფოს, არსებობა ჰქონდა შეწყვეტილი საუკუნეზე მეტი ხნის წინათ. ამ ფაქტს ჩვენ დაუპირისპირებით დასკვნით ნაწილში.

ამრიგად, რომაელების თვალში პართიისა და სპარსეთის ცნებები არ აღნიშნავდა განსხვავებულ რეალობებს. რომს ერთდროულად პოლიტიკა უნდა გაეტარებინა არშაკილული პართიისა და სასანიდური ირანის მიმართ. ეს იყო თანაარსებობის პოლიტიკა, რადგან გვიანი პერიოდის იმპერიას აღარ შესწევდა ძალა აღმოსავლელი მეზობლის სრული მოსპობისა. უფრო მეტიც, ხელისუფლების სათავეში სასანიდების მოსვლის შემდეგ შემტევ მხარეს, გარკვეული გამოჩაკლისების გარდა, წარმოადგენდა სპარსეთის სახელმწიფო, იმპერიის აღმოსავლური პოლიტიკა კი მხოლოდ მეტკვიდრეობით მიღებულის შენარჩუნებით შემოიფარგლებოდა.

მაგრამ იყო კი სპარსეთისა და პართიის აღრევა სისტემატური? საიმპერიო ტიტულატურაში ზედწოდება „Persicus“ საბოლოოდ მკვიდრდება იმპერატორ კარუსის (282-284) შემდეგ და თითქმის აღარ იხმარება მეტსახელი „Parthicus“. პეროდიანე თავის ნაშრომში „Ab excessu divi Marci libri octo“ („ისტორიის რვა წიგნი მარკუსის სიკვდილის შემდეგ“) გვიჩვენებს თუ რას ნიშნავდა არშაკიდი პართიელებისაგან ხელისუფლების გადასვლა სასანიდი სპარსელების ხელში. იგი საერთოდ მკაცრად განსაზღვრულ ტერმინებს იყენებს, მის თხრობაში ცოტაა შეუსაბამო ადგილები. IV საუკუნის ცნობილი სოფისტი ლიბანიოსი ხშირად იხსენიებს სპარსელებს, რომელთაც ზოგჯერ ცვლის ასირიელით და ზოგჯერ მიდიელით.

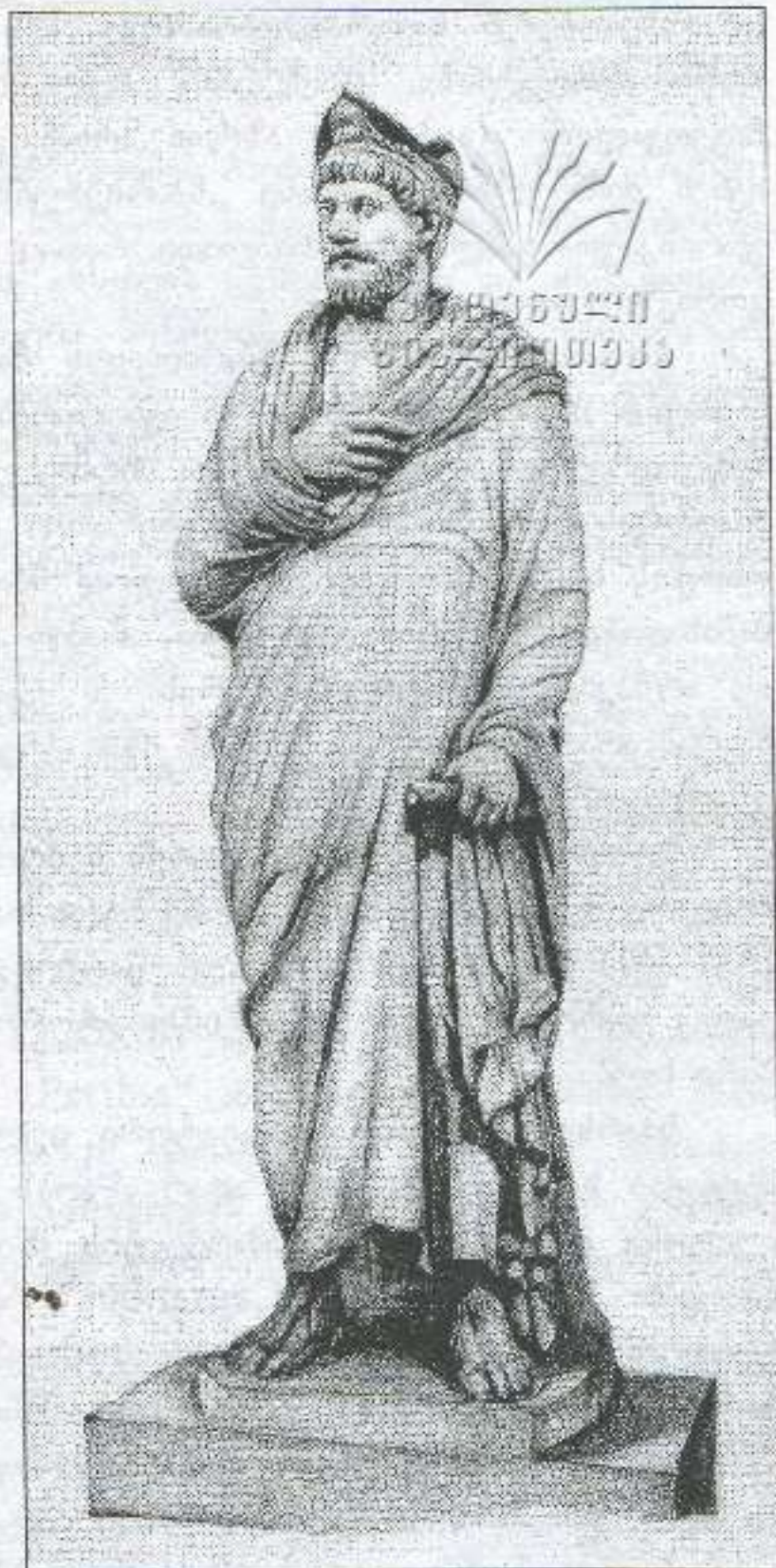
ტერმინების აღრევა, როგორც ჩანს, არ იყო შემთხვევითი. ცხადია, იგი ზოგჯერ აიხსნება გამეორების თავიდან აცილების სურვილით ან სტილის თავისებურებით, მაგრამ ამგვარი განმარტებანი არ არის ყოველთვის საკმარისი. ისმის კითხვა: აღრევა სპარსელისა პართიელში ხომ არ ამტკიცებდა აღმოსავლეთის შესახებ რომაული კონცეფციების ბუნდოვანებას, ანდა ხომ არ ჰქონდა ამ აღრევას რაიმე გააზრებული მნიშვნელობა ამა თუ იმ ავტორთან და განზრახ ხომ არ ხდებოდა ამ ტერმინთა შეუსაბამო ადგილებში ხმარება?

ამგვარი კითხვები დავუსვათ ორი ავტორის – იმპერატორ იულიანე განდგომილისა და ისტორიკოს ამიანე მარცელინეს ნაშრომებს, რომლებშიც გვხვდება გარკვეული აღრევა. აღსანიშნავია, რომ ეს ავტორები თანამოაზრეები და გარკვეულწილად თანამებრძოლებიც იყვნენ.

დავიმოწმოთ იულიანე განდგომილის სამი წერილი – ორი „Elogium de Constantius“ („კონსტანციუსის ქება“), დაწერილი 356 და 358/359 წლებში და ერთიც პაპულეტი „De Caesaribus“ („კეისრების შესახებ“), 362 წლით დათარიღებული.

პირველ „Elogium de Constantius“-ში მიდიელები, სპარსელები და პართიელები ძნულად განირჩევიან ერთმანეთისაგან. საქმე ეხება ერთი და იგივე ხალხს, რომელსაც დაუპირისპირდნენ ალექსანდრე მაკედონელი და რომაელები. იულიანეს მტკიცებით, რომაელთა ბრძოლა წარმოებს მაკედონელთა შემკვიდრების სახელით და რომაელები თავად არიან ალექსანდრეს უშუალო შემკვიდრეები. აქ ჩანს უწყვეტობა: აქემენიდი სპარსელები – არშაკიდი პართიელები – სასანიდი სპარსელები.

მეორე „Elogium de Constantius“-ში იულიანე სულ სხვაგვარად გადმოგვცემს ვითარებას. იგი რომის აღმოსავლელი მტრის აღსანიშნავად მხოლოდ პართიელებს ასახელებს. ყველაფერი ისეა, თითქოს მისი თანამედროვე სპარსელი სასანიდები არც

რომის იმპერატორი
იულიანე განდგომილი (361-363)

კი არსებობდნენ. საყურადღებოა იულიანეს ერთი შენიშვნა, სადაც ლაპარაკია იმპერიის მოწინააღმდეგეებზე, რომლებიც სულ იმის შიშში არიან, ვაითუ პართიელებად ჩაკეთვალონო (ავტორის აზრით არიან კიდეც) და ცდილობენ, რომ სპარსელებად იქნენ მიჩნეულნი. იულიანე „სპარსელებში“ გულისხმობს აქემენიდებს. მას მოაქვს ჯარისკაცთა განლაგების მაგალითი, რითაც სასანიდთა მეფე ბაძავს ქსერქსეს ამაღლებულ გორაკზე ცალკე დგომით.

როგორც ამ მეორე წერილიდან ჩანს, შეიძლება პოლიტიკური მნიშვნელობა მიენიჭოს სასანიდური რეალობის იგნორირებას, სასანიდებს, რომლებიც თავს აქემენიდების მემკვიდრეებად აცხადებდნენ და რომაელებისგან ძველი სპარსული ტერიტორიების დათმობას მოითხოვდნენ, იულიანე არც კი ახსენებს და საზოგადოებას არწმუნებს, თითქოს ისინი მხოლოდ და მხოლოდ სპარსელებად გადაცემული პართიელები არიან. მაშასადამე, აღარ არის უწყვეტობა, არამედ პირიქით – წყვეტილია აქემენიდ სპარსელებსა და არშაკიდ პართიელებს შორის. ეს უკანასკნელი პირველთა მომდევნოები არიან, მაგრამ არა მემკვიდრეები. ამიტომ მათი პრეტენზიები რომის აღმოსავლეთ პროვინციებზე უსაფუძვლოა.

ზემოთ განხილული იულიანეს ნაშრომები დაწერილია იმ პერიოდში, როცა იგი მხოლოდ მეამბოხე კეისარია, აჯანყებული თავისი ბიძის – იმპერატორ კონსტანციუს II-ის (337-361) წინააღმდეგ. მის მიერ წარმოდგენილი სპარსეთის პოლიტიკური რეალობა კიდეც უფრო შეუსაბამო ხდება იმპერატორობის პერიოდში, როცა იგი აქტიური მოქმედი პირი ხდება.

სპარსეთთან ომის ინიციატორი იულიანე ცდილობს დახვეწოს აღმოსავლელი მეტოქის სახე. იმპერატორს აღარ აწყობს ძველი შეხედულებანი. მტრის დამცირებით იულიანე დააკნინებს იმ გამარჯვების მნიშვნელობასაც, რომლის მოპოვებასაც იგი აპირებს. პამფლეტში „De Caesaribus“ რომის მტერი ბუდამ პართიაა, სწორედ მას ებრძვიან რომაელები 300 წლის მანძილზე. რომის ეს მეტოქე ღირსეულად არის ჩათვლილი. რომაელებმა ვერ შეძლეს მისი სრული განადგურება. მტრის სამხედრო ძლიერება ხაზგასმულია კამათში, რომელშიც ალექსანდრე მაკედონელი უპირისპირდება რომაელ კეისარს. სწორედ რომ საშიშ ძალას წარმოადგენენ ალექსანდრესთვის კარგად ნაცნობი მტრის მშვილდოსნები, რითაც აიხსნება რომაელთა წარუმატებლობა შორეულ თუ ახლო წარსულში. ამგვარად, სახეზეა იულიანეს მიერ განხორციელებული მხატვრული ხერხი – კამათის გზით ხდება სპარსელების ცნების გაიგივება პართიელებთან. ნიშანდობლივია ალექსანდრე მაკედონელის პიროვნების წინა პლანზე წამოწევაც. როგორც ცნობილია, სპარსეთში ლაშქრობის წინ იულიანე თავს ახალ ალექსანდრედ ასალებს.

ასე რომ, იმპერატორს მისი თანამედროვე სასანიდური სპარსეთის სახე განზრახ აქვს წარმოდგენილი პოლიტიკური რეალობის უარყოფით, რომლის ნაცვლად იგი ქმნის ნაერთს ალექსანდრეს აქემენიდი მოწინააღმდეგის ხსოვნის შენარჩუნებით და არშაკიდული პართიის აღიარება-დამკვიდრებით. სპარსეთის ნაცვლად პართიის მოხსენიება შეიძლება აიხსნას იმითაც, რომ იულიანესთვის პართიელები უფრო საშიში მტრები იყვნენ, გამოძდინარე მათთან ბრძოლას მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციიდან, კიდრე ისინი, ვინც ძველად დამარცხების შემდეგ შეურწყნენ ალექსანდრეს იმპერიას.

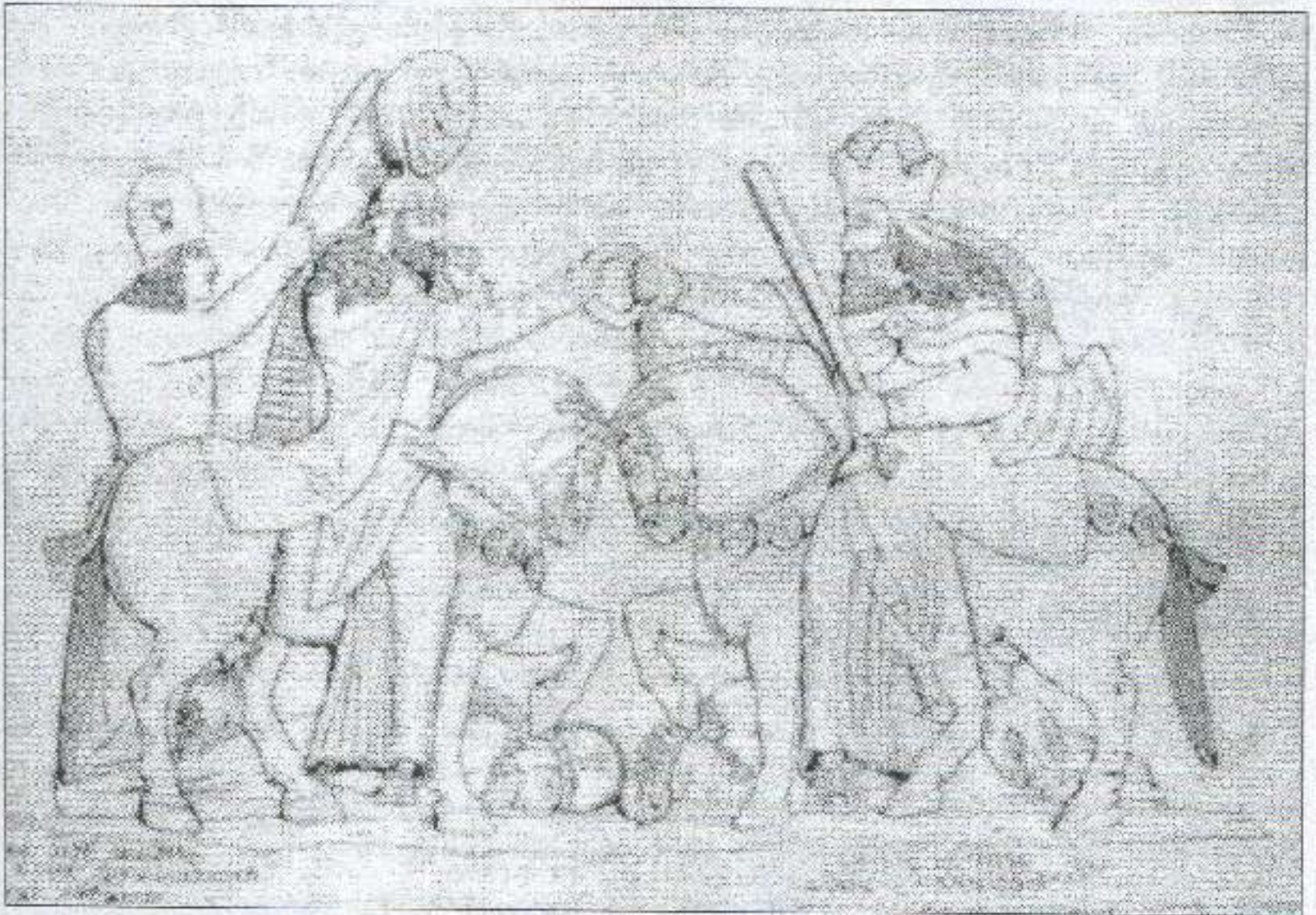
ამიანე მარცელინეს ნაშრომში „Res gestae“ („ქმედებანი“) პრობლემას წარმოადგენს ის, რომ თხზულების დიდ ნაწილს ჩვენამდე არ მოუღწევია. როგორ გაიაზრა ამიანემ არშაკიდების სასანიდებად გარდაქმნა, ძნელი სათქმელია. მოღწეულ წიგნებში მხოლოდ ზედაპირული მინიშნებაა აქემენიდურ სპარსეთზე. სასანიდები მრავალგზის არიან მოხსენიებული პართიელებად, მაგრამ სწორი დასახელება დიდად სჭარბობს. რაც

შეეხება ისტორიულ და ეთნოლოგიურ ნაწილს, ის, როგორც ჩანს, შეიცავს გარკვეულ აღრევებს.

აღრევა განსაკუთრებით თვალსაჩინოა მარცვლინეს მიერ „XXIII წიგნში“ (Ann. XXIII, 6, 175-196) წარმოდგენილ ექსკურსში სპარსეთის სამეფოს შესახებ. მოგვითხრობს რა ამ ქვეყნის მხარეთა შესახებ, იგი არსად ახსენებს აქემენიდების და არშაკიდების შემდეგ სასანიდების ხელისუფლების სათავეში მოსვლის ფაქტს. მარცვლინეს არ სჯერა არშაკიდების მიერ ხელისუფლების დათმობა. უფრო ზოგადად თუ ვიტყვით, ისტორიკოსს არ უნდა ჰქონდეს ღრმად გააზრებული პართიასა და სპარსეთს შორის განსხვავება. ნიშანდობლივია, რომ მას, ისევე როგორც ანტიკური პერიოდის ისტორიკოსთა უმრავლესობას, სპარსეთის წარსული წარმოდგენილი აქვს რომაული თვალსაზრისით და დროსაც იგი აღმოსავლეთის რომთან ურთიერთობის შესაბამისად პყობს.

ეთნოლოგიის თვალსაზრისითაც შეიძლება გარკვეული დასკვნების გაკეთება. „Omnis Persis“-ის („ყოველი სპარსელი“) ამიანესეულ აღწერაში ჩანს, რომ ისტორიკოსს გაეცნობიერებული აქვს განსხვავება „Persis antiqua“-სა („ძველი სპარსელები“) და „Parthyaei“-ს („პართიელები“) შორის. მაგრამ როცა იგი გადადის ზნე-ჩვეულებების აღწერაზე, განიხილავს ხალხის მხოლოდ ერთ ჯგუფს – „Haec natio“ („აი ეს ერი“).

მარცვლინეს ლექსიკონის უფრო დაწვრილებითი შესწავლა საინტერესოა სხვა მხრივაც. საგულისხმოა, რომ ტერმინთა ხმარებაში აღრევა საკმაოდ ცოტაა, თუ ცალკე გამოვიყოფთ იმ შემთხვევებს, როცა „Parthia“ ან „Parthicus“ სწორად არის დამოწმებული და არ ქმნის პრობლემას. ასეთ ვითარებაში შეცდომით ხმარების შემთხვევები თითქმის ყოველთვის აიხსნება გამეორების თავიდან აცილების მიზნით, რადგან ეს ორი ტერმინი მეზობლობს ერთმანეთთან – „Parthia“ თითქმის სისტემატურად

ირანი. ხაყმი-რუხგამის კლდე. არდამირ I-ის რელიეფი.

აპურამამდა (მარცხნივ) გადახეცის სამეფოს რეგალიას არდამირ I-ს. ღვთაების ცხენი ფეხით თელავს სიბნელის ღმერთი აპრიმანს. მარცხნივ, არდამირის ცხენს ქვეშ, გამოსახულია პარსიის უკანასკნელი მეფე არგამან V.

მოდის „Persia“-ს შემდეგ ამ ტერმინებს ამიანესთან მეტად განსხვავებული დამოწმების სფეროები აქვთ. „Persicus“ დაკავშირებულია სამ ასპექტთან. ესენია – გეოგრაფია: „Regiones“ („მხარე“, „ქვეყანა“), „Mare“ („ზღვა“), „Fines“ („საზღვარი“) და სხვ. პოლიტიკური სტრუქტურები: „Rex“ („მეფე“), „Ducis“ („ბელადი“), „Regnum“ („სამეფო“); სამხედრო ოპერაციები: „Bellandi artis Persicae“ („სპარსული საომარი ხელოვნება“), „Castellum“ („ციხე-სიმაგრე“), „Equitatus“ („ცხენოსანი ჯარი“). მაშასადამე, „Persis“ და „Persicus“ ზუსტად აღნიშნავენ სპარსეთის სპარსეთის გეოგრაფიულ, პოლიტიკურ და სამხედრო სინამდვილეს.

რაც შეეხება „Parthicus“-ს, ეს ტერმინი იხმარება ამიანეს თანადროული სპარსეთის წინააღმდეგ წარმოებული ომის აღმნიშვნელ გამოთქმებში. აქ რომ აღრევია, ეს ამკარად ჩანს, მაგრამ ძნელია ეს შეუსაბამობა მივაწეროთ მარცელინეს მიერ სპარსული და პართიული რეალობის უცოდინარობას. იყენებს რა ტერმინს „Parthia“ „Persa“-ს ნაცვლად, ისტორიკოსი ამით გააზრებულად ცდილობს აღნიშნოს ამ მრავალსაუკუნოვანი შეჯახების გლობალური და ხანგრძლივი ხასიათი. ამკარად, ამიანეს შემორჩენილი მოთხრობები აგრძელებენ „Bella Parthica“-ს („პართიული ომი“) აღწერის ტრადიციას, რაც მას გადმოცემული უნდა ჰქონოდა ნაშრომის იმ ნაწილში, რომელსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია.

დასკვნისათვის დავუბრუნდეთ ზედწოდების საკითხს, რომლის მიღებაც სურდა იულიანეს. მარცელინე წერს, რომ იმპერატორს ომის დამთავრების შემდეგ უნდა გადაეხადა ტრიუმფი და მიეღო საპატიო ზედსახელი (Amm. XXV, 4, 256), თუმცა ისტორიის მსვლელობამ არ მისცა საშუალება ამგვარი სურვილის განხორციელებისა. იმპერატორ კარუსიდან კონსტანტინე დიდამდე (306-337) და კონსტანციუს II-მდე რომის მბრძანებლები ატარებდნენ საპატიო ზედსახელს „Persicus“. ამიანე კი გადმოგვცემს, რომ იულიანეს ძალიან უნდოდა თავისი დიდებისათვის შეემატებინა ზედწოდება „Parthicus“. შეიძლება ასევე ფორმულირება მიეწეროს თვით ამიანეს. მას რომ აზრად მოუვიდა ამ ტიტულის ხმარება, არ არის გასაკვირი, რადგან იგი იულიანეს ღამქრობას განიხილავდა როგორც „პართიული ომების“ ძველი რომაული ტრადიციის გაგრძელებას. მაგრამ „Parthicus“-ის არჩევა ასევე დასაშვებია მიეწეროს თავად იულიანე განდგომილს, რამდენადაც ეს მეტსახელი ეთანხმება მის თხზულებებში გადმოცემულ შინაგან კონცეფციებს, რომელთა მახედვითაც პართიელები უფრო არიან რომის მტრები, ვიდრე სპარსელები. ეს არჩევანი საგულისხმოა იმითაც, რომ უარყოფდა ტიტულს „Persicus“ („სპარსელი“), რომლის მატარებელი იყენებდა იულიანეს მიერ გაკრიტიკებული წინამორბედები – კონსტანტინე დიდი და კონსტანციუს II. ეს არჩევანი უკავშირდება აგრეთვე იმპერატორ ტრაიანეს (98-117) მიერ დაწყებულ ტრადიციასაც. სწორედ ის იყო პირველი, ვინც მიიღო ზედწოდება „Parthicus“ („პართიული“). ტრაიანეს ეპოქის მიღწევები აღმოსავლეთში შეესაბამებოდა როგორც იულიანეს, ისე მარცელინეს სურვილებსა და მისწრაფებებს.

ლიტერატურა

1. Аммианъ Марцелинъ. Исторія. Переводъ съ латинскаго. Ю. Кулаковскій и А. Соини. Выпускъ I-II. Кіевъ. 1906-1907.
2. Моммзен Теодор. Исторія Рима. V. М. 1949.
3. Ammiani Marcellini. Rerum gestarum libri Qui supersunt, recensuit notisque selectis instruxit. V. Gardthausen. v. 1-2. Lpz. 1874-1875.
4. Aurelius Victor. Liber de Caesaribus, Originis gentis romanae et Liber de viris illustribus urbis Romae, subsequitur Epitome de Caesaribus, recens. F. Pichlmayr. Lipsiae. 1911.
5. Bowersock G. W. Julian the Apostate. Cambridge-Massachusetts. 1978.
6. Chrysos E. Some Aspects of the Roman-Persian Legal Relations. Cleronomia. 8. 1976.
7. Julianus Apostata Oeuvres completes. Texte e'tabli et trad. per J. Bidez. t. 1. v. 1-2. Paris. 1924-1932.
8. Rosivach V. The Roman's View of the Persians. The Classical World. 78. 1. September-October. 1984.

ბრინჯაოს ხანის საქართველოს ოქრომჭედლობის ნიმუშთა ლაზერული მას-სპექტრომეტრული ანალიზის შედეგები

ეროვნული
ბიბლიოთეკა
ბიორბი მახარაძე

ბრინჯაოს ხანის საქართველოს ოქრომჭედლობის ნიმუშები სპეციალისტებში მუდამ დიდ ინტერესს იწვევდა. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, სხვადასხვა მიზეზთა გამო, ამ ნიმუშთა ღრმა ტექნოლოგიური ანალიზი სპეციალურ საშუალებათა გამოყენებით არ ჩატარებულა. დღემდე არსებული მონაცემები ძირითადად ეყრდნობოდა ვიზუალურ დაკვირვებებსა და ხელოვნებათმცოდნეთა შეფასებებს.

აღნიშნულმა გარემოებამ გამოიწვია ჩვენი ცდა შეგვესწავლა ბრინჯაოს ხანის ოქროს ნიმუშები მათი წარმომავლობისა და დაშვადების ტექნოლოგიის დადგენის მიზნით. თავდაპირველი ამოცანა იყო სპეციალური საანალიზო აპარატურის საშუალებით ნიმუშების დასამზადებლად გამოყენებულ ოქროში არსებული მინარევი ელემენტების გამოყოფა და მათი შედარება საბადოების მინარევებთან იდენტიფიკაციისათვის (ცნობილია, რომ ყველა საბადო ხასიათდება მინარევთა ინდივიდუალური სპექტრითა და პროპორციით).

ანალიზი ჩატარდა ოსპ გამოყენებითი ბირთვული ფიზიკის ლაბორატორიაში (ხელმძღვანელი პროფ. მიხეილ კავილაძე).*

ჩვენი პრობლემის მსგავსი ამოცანების გადასაწყვეტად არსებული მეთოდებიდან თავისი უნიკალურობით გამოირჩევა ორმაგი ფოკუსირებისა და ლაზერულ-იონური წყაროს მქონე ენერგო მას-ანალიზატორის მეთოდი. მას აქვს ის უპირატესობა, რომ ანალიზს აკეთებს ფაქტიურად უწონად ფრაგმენტებზე. მისთვის საკმარისია 1-1,5 მილიგრამი მასის ფრაგმენტი. თვით ასეთი მცირე მასის ნიმუშებიც კი ანალიზის შედეგად არ იკარგება და გამოსადეგია შემდეგი გამოკვლევებისათვის. აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ ეს მეთოდი გამოირჩევა დიდი მგრძობიარობით ერთდროულად ყველა ქიმიური ელემენტის მიმართ, რაც საშუალებას იძლევა ჩატარდეს პრაქტიკულად უწონადი ნიმუშების სრული ანალიზი მინარევი ელემენტებზე 10^{-7} %-ის სიზუსტით, ე. ი. შესაძლებელია დავადგინოთ ყოველ მილიარდ (10^9) ძირითადი ელემენტის ატომზე მინარევის ერთი ატომის არსებობაც კი.

განსაკუთრებით დიდია ამ მეთოდის როლი თვითნაბადი ნიმუშების შესწავლაში, რადგან მათი შემადგენლობა ხასიათდება მუდმივი პარამეტრებით ამა თუ იმ გეოლოგიური სტრუქტურისათვის. ამდენად, ძირითად მადანში სხვადასხვა ელემენტური შემადგენლობის დადგენით იგი ცალსახად შეიძლება დაუკავშიროთ კონკრეტულ საბადოს, ე. ი. განესაზღვროთ მისი წარმომავლობა.

ამ მეთოდში ანალიზატორად გამოიყენება ცილინდრული ელექტრული ველისა და მაგნიტური ველის სპეციალური კომბინაცია, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია როგორც მატაუხ-ბერგოცის გეომეტრია. აღნიშნული ანალიზატორი საშუალებას გვაძლევს კოლინირებული იონური სხივი დაეშალოს მასების მიხედვით, ვინაიდან ყოველ მასას შეესაბამება გარკვეული ელემენტი. აქედან გამომდინარე, ყოველგვარი ქიმიის გარეშე ხდება სხივის დაშლა მასში შემავალ ელემენტებად და ყოველი ელემენტის შესაბამისი მასების ფოკუსირება ერთ სიბრტყეში. ეს არის ამ მეთოდის დიდი უპირატესობა.

ჩვენს მიერ ჩატარებულ კვლევას მეტად არსულებდა ანალიზისათვის საჭირო ნიმუშების მონახვა. ჯერ ერთი, ანალიზატორის ვაკუუმ-კამერა მეტად მცირე მოცულობისაა და მეორე, თავი იჩინა უნიკალური არქეოლოგიური მასალის დაზიანების შიშმა. ამ ფაქტორებმა

* სამუშაოები დაკავშირებული იყო დიდ ფინანსურ პრობლემებთან, რომელთა გადაჭრაშიც დაგვეხმარა რუსთავის ლითონის ნაკეთობათა მომინაჩრების ქარხანა (დირექტორი მიხეილ გრძელიძე) და რუსთავის ლუღისა და ხელ-წყლების კომბინატი (დირექტორი ანზორ შონია), რისთვისაც მათ დიდ მადლობას ვუძღვებით.

გვაძლევს შემდეგნაირად გვემოქმედა: პირველ 10 ნიმუშად (ცხრილი № 1 და № 2) ავიღეთ ოქროს მტვერი, რომელიც მოსცილდა ნივთებს მათი აღმოჩენის დროს (უნდა აღვნიშნოთ, რომ ლაზერული ანალიზის შემდეგ თვით ასეთი მცირე ზომა-წონის ფრაგმენტებიც კი არ განადგურებულა და მათზე მხოლოდ ნაპრიალები კვალი დარჩა). ამის შემდეგ კვლევის მეორე ეტაპზე, სხვა ნიმუშებთან ერთად საანალიზოდ წარვადგინეთ ანტიკური ხანის საკიდი „დედოფლის გორიდან“. ეს საკიდი თავისი ზომით ზუსტად მოთავსდა ვაკუუმ-კამერაში და იგი სხვა ნიმუშებთან შედარებით უფრო ინტენსიურად დასხივდა. ამის მიუხედავად, საკიდი არ დაზიანებულა — ლაზერის სხივმა კვლავ ოთხკუთხა ნაპრიალები კვალი დატოვა მის უკანა ზედაპირზე.

ყოველივე ამის შემდეგ შეგვიძლია სრული პასუხისმგებლობით ვამტკიცოთ, რომ წარმოდგენილი კვლევის მეთოდი მაქსიმალურად უზნებელია და მისი გამოყენება მიზანშეწონილია ძვირფასი ლითონებისაგან დამზადებული ნივთების შემდგომი შესწავლისათვის. ჩვენმა ანალიზებმა აჩვენა, რომ ასეთი გამოკვლევები ბევრ საინტერესო და მოულოდნელ შედეგს მოგვცემს.

როგორც აღვნიშნეთ, ოქროს ნიმუშები ანალიზისათვის ორ ნაწილად წარვადგინეთ. პირველი ნაწილი (10 ნიმუში) წარმოადგენდა ნივთების უწონადი ფრაგმენტების შემთხვევით ნაკრებს. ჩატარებულმა გაზომვებმა ცხადყო, რომ ნიმუშების უმრავლესობა არ არის სუფთა ოქროსი (№ 10 ნიმუშის გარდა). ცხრილის დამუშავებისა და გეოლოგებთან კონსულტაციების შემდეგ შესაძლებელი გახდა გამოგვეყო დარჩენილი 9 ნიმუშიდან ორი ჯგუფი — პირველი ჯგუფი (№ 5 და № 6) წარმოადგენს დაბალსინჯიანი ოქროს მადნის საბადოებიდან მოპოვებულ ელექტრუმს, რომლის ზედაპირიც დაფარულია უფრო მაღალი ხარისხის ოქროთი. ამაზე მოუთითებს ელექტრუმისათვის არადაამახასიათებელი სინჯი — 901, საქართველოს ტერიტორიაზე დაბალსინჯიან ოქროს მადნებში სინჯი მერყეობს 680-750-ს შორის, ხოლო ვერცხლის შემცველობით უახლოვდება ელექტრუმს. ორივე დასახელებული ნიმუში ამ კატეგორიას განეკუთვნება.

მეორე ჯგუფი განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს. მასში შედის №№ 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9 ნიმუშები (იხ. გრაფიკი). ანალიზის შედეგი რამდენაღმე მოულოდნელი აღმოჩნდა. ჩვენ ვხედავთ, რომ ეს ნივთები არ არის ოქროსი, ისინი წარმოადგენენ ვერცხლისა და სპალენძის შენადნობისაგან დამზადებულ მოოქროვებულ ნივთებს. ამის მტკიცების საშუალებას გვაძლევს ამ ნიმუშთა მაღალი ოქროს სინჯი (901-958), რაც გამორიცხავს შენადნობის შესაძლებლობას.

მოცემულმა ანალიზმა დაადასტურა ამაღამის ტექნიკის ფართო გავრცელება და გასაოცრად მაღალი დონე თრიალეთის კულტურაში. შედეგები საშუალებას გვაძლევს ვამტკიცოთ, რომ ეს ნივთები გაცილებით უფრო რთული ტექნიკით არის დამზადებული, ვიდრე აქამდე ვვარაუდობდით. ზემოთ მოყვანილი კვლევის შედეგი პრაქტიკულად ამტკიცებს პროფ. ვაჟა ხიმშიაშვილის აზრს შუა ბრინჯაოს ხანაში ამაღამის ტექნიკის გამოყენების შესახებ (1).

რამდენიმე სიტყვა თვით ამ ტექნიკაზე. ამაღამა დამყარებულია ოქროსა და სინდიყის (ვერცხლისწყლის) შეერთებაზე. მის დასამზადებლად ნახშირის ტიგელში ან ნახშირის ღუმელში ათავსებდნენ წვრილად დაჭრილ ოქროს ფირფიტებს, ახურებდნენ გაწითლებამდე (ე. ი. 700°-800°-მდე), უმატებდნენ წინასწარ 300°-მდე გახურებულ სინდიყს და აყოვნებდნენ გახურებულ მდგომარეობაში ოქროს სრულ გახსნამდე (ოქროსა და სინდიყის შეფარდება იყო საშუალოდ 1:6). გაციების შემდეგ ზედმეტი სინდიყის მოსაშორებლად შენადნობს ასხამდნენ ნატში ან სხვა რომელიმე ნაჭერში და ასე წურავდნენ. დარჩენილი ფაფის მაგვარი მასა წარმოადგენდა ამაღამას. სინდიყის მოშორება შეიძლება აგრეთვე გამდნარი შენადნობის დაყოვნებით ცეცხლზე ზედმეტი სინდიყის ასაორთქლებლად.

ოქროს ამაღამას პირველ რიგში ვერცხლისა და სხვა ლითონების მოოქროებისათვის იყენებდნენ. წინასწარ გასუფთავებულ, ცხიმგაცილ ლითონის ზედაპირს ჯავრისით უსვამდნენ ამაღამის თხელ ფენას, შემდეგ ლითონს ახურებდნენ ნელ ცეცხლზე სინდიყის აორთქლებამდე, რომლის დროსაც ოქრო სუფთავდებოდა და თავისი აქტიური ატომებით მჭიდროდ უკავშირდებოდა ლითონის ზედაპირს (1).

მესამე ჯგუფს წარმოადგენს ნიმუში № 10 და კვლევის მეორე ეტაპზე შესწავლილი ნიმუშები – №№ 11, 12, 13, 14, 15 (№ 16 არის № 15-ის საკონტროლო განაზომი). ყველა ეს ნიმუში სუფთა ოქროსი აღმოჩნდა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მეორე ეტაპისათვის ნიმუშები ავარჩიეთ მიზნობრივად, რაც ანალიზმაც დაადასტურა (იხ. ცხრილი № 3).

ამ ნივთების ანალიზის შედეგებმა საშუალება მოგვცა დაგვედგინა ჩვენთა კვლევის თაუდაპირველი და უმთავრესი ამოცანა – ოქროს ნივთების წარმომავლობის საკითხი.

ცხრილიდან ნათლად ჩანს, რომ მაღალსინჯიანი ოქროს ნიმუშები ფაქტიურად იდენტური მჩვენებლებით ხასიათდება – ამას ძირითადად განაპირობებს საქართველოს ოქროს მადნებისა და ქვიშრობების მაღალი ბუნებრივი სინჯი: თვითნაბადი ოქროს მადნის – 750-850, ხოლო ქვიშრობებისა – 750-960. ამასვე ამტკიცებს ოქროს მინარევ ელემენტთა სპექტრი და პროპორციული შეფარდება.

კვლევის ეს შედეგები შეისწავლა და გეოლოგიურ მონაცემებს შეუდარა საქართველოს ოქროს მადნების წამყვანმა სპეციალისტმა, გეოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორმა ვაჟა გელეიშვილმა. ცხრილის ანალიზმა მას საშუალება მისცა განესაზღვრა ორი საბადო, რომლიდანაც მოიპოვეს ოქროს მადანი მესამე ჯგუფის ნიმუშთა დასაშზადებლად.

პირველი საბადოა ბოლნის-დმანისი. მას უკავშირდება № 11 და № 13 ნივთები; მეორე საბადო თრიალეთია. მას განეკუთვნება №№ 10, 12, 14, 15 ნიმუშები. საბადოების განსაზღვრა მოხდა შემდეგი ელემენტების მიხედვით: Al (ალუმინი), P (ფოსფორი), S (გოგირდი), As (დარიშხანი), Sn (კალა), Ca (კალციუმი), Pt (პლატინა).

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საანალიზოდ წარმოდგენილი ნიმუშების მოპოვების სამი რეგიონი – თრიალეთი, ირგენჩაი (ქვემო ქართლი) და უდაბნო აკმაყოფილებს ოქროს მეტალურგიის სრული ციკლის სამივე პირობას: საბადო – მეტალურგია – ნაკეთობა.

ვ გელეიშვილის დასკვნით, ანალიზის პასუხები საშუალებას იძლევა უმჭველად ვამტკიცოთ ბრინჯაოს ხანაში საქართველოს ტერიტორიაზე ოქროს მოპოვებისა და დამუშავების ავტოქთონური ხასიათი.

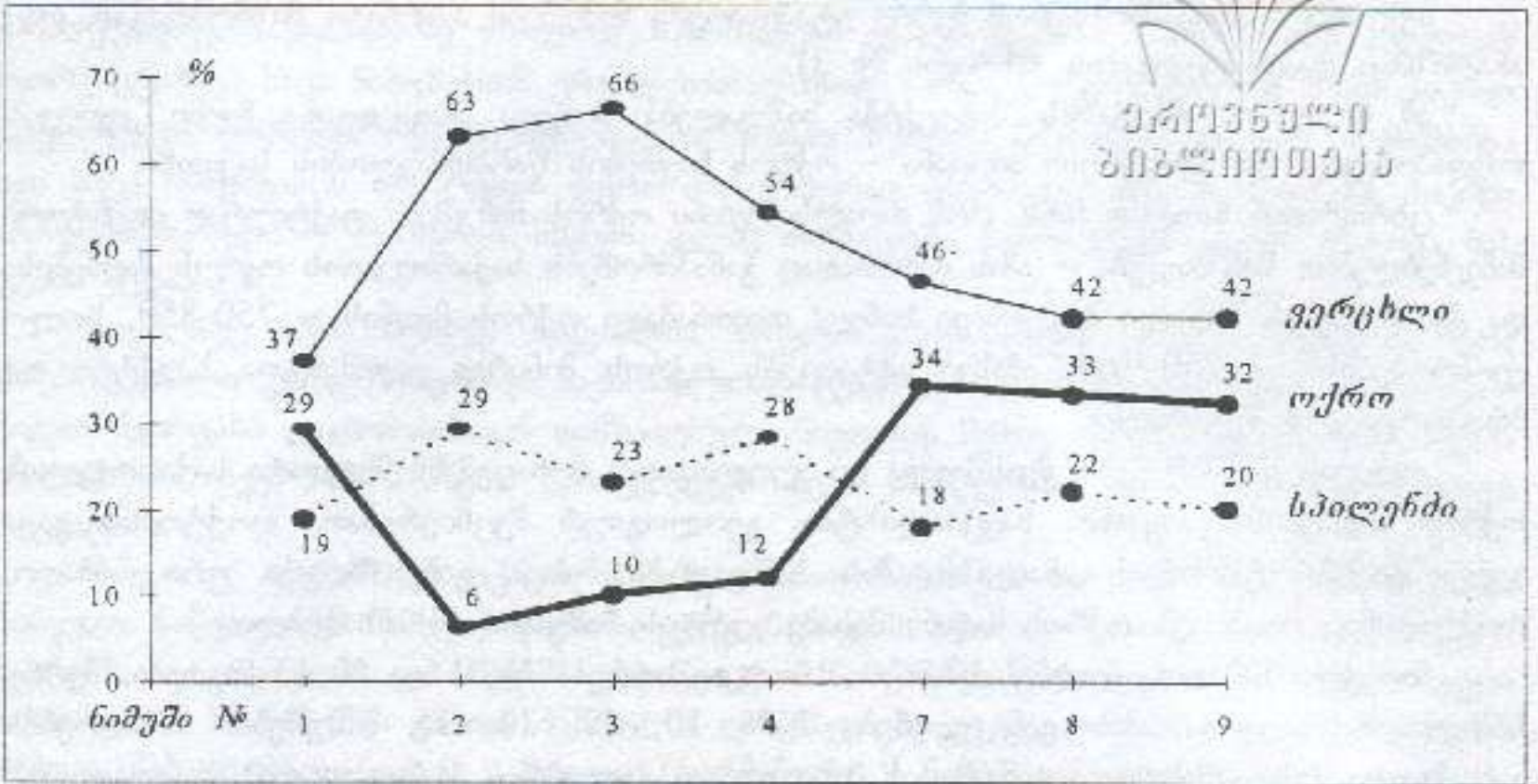
ლიტერატურა

1. ვაჟა ზიმშიაშვილი. ძველი ქართული ტიხრული მინასქრის ოქროს მღგენლების მორწილვის ტექნოლოგიის აღდგენისათვის. ჟურნ. „ძველის მეგობარი“. № 4. თბ. 1988

ანალიზისათვის მუზეუმიდან მიღებული ოქროს უწონავი ნიმუშები

1. ოქროს ფირფიტის ფრაგმენტები	(თრიალეთი. ყორღანი № 6)
2. ოქროს მძლაკის ფრაგმენტი	(თრიალეთი. ყორღანი № 45)
3. ოქროს ფოლგა	(თრიალეთი. ყორღანი № 36)
4. სვერული მძივის გარსაკრავი	(თრიალეთი. ყორღანი № 5)
5. ფოლგის გარსაკრავი	(თრიალეთი. ყორღანი № 16)
6. ოქროს ფოლგა	(თრიალეთი. ყორღანი № 5)
7. ოქროს ცილისდრული მძლაკის ფრაგმენტი	(თრიალეთი. ყორღანი № 8)
8. ოქროს გარსაკრავის ფრაგმენტები	(თრიალეთი. ყორღანი № 17)
9. დიდი ფურცელი (გარსაკრავი)	(მრავალწყაღი. ყორღანი № 12)
10. მძივის ნატეხები	(მრავალწყაღი. ყორღანი № 12)
11. ოქროს საკიდი	(„დედოფლის გორა“)
12. მძივის ფრაგმენტი	(უდაბნო. ყორღანი „თეთრი ქვები“)
13. მძივის ფრაგმენტი	(ირგენჩაის ყორღანი)
14. ფოლგა	(ირგენჩაის ყორღანი)
15. ფოლგა	(ირგენჩაის ყორღანი)

ამაღბამის ტექნიკით დამზადებულ ოქრომჭედლობის ნივთებში
ვერცხლის, სპილენძისა და ოქროს
პროცენტული შემცველობის გრაფიკი

ოქროს ნივთების მას-საქვტრომეტრული ანალიზის შედეგები
(ელემენტთა პროცენტული შემცველობა)

ცხრილი № 1

ელემენტი	ნიმუში № 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5
C (ნახშირბადი)	0.852	0.018	0.006	0.005	0.051
N (აზოტი)	1.109	0.024	0.009	0.007	0.035
O (ჟანგბადი)	1.421	0.029	0.010	0.669	0.077
Na (ნატრიუმი)	0.715	0.011	0.006	0.016	0.055
Mg (მაგნიუმი)	0.012	0.003	0.005	0.022	0.006
Al (ალუმინი)	0.182	0.004	0.005	0.003	0.016
Si (სილიციუმი)	0.659	0.073	0.057	2.342	0.042
P (ფოსფორი)	0.036	0.001	0.008	0.059	0.002
S (ვოგირდი)	0.027	0.004	0.004	0.021	0.010
Cl (ქლორი)	0.150	0.049	0.012	0.008	0.022
K (კალიუმი)	0.680	0.039	0.001	0.019	0.024
Ca (კალციუმი)	0.183	0.003	0.042	0.435	0.010
Ti (ტიტანი)	0.001	0.012	0.001	0.009	0.005
Cr (ქრომი)	-	-	-	-	0.008
Mn (მანგანუმი)	-	-	-	-	-
Fe (რკინა)	3.207	0.068	0.045	0.067	0.051
Co (კობალტი)	0.009	0.010	0.001	0.001	-
Ni (ნიკელი)	0.149	0.075	0.026	0.027	-
Cu (სპილენძი)	19.847	29.292	23.130	28.821	15.787
Zn (თუთია)	-	-	-	-	-
As (დარიშხანი)	-	-	-	-	-
Br (ბრომი)	-	-	-	-	-
Ag (ვერცხლი)	37.592	63.268	66.043	54.583	40.234
Sn (კალა)	0.280	0.026	0.042	0.042	0.093
I (იოდი)	-	-	-	-	-
Pt (პლატინა)	0.363	0.259	0.225	0.048	1.077
Au (ოქრო)	29.456	6.728	10.310	12.799	42.252
Pb (ტყვია)	0.069	0.007	0.011	-	0.143

ელემენტი	ნომერი № 6	№ 7	№ 8	№ 9	№ 10
C (ნახშირბადი)	-	0.007	0.013	0.109	0.062
N (აზოტი)	-	0.009	0.017	1.359	0.073
O (ჟანგბადი)	-	0.013	0.016	1.588	0.009
Na (ნატრიუმი)	-	0.006	0.007	0.658	0.004
Mg (მაგნიუმი)	-	0.004	0.005	0.093	0.007
Al (ალუმინი)	-	0.008	0.018	0.043	0.097
Si (სილიციუმი)	-	0.005	0.061	0.053	0.013
P (ფოსფორი)	-	0.001	0.004	0.023	0.002
S (გოგირდი)	-	0.005	0.007	0.034	0.007
Cl (ქლორი)	-	-	0.001	0.036	0.005
K (კალიუმი)	-	0.001	0.015	0.044	0.009
Ca (კალციუმი)	-	0.001	0.024	0.047	0.031
Ti (ტიტანი)	-	-	0.005	0.178	0.001
Gr (კრომი)	-	-	-	-	-
Fe (რკინა)	-	0.019	0.881	0.263	0.064
Co (კობალტი)	-	-	-	-	-
Ni (ნიკელი)	-	0.002	0.012	0.006	0.003
Cu (სპილენძი)	7.753	18.735	22.344	30.771	4.386
Zn (თუთია)	-	-	-	-	0.008
As (დარიშხანი)	-	0.008	-	-	-
Br (ბრომი)	-	0.002	-	0.043	0.003
Ag (ვერცხლი)	45.061	46.747	42.984	42.261	12.777
Sn (კალა)	-	0.026	0.063	0.323	0.042
I (იოდი)	-	-	-	0.056	-
Pt (პლატინა)	-	0.037	0.046	0.264	0.066
Au (ოქრო)	47.186	34.362	33.479	33.105	82.244
Pb (ტყვია)	-	0.002	-	0.180	-

ელემენტი	ნომერი № 11	№ 12	№ 13	№ 14	№ 15	№ 16
N (აზოტი)	0.003	-	0.002	0.002	-	-
F (ფთორი)	-	-	-	-	-	-
Na (ნატრიუმი)	0.014	0.003	0.050	0.003	0.005	0.207
Mg (მაგნიუმი)	0.005	-	0.001	0.002	0.003	0.029
Al (ალუმინი)	-	-	0.009	0.043	0.009	0.531
Si (სილიციუმი)	0.033	0.001	0.011	0.065	0.084	0.848
P (ფოსფორი)	-	-	0.001	0.002	0.002	-
S (გოგირდი)	0.706	-	0.001	0.005	0.003	-
Cl (ქლორი)	0.034	-	1.290	-	0.002	0.095
K (კალიუმი)	0.024	0.001	0.001	0.005	0.012	0.183
Ca (კალციუმი)	0.132	-	-	0.003	0.012	0.097
Mn (მანგანუმი)	0.005	-	-	-	0.001	-
Fe (რკინა)	0.038	0.007	0.008	0.052	0.077	0.406
Co (კობალტი)	0.002	-	-	0.002	-	-
Ni (ნიკელი)	0.011	-	-	0.003	-	-
Cu (სპილენძი)	1.756	0.973	0.940	4.413	1.396	2.027
Zn (თუთია)	0.011	0.001	0.031	0.004	0.004	-
As (დარიშხანი)	0.003	0.001	-	-	-	-
Br (ბრომი)	0.067	-	-	-	-	-
Ag (ვერცხლი)	23.256	17.747	9.950	12.532	11.857	11.524
Sn (კალა)	0.080	0.174	-	-	-	-
Sb (სტიბიუმი)	0.006	-	-	-	-	-
I (იოდი)	0.007	-	-	-	-	-
Ce (ცერიუმი)	0.013	0.299	-	-	-	-
Pt (პლატინა)	-	-	-	0.008	0.052	-
Au (ოქრო)	73.765	80.790	87.690	82.780	85.985	84.050

ABSTRACTS

History of Georgia

The Rkoni Inscriptions

The Rkony monastic complex lies in Eastern Georgia, Kaspi region, not far from the village of Chachubety. Until recently scientific papers have referred to only one inscription of the Rkony monastery (made in 1400) which describes the military campaign of Tamerlane and the devastation of Rkony and its vicinity. The lapidary inscriptions apart from the cited one were discovered in 1989 while surveying the Rkony monastery decoration. Taking into consideration two stones bearing inscription from the Janashia State Museum, the negative of a similar stone preserved in the photo files of the Institute of the Georgian Art History, and analysing the paleographic characteristics, three groups of the inscriptions from Rkony could be distinguished: 1) the 10th c. inscriptions; 2) the inscriptions made roughly in 1400; 3) The 16th-18th centuries inscriptions.

The inscriptions in question are of paleographical significance, as well as an important source for specifying the chronological stages of construction of the monastery and the raids of Tamerlane.

Giorgi Otkhmezuri

Constantine – Cyril

(To the history of Kartli kingdom in the beginning of the 16th c.)

p. 20

The end of the 15th c. was marked with desintegration of the Georgian Kingdom. The king Constantine II ascended the throne of Kartli in 1448. Despite his rigorous efforts directed towards the reunification of Georgian Kingdom, the international factors and interior obstacles had produced opposite effect. On the contrary, Constantine had to leave political life and to take monastic vows under the name of Cyril.

It has been accepted in Georgian historiography that Constantine II's reign had been lasting until 1505 and that the throne passed to his successor – David X. Nevertheless, the critical study of the literary sources led the author to the conclusion, that the reason why the king had left the throne is to be sought in the apparent upheaval at the royal court or other rather crucial circumstances which forced him to join a monastery brotherhood.

The literary sources point out three different dates of Constantine's death and the beginning of David's reign. They are as follows: 1503, 1504 and 1505. The latter date has been conventionally accepted. The author inclines towards the year 1503 or 1504. The political supporters of David X compelled the king to hand over the royal regalia to prince David. Constantine II regarded David to be improper for the reign because of his shortcomings. The elderly king intended to leave the throne in favour of the younger son – Giorgi. A scheme of Constantine's political opponents, eager to see their own nominee – prince David as a king of Kartli, made Constantine to take monastic vows. As the author suggests, 1503-1504 are the years of turbulence and struggle for the power. Prince Giorgi's pretensions were supported by Constantine himself while David's position on the throne was not stable yet. Cyril (former Constantine) died in 1505. David won the conflict. Thus the date of David's succession is to be specified by 1503-1504.

Gocha Saitidze

The 1561 Unknown Italian Map and the Localization of Abkhazian Historical Homeland (preliminary observation)

p. 28

The author has recently discovered a map compiled in 1561 by the Italian cartographer Jacopo Gastaldi in the Italian city of Piombino. The following is the full name of the map: "Description of the first part of Asia with ancient and modern names by the Piemontese cosmographer Jacopo Gastaldi" ("La descrizione della prima parte dell'Asia con i nomi antichi et moderni di Jacopo Gastaldi, Piemontese cosmographo"). The map features the territory from the southern part of Russia and the Ukraine to the Red and Arabian seas. The Greater Caucasus and the Surami (Likhi) ranges are indicated without naming them. The names of cities are given – sometimes correctly and sometimes wrongly: Tbilisi, Kutaisi, Gori, Poti, Belakani, Gonio, Rise, Trabzun, Sebastopolis (Sukhumi), Pitsunda (Bichvinta), etc. Regions are distinguished (**regi.**, abbreviation of the Italian **regione**): Kartli region (**Giorgiani regi.**), Imereti region (**Iberi regi.**), Megrelia region (**Mengrelia regi.**), Chan || Laz region (**Regi. de Genic**), etc. The following fact attracts special attention: almost the whole western Black Sea area is designated as the region of Megrelia and the territory of modern Abkhazia is not named. Instead, **Abcvas regi.**, which obviously is an incorrect form of **Abkhaz || Abchaz** "Abkhasian", is indicated in the middle reaches of a large nameless river (modern Kuban) to the north of the Caucasus Range, nearby, on the left tributary of the river we find the town of **Acua**, which is the same as the modern Abkhazian name of Sukhumi **Aq'wa** (on the same map, at the site of modern Sukhumi we find **Sanatopoli** – the same as Sevastopolis, Sebastopolis). The indication of the Abkhazian region and the town of **Acua** in the Northern Caucasus in the Kuban basin on a 16th century map supports the assumption according to which the majority of the ancestors of present-day Abkhazians lived on the northern slopes of the Caucasus before the 17th-18th centuries, and a small part of them settled in the northern and western parts (mainly in the mountains) of modern Abkhazia from the 1st-2nd centuries A. D. This is confirmed by the 1561 map, with the city **Anogasia** indicated to the north and west from Bichvinta (**Pezonda**), being the same as the city of **Abkhaz(ia)** (**Uogasia, Auochaxia, Auogassia, Augazio**) found on the Italian maps of 1311, 1318, 1320 and 1327, and the city **Abkhas** according to the evidence of Abu l'Feda, Al-Qalqashandi and Abu-Bekr. Some researchers identify this city with the village of Gantiadi others with Anakopia, Nicopsia, but the former conjecture seems to be more acceptable. It is noteworthy that the villages of Aitarne, Arukha and Rabitsa, lying near Bichvinta are mentioned for the first time in the same century; the names of these villages of Abkhazian origin (Mamia Dadiani donored these villages to the church of the Virgin of Bichvinta). No geographical name of Abkhazian etymology is attested earlier on modern Abkhazian territory.

The map was discovered with the assistance of Doctor Karina Vamling of Lund University and Revaz Chanturia, collaborator of the Department of linguistics of the same University.

Teimuraz Gvantseladze

World History

The Parthians and Persians in the 4th c. Roman Literary Sources

p. 32

An attempt is made to determine why the Sassanian Persia was often mentioned as Parthia in the 4th c. Roman literary sources, whereas the cited kingdom had been abolished over a century before. The author deals with the problem of such deviation from a political reality on the grounds of two 4th c. literary sources.

The study of the works of Julian the Apostate leads the author to the conclusion that the emperor deliberately called his contemporary Sassanian Persians as Parthians,

thus trying to demonstrate to the society the illegitimacy of the Sassanian royal house and its claims over those territories of the Roman Empire which the Sassanids had considered as the true and legal descendants and successors of the old Persian (Achaemenid) dynasty.

The work of the second author – Ammianus Marcellinus (330-400) has not been fully preserved. In the remaining parts, while describing the geographic, political and military structures of Persia, he uses the proper terms, but the narration of the war with Persians includes the name "Parthian".

The author suggests that the reason of such improper application of the terms is the desire of the ancient authors to enrich and make more expressive the East-West confrontation and stress its global and long-term nature. While using "Parthia" instead of "Persia", Ammianus continues the tradition of a "description of the Parthian Wars".

Thus, the conclusion can be made that the substitution of the cited terms had been caused not by ignorance of the real East, but by a deliberate intention and was dictated by the political and state interests of Rome.

Tornike Zakariashvili

Archaeology

Results of the Bronze Age Gold Artifacts' Analysis by Means of the Laser Mass-Spectrometer

p. 37

Georgian gold artifacts have always been the subject of great interest to specialists. 15 specimens have been analysed at Tbilisi state University by means of a Laser Mass-Spectrometer, and in correspondence with the authors considerations.

The objective was to determine all the impurity elements present in gold, and to try to identify the source of the gold used for these artifacts in terms of the obtained data.

The results of research made it clear that the method was not harmful to gold objects. At the same time the research resulted in a number of interesting and unexpected findings.

Three groups were distinguished as a result of the analysis. The first group comprised patterns 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9. The author has found out that these were gilded silver and copper objects: very high standard of gold fineness (901, 958) excludes the possibility of using an alloy. Experimental verification of a theory belonging to Prof. V. Khimshiashvili is obvious, that supposes existence of the gilding technology in the Bronze Age in Georgia. It should be noted that the technique of covering metal objects with a thin coat of gold was not common in the Bronze Age.

On the second stage of research the author has analysed 5 gold specimens. All of them were of fine gold. These ones together with the tenth artifact formed the third group 10, 11, 12, 13, 14, 15. The result of these analysis gave the author possibility to reach the prime and main goal of the research – to identify sources of gold used by goldsmiths in ancient Georgia. Gold of the high standard of fineness is characterised practically by the same indexes of the main elements (Au, Ag, Cu, Al, P, S, As, Sn, Ca, Pt). This is mainly due to the high natural standard of fineness of gold ores (750-850) and of gold-bearing placers (750-950) in Georgia. Both the spectrum and proportion of elements confirm this fact.

The analysis of the table made it possible to identify two sources of gold: 1 – Bolnisi-Dmanisi, and 2 – Trialeti deposits.

According to the results of research the author concludes: three regions of Georgia, the sources of the specimens, show to fulfil three main conditions necessary for the complete cycle of the gold metallurgy in the Bronze Age: gold field – metallurgy – artifact. Besides, the fact that the artifact 11 belongs to the Antique period indicates that the goldsmith traditions of the Bronze Age lasted until that time and reached its highest level of development.

Thus, the laser analysis proved the idea of scientists about the original genesis of the Bronze Age gold artifacts in Georgia.

Giorgi Makharadze

მეფის ძვილი ვახუშტი

ნიკო ეიჭიშვილი

თსუ საქართველოს ისტორიის კათედრის ასპირანტი

1724 წელს ვახტანგ VI საქართველოს ტოვებდა. მეფესა და ამაღას გეზი რუსეთისაკენ ჰქონდათ აღებული. 1200-მდე ქართველი კავკასიონზე გადადიოდა, როგორც აღმოჩნდა — სამუდამოდ. ვახტანგ VI-ის ზეობა დასრულდა...

ეს ეპოქა, როგორც თითქმის ყველა ეპოქა საქართველოს ისტორიაში, იყო დრო პოლიტიკური ექსტრემუმისა, ეროვნული თვითმყოფადობისათვის ბრძოლისა, ევროპისაკენ აზიური კედლის გარღვევის დაუღალავი მცდელობისა. ევროპისაკენ სწრაფვა რომ სწორი გზა იყო, ეს ყველას ესმოდა, ან — თითქმის ყველას. ამიტომაც ეწაფებოდნენ „ფრანგულ სწავლას“, ითვისებდნენ ყოველივე ახალს და ცდილობდნენ თავადაც მოსჭიდებოდნენ დასავლეთის დიდ პოლიტიკურ ინტერესთა თამაშს. 1717 წელს სულხან-საბა ორბელიანმა პარიზში საქართველოს რუკა წაიღო. ამ ფაქტში ქართლის სამეფო კარის ცხადი სურვილი იკითხებოდა, სურვილი საფრანგეთთან დიპლომატიური და ეკონომიკური ურთიერთობის დამყარებისა. რუკის წარღგენის მიზანი იყო ფრანგებს მკაფიო წარმოდგენა შექმნოდათ საქართველოს გზებზე, დასახლებულ პუნქტებსა და ქალაქებზე, სასურველი პერსპექტივა კი დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ეკონომიკურ ურთიერთობებში სატრანზიტო, შუალედურ რგოლად საქართველოს გადაქცევა გახლდათ...

ვახტანგისა და მისი დასისტვის დასავლეთისკენ საკალმა გზებმა ჩრდილოეთისკენ იბრუნეს პირი... და ამ გზებს გაჰყვნენ „ახალი ქართლის ცხოვრების“, „ასტრონომიული ტრაქტატის“, „ქმნულების ცოდნის წიგნის“, „აიათის“, „ვარსკვლავთა კატალოგის“, „დასტურლამალის“, „უსწორი კარაბაღინის“ შემქმნელნი

— „ურიცხველნი სამღვდელონი და საერონი ქართველნი, იმერელნი და კახნი, ეპისკოპოსნი, ძღველნი, თავადნი, აზნაურნი, მონანი და შიმუხვარნი დღაწეულითურთ მათით“... როგორც აღმოჩნდა — სამუდამოდ...

როგორც ქართველისთვის სამშობლოსაგან შორს ცხოვრება, ასეთ მღვდლ-მარეობაში დროს ძლივსღა ებრძვის იგი, მოგონებების უწყვეტებით ხუნდება მიყოლებით ერთი-მეორის და დავიწყებაც გარდუვალი ხდება. ალბათ ამიტომაც ებრძოდა ამ დავიწყებას თავგამოდებით მოსკოვის ქართული კოლონია, ამიტომაც მუშაობდნენ დაუღალავად, რათა არ გაწყვეტილიყო ერთობა მოსკოვის ქართველობისა და საქართველოსი. და ალბათ არც შეეძლოთ სხვაგვარად...

მეფის ამაღლას მიჰყვებოდა უფლისწული ვახუშტი. მას ახლდა მეუღლე, „ორი ვაჟი და ორი ასული, ერთი გამღელი, 13 მოახლე, 25 მსახური, 5 თავადი 7 ყმით და 19 აზნაური 17 ყმით“. გარდა ამისა, უფლისწულთან იყო ის, რაც მისი ცხოვრების წლებს აღავსებდა მოლიანად — ვახუშტის რუსეთში საქართველო მიჰქონდა: მისი ისტორია, კულტურა და მრწამსი, ყველა ხევი და დაბა-ქალაქი, მისი ზნენი და ჩვეულებანი...

ვახუშტი ბატონიშვილი 1696 წელს დაიბადა. იგი ვახტანგ VI-ის უკანონო შვილი გახლდათ. მისი დედის ვინაობა არ არის ცნობილი. სახელმწიფო საქმიანობაში 1717 წლიდან ჩანს ჩაბმული. 1722 წელს დროებით ქართლის გამგებლობა ებარა, 1724 წელს კი მამას სხვებთან ერთად გაჰყვა რუსეთში. ცხოვრობდა მოსკოვში, პრესნიაზე. ვახტანგ VI-ის სიკვდილის შემდეგ მხოლოდ მცირე პენსია დაუნიშნეს, რასაც გრაფ გოლოვკინის მეუღლის მხრიდან მოძალეობა, ამის საპასუხოდ ვახუშტის გამუდმებული საჩივრის ბარათები, მათი უგულებელყოფა, ვალები, ავადმყოფობა, პოლიციის ძალადობა (ვახუშტის ბინაში სხვა პირების ჩასახლების მცდელობა) დაემატა.

ემიგრანტული ცხოვრების სიმწარე... სიკვდილი შორს, სიღარიბეში — ეს არის ბიოგრაფია კაცისა, რომელმაც პირველმა ქართველთა შორის „ისტორიული ცოდნის“ მაგიერ „მეცნიერება“ დაამკვიდრა. რით შეძლებს მეცნიერი სამშობლოს სამსახურს, თუ არა ჭეშმარიტების ძიებით? და ვახუშტიც მას ისტორიაში ეძიებდა:

„რაოდენ სასარგებლო და შესაწყნარებელ არს წიგნნი მატეიანეთა... რამეთუ მატეიანე მოგვაქსენებს დასაბამითგანსა ჟამსა, წელსა და საუკუნოსა; მატეიანე განარჩევს კეთილსა და ბოროტსა; მატეიანე აღამაღლებს კეთილის ქმნულებასა და გმობს უკეთურთ ქმნულებასა; მატეიანე მეტყუელებს ჭეშმარიტსა და არა სცბის, და მოწმობს სხუათა და სხუათა; მატეიანე განამწიფებს კაცსა და ერთგულ ჰყოფს ქუეყნისად; მატეიანე აცნობებს ნათესავთ-ჩამომავლობასა, და დასდებს თავსა სარწმუნოებისათვის და მოყუარულ ჰყოფს მოყუასსა მოყუსისა შიშართ.“

ვახუშტიმ 1740 წელს რუსულიდან თარგმნა ვილჰელმ სტრატემანის „ისტორიული თეატრი“; 1749 წელს ასევე რუსულიდან თარგმნა სტეფან იავორსკის „მოსვლა ანტიქრისტესი“ და „კლდე სარწმუნოებისა“; 1752 წელს — მსოფლიო გეოგრაფიის სახელმძღვანელო; მონაწილეობა მიიღო ქართული ბიბლიის გამართვა-დაბეჭდვაში 1743 წელს; შეადგინა რაღაც ნაწილი რუსულ-ბერძნულ-ლათინურ-

ქართული ლექსიკონისა; 1738 წელს, ზურაბ შანშოვანთან ერთად, სომხურიდან თარგმნა დავით უძლეველის თხზულება.

ვახუშტი ბატონიშვილი გახლდათ ერთ-ერთი იმ ოთხთა შორის, რომლებმაც 1755 წელს დააფუძნეს მოსკოვის უნივერსიტეტი.

თავისი ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი ნაშრომი - „საქართველოს ცხოვრება“ ვახუშტიმ მოსკოვში განასრულა 1745 წელს. იგი შემდეგი ნაწილებისაგან შედგებოდა:

„1. მკითხველთათჳს სიტყუა რამსათჳს არს შრომა ესე.

2. ზნენი და ჩუქულებანი საქართველოსანი.
3. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა.
4. საქართველოს ძველი ისტორია.
5. უწყებულება მკითხველთათჳს.
6. აღწერა აწინდელისა ქართლისა.
7. შემდგომად განყოფისა სამეფოსა სამ სამეფოდ და ხუთ სამთავროდ.
8. ცხორება და ქმნულება მეფეთა ქართლისათა.
9. აღწერა ჰერეთისა, კახეთისა და გუბეთისა, კუალად თუშეთისა და დიდოეთისა.
10. ქმნულება და ცხორება კახეთისა და ჰერეთისა.
11. აღწერა აწინდელისა ოსეთისა ანუ კავკასიათა შინათა.
12. აღწერა ხაჩინათა ადგილებთა სამცხე-სააბაძეოსანი.
13. ცხორება სამცხე-კლარჯეთისა.
14. აღწერა ეგრისის ქუეყანისა, ანუ აფხაზეთისა, ანუ იმერეთისა.
15. ცხორება ეგრისისა, აფხაზეთისა, ანუ იმერეთისა.
16. ქორონიკონები ჩვენ მიერ ჰოვნილნი წიგნებთა შინა.
17. ქართულ მეფეთა და სხვა ქვეყნების ხელმწიფეთა შედარებითი ნუსხა.
18. ანბანთა ზედა ქმნული ამ წიგნსა შინა წერილნი ხაჩელნი ადგილთა, ქვეყანათა და მუყეთა.
19. დასაბამითნი რომაული, დასაბამითნი ქორონიკონი, ქრისტეს აქათნი ქორონიკონი, ქართული ხუთასიანი ინდიქტიონი.
20. კინკლოსი საუკუნო ხუთას ოცდა თორმეტის წლისა მოქცევაზედ.
21. კალენდრის ახსნა.
22. სომხეთის სოფლები და თათრის ობა.
23. ატლასი.

ვახუშტი VI - ვახუშტის მამა

აქ მოუყარა თავი უფლისწულმა თავის ნამუშაკარს, შვეროვილსა და მოპოვებულ ყველა მასალას, რომლის დიდი ნაწილი, როგორც ჩანს, ჯერ კიდევ საქართველოში ჰქონდა მოძიებული. ამ ნაშრომის შედარებით სრული სახით გამოცემა მხოლოდ 1973 წელს მოხერხდა („ქართლის ცხოვრების“ IV ტომი, სიმონ ყაუხჩიშვილის რედაქციით).

შუა საუკუნეების ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველად ვახუშტი მსჯელობს ისტორიის თეორიულ მხარეზე — მის რაობაზე, მიზანსა და დანიშნულებაზე. ამას ისტორიის საკუთარი ფილოსოფიის შექმნა მოჰყვა. ისტორიული მეცნიერების დამკვიდრების მცდელობამ, ისტორიული განვითარების უნაკლუდო/სურათის შექმნის სურვილმა ვახუშტის ისტორიული თხზულების კომპლექსური სირთულის გარდუვალობა უკარნახა. მისი აზრით: „... ესე მათიანე განიყოფიეს ყოფილად: ადგილის აღწერად, ნათესავმეტყუელებად, წლისმრიცხუელებად და მოქმედების აღწერად, და ესეცა განიყოფების ორად — საეკლესიოდ და სამოქალაქოდ.“ ე. ი. ისტორიული თხზულება უნდა შეიცავდეს ისტორიულ გეოგრაფიას („ადგილის აღწერა“), გენეალოგიას („ნათესავმეტყუელება“), ქრონოლოგიას („წლისმრიცხუელობა“) და თავად ისტორიას („მოქმედების აღწერა“). ამათგან პირველი — ისტორიული გეოგრაფია — ვახუშტიმდე ჩვენში საერთოდ არ არსებულა. ამიტომ შეიქმნა „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“. საქართველოს ხეებისა და სამხედრო-ადმინისტრაციული ერთეულების აღწერაში ჩართულია ცნობები ეკონომიკის, სოფლის მეურნეობის ცალკეული დარგების, ტოპოგრაფიის, სოფლებისა და დაბა-ქალაქების შესახებ, მოტანილია აგრეთვე ოროგრაფიული, ჰიდროგრაფიული და მეტეოროლოგიური მონაცემები.

საკუთრივ ისტორიას მეცნიერი ახლებურად მიუდგა — ვახუშტიმ პირველმა დანერგა ისტორიული კრიტიკის მეთოდი, რომელიც ისტორიზმის პრინციპთან ერთად ჯეროვან სიმაღლეზე აიყვანა.

ვახუშტი იყენებდა ანალოგიის, კაუზალობის, გენერალიზაციის მეთოდებს. მან პირველმა მოგვცა საქართველოს ისტორიის პერიოდიზაცია. კვლევის პროცესში აღნიშნული მეთოდის გამოყენებამ იგი თხრობითი და კვლევითი ნაწილების გამიჯვნის აუცილებლობამდე მიიყვანა. მიუხედავად ამისა, იქ, სადაც ქვეყნის ისტორიის გაბმულ თხრობაში რაიმე კონკრეტული, უმეტესწილად ქრონოლოგიური საკითხი იყო დასაზუსტებელი, ამისათვის განკუთვნილ მცირე გამოკვლევას მეცნიერი ტექსტშივე რთავდა, რათა მისი მთლიანობა არ დარღვეულიყო.

ვახუშტი ბატონიშვილმა პირველმა მიაქცია ყურადღება ქართული კულტურის ისტორიას, შეისწავლა საქართველოს სახელმწიფო და საზოგადოებრივი წყობილება, სამართალი, წარმართობა და ქრისტიანული სარწმუნოება, წესჩვეულებანი და ყოფა-ცხოვრება, ქართველთა ხასიათი, ტანსაცმელი, საჭურველი და წარსულის საზოგადო სურათის მეთოდურ აღდგენასთან ერთად შექმნა ქართველი ერის ეთნოფსიქოლოგიური პორტრეტი („ზნენი და ჩუეულებანი...“):

„ხოლო კაცნი ამის ქუეყნისანი არიან სარწმუნოებით ქრისტიანენი, რომელთა მიიღეს პრომით ჟამსა დიდის კონსტანტინესა... ხოლო ანაგებით არიან კაცნი და ქაღნი შუენიერნი, ჰაეროვანნი, შავ თუაღწარბ-თმოსანნი, თეთრეირმიზნი, იმჟთ შავგურემან და მოყვითან, იმჟთ თუაღჭრელ და გრემანი, და მწითურ ანუ თეთრ. ქაღთა თმა გარდამუეებული და დაწნული. ხოლო კაცთა უურთა ზედა მოკუეცილნი; წერწეტნი, უმეტეს ქაღნი, იმჟთ სქელნი, მკნენი მუშაკნი, ჭირთა მომთმენნი, ცხენსა ზედა და მკედრობათა შინა კაღსიერნი, მკვრცხლნი, მსწრაფლნი, რამეთუ ვიეთნი ღ-კ უჯს ი-ღ ჟამს გაირბენს. საღაპკროთა

შინა ახოვანნი, საჭურველო მოუეარენი, ამაყნი, ღაღნი, სახელის
 შეძიებულნი ესრეთ, რამეთუ თქსთა სახედითაჲს არა რიღებს ქუეყანასა
 და მეფესა თქსსა, სტუმართა და უცხოთ მოუეარენი; მხიარულნი,
 უკეთუ ირსია ახუ სამნი არიან, არარაჲ შეიჭირვიან; უხუნი, არცა
 თქსსა და არცა სხვას კრძალვენ; საუნჯეთა არა მძესველნენ, არცა
 მსწრაფლ-მიმკდომნი, მხემებელნი, სწავლის მოუეარენი. არამედ არს
 ჟამი რაოდენიმე, არღარა ისახელების ცოდნა, თუნიერ წიგნის კითხვისა
 და წერისა, გალობა-სიმღერისა და სამკედროსაგან კიდე, და ჰგონებენ
 დიდ-მცოდინარობად. ურთიერთის მიმოღიანი, სიკეთის დამსწყდელნი და
 მიმგებელნი, ხირცხვილის მღევარნი, კეთილ-ბოროტსედ ადრე მიმდრეკნი,
 თავკუდნი, დადების მოუეარენი, თუალმგებნი და მოთაქიდენი. ხოლო
 რომელნი მოათა შინა სცხოვრებენ, მგზავსნი ნადირთა, ვარსა
 ვანიერნი...”

ახალმა მეთოდოლოგიამ, კომპოზიციურმა ცვლილებებმა მეცნიერული ტერმინო-
 ლოგიის შემოტანა-დამკვიდრება განაღდა საჭირო. ვახუშტის **პირველმა** შემოიღო
 ქართულში ისეთი ტერმინები, როგორცაა: ქრონოლოგია, გენეალოგია, ისტორიოგ-
 რაფია, ეტიმოლოგია და სხვა. მის მონუმენტურ ნაშრომს არც სათანადო
 სამეცნიერო აპარატი დაჰკლებია — მეცნიერმა უფლისწულმა თავის ნაშრომს
 ანბანურ რიგზე გაწყობილი პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა საძიებლები
 დაურთო.

და ბოლოს, ასეთი გულმოდგინებითა და ძალისხმევით შექმნილი საქართველოს
 ცხოვრების ცოცხალი, მოძრავი და ღრმა სურათი რომ უფრო თვალსაჩინო,
 ხელშესახები და თუ გნებავთ, — უფრო ნაცნობი ყოფილიყო, ვახუშტისმ ხელახლა
 დასატა „ქარტა ანუ რუკანი საქართველოსანი ანუ ივერიისანი“. და ამ „ქარტებზე“
 დატანილია: ქალაქები, მცირე ქალაქები, დიდი დაბები, ოსის დაბები, თათრის
 დაბები, საეპისკოპოსოები, მონასტრები, ეკლესიები, სასახლეები, ციხეები, მდინარეები,
 ტბები, წყაროები, მთები, თოვლიანი მთები, ბალები, ტყეები, ხიდები, გზები,
 საზღვრები, სადროშოები...

ვახუშტის გარდაცვალების შესახებ დანამდვილებით არაფერი ვიცით. როგორც
 ჩანს, მისი ცხოვრება 1757 წელს დასრულდა. იგი ღონის მონასტერში დაკრძალეს.
 მეცნიერის საფლავის ქვა დაკარგულია...

300 წელი გავიდა ვახუშტი ბატონიშვილის დაბადებიდან...

საფლავის ქვამ ვერ გაუძლო ფაშთასვლას... სამაგიეროდ, ხელნაწერები ვერ
 წარხოცა დროთა მდინარეებამ...

და დღესაც ცოცხლობს და „განამზნობს“ ქართველს საქართველოს სურათი,
 „საქართველოს ცხოვრება“ და მისი ძესაიდუმლე — „თბილისელი პრინცი“,
 როგორც მას დასავლეთში იცნობდნენ და „მეფის შვილი ვახუშტი“, როგორც
 თავის თავს უწოდებდა საკუთარ ნაშრომებში...

120

ივ. ჯავახიშვილი

1996 წელს დაბადებიდან 120 წელი შეუსრულდა ივანე ჯავახიშვილს...

ფართოდ აღნიშნა ეს თარიღი ქართველმა საზოგადოებრიობამ. ხატარღა კონფერენციები, რომელთა შორის პირველ რიგში აღსანიშნავია ივ. ჯავახიშვილის 120 წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო ქართველოლოგიური კონფერენცია ტაბახმელაში; ბევრი რამ დაიწერა პრესაში; ბევრი რამ გადაიკა ტელევიზიით; გამოვიდა წიგნები ივ. ჯავახიშვილის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე; დაისტამბა ივ. ჯავახიშვილის ნაშრომები. განსაკუთრებით სასიხარულოა, რომ მრავალწლიანი შეხვეწების შემდეგ განაჩნდა თხზულებათა 12-ტომეულის გამოცემა. ამჯერად მკითხველმა იხილა IV და IX ტომები (კამოსაცემი დარჩა მხოლოდ XI და XII წიგნები).

აღნიშნულმა ღონისძიებებმა ორი რამ დაგვანახა:

ერთი, რომ საისტორიო ეურნალმა ასეთ თარიღს - ივ. ჯავახიშვილის 120 წლისთავს - გვერდი სამდვილად არ უხდა აუაროს.

და მეორე: უკვე იმდენი ითქვა და დაიწერა, რომ ძალზე ძნელია ივანე ჯავახიშვილის შესახებ პრინციპულად ახალი და თანაც საინტერესო რამ შესთავაზო სამეცნიერო-პოპულარული ეურნალის მკითხველს.

აქედან გამომდინარე, გადავწყვიტეთ ერთი წლის დაგვიანებით, მაგრამ მაინც აღვნიშნოთ ივ. ჯავახიშვილის 120 წლისთავი. მაგრამ აღვნიშნოთ თავისებურად. ვიტრიალოთ არა საკუთრივ სახელოვანი მეცნიერის, არამედ მისი, როგორც სახელოვანი გვარის წარმომადგენლის, გარშემო. გადავწყვიტეთ მკითხველს შევთავაზოთ ჯავახიშვილების გვართან დაკავშირებული მასალები:

1. ჯავახიშვილთა საგვარეულო გერბი (თარხიკე ახათიანი)
2. ჯავახიშვილთა სათავადო შტოს (რომლის წარმომადგენელიც იყო ივ. ჯავახიშვილი) სრული გენეალოგიური ტაბულა (მუბდგენელი იური ჩიქოვანი)
3. ე. წ. „გამოდმა ჯავახიშვილების“ სრული გენეალოგიური ტაბულა (მუბდგენელი იური ჩიქოვანი)
5. ივ. ჯავახიშვილისა და მისი მუულის წინაპრები (მუბდგენელი იური ჩიქოვანი)
4. ივ. ჯავახიშვილის მთამომავლობის სრული გენეალოგიური ტაბულა (მასალა მოგვაწოდა ალექსანდრე (დადი) ჯავახიშვილმა)
6. წარწერები, რომლებიც ჯავახიშვილთა სათავადოში მდებარე რკონის მონასტერშია მოპოვებული (აღნიშნული სტატია - „რკონის წარწერები“ - დაბეჭდილია ეურნალის სამეცნიერო ნაწილში. იხ. გვ. 9-19) (გიორგი თაბუკური)

ჯავახიშვილთა გვარი

(წარმოდგენილ მასალათა შენიშვნები და კომენტარები)

„ციციანთ ქალობა, ფარხნიანთ... ქალობა,
ბაგრატიონთ ქონება, ჯავახიშვილთა...“

ბაგრატიონთ

● ჯავახიშვილთა გვარი ქართლის სათავადო საგვარეულოა, რომელიც XV საუკუნიდან ფლობს „საჯავახიანოს“ (შიდა ქართლი, თეძმის ხეობა). გვარის ფუძემდებელი იყო XIII-XIV საუკუნეთა მაჯნაზე მოღვაწე ჯავახ თორელი, გამრქველ თორელის შვილი. ამდენად, ჯავახიშვილები თორელთა (იხსენიებიან XII საუკუნიდან) განშტოებაა, გვარის ონომასტიკა კი დაკავშირებულია მათ სამამულე მფლობელობასთან ჯავახეთში. XVI საუკუნიდან ჯავახიშვილები ფლობენ სხვადასხვა სამოხელეო თანამდებობებს (მდივანბეგი, ბოქაულთუხუცესი, მებაჯრეთუხუცესი, ფარეშთუხუცესი, მღვინეთუხუცესი, სუფრაჯი...), მცირე ხნით გორის და ატენის სამოურავოებს. იყვნენ ეპისკოპოსებიც (ურბნელი, მანგლელი...). XVII საუკუნეში ჯავახიშვილებს მამულები აქვთ შემდეგ სოფლებში: სკრა, ხოვლე, რკონი, წოდორეთი, ქვენადრისი, ცხირეთი, ყარალაჯი... ქართლ-კახეთის სამეფოს დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდგომ ჯავახიშვილთა გვარი დაკნინდა.

● გორის რაიონის სოფელ ძვეერაში ცხოვრობდნენ აზნაური ჯავახიშვილები, რომელთა გენეტიკური კავშირი ჯავახიშვილთა სათავადო შტოსთან (იხ. ჯავახიშვილთა გენეალოგიური ტაბულა) უცნობია. ამიტომ ტაბულაში არ არის მოცემული აზნაურ ჯავახიშვილთა გენეალოგია. შესაძლოა, ისინი სხვადასხვა წარმოშობის იყვნენ.

● გენეალოგიურ ტაბულაში არ არიან წარმოდგენილი გლეხური წარმოშობის ჯავახიშვილები, რომლებიც სახლობენ კახეთში. ჯერჯერობით არც მათი გენეტიკური კავშირია ცნობილი ჯავახიშვილთა სათავადო სახლთან. საერთოდ, კახეთში თავადი და აზნაური ჯავახიშვილები არ ყოფილან. ქართლში კი გლეხური წარმოშობის ჯავახიშვილთა არსებობა არ არის სავარაუდებელი (ყოველ შემთხვევაში, ასეთი რამ ჯერჯერობით უცნობია).

● ჯავახიშვილთა გენეალოგიურ ტაბულაში დაცულია მისი შემდგენლის – ბატონ იური ჩიქოვანის პრინციპი და ტაბულა იწყება XVII საუკუნით, საიდანაც მოყოლებული ჩვენი ცოდნა ჯავახიშვილთა გვარზე შედარებით სრულყოფილია და გენეალოგიური ჯაჭვიც უწყვეტია (ჯავახიშვილთა გვარი, როგორც აღვნიშნეთ, XIV საუკუნიდან იღებს სათავეს).

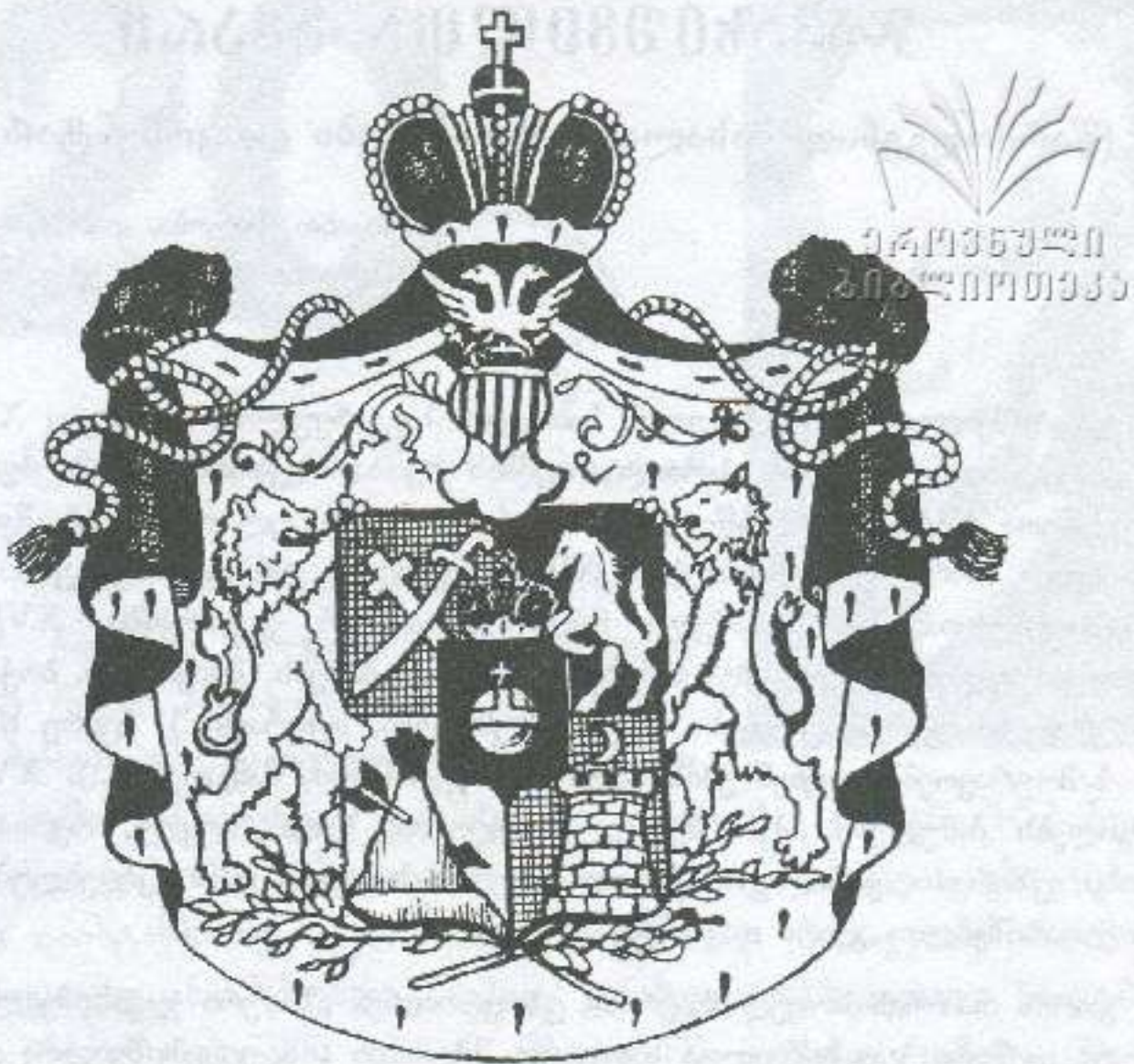
● „გამოდმა ჯავახიშვილთა“ სახლიც თავადური შტოა და იგი ალბათ „ძირითად“ შტოს („გადაღმა ჯავახიშვილებს“) ენათესავება, მაგრამ დღესდღეობით უცნობია მათი კონკრეტული გენეტიკური კავშირი. ვიცით მხოლოდ, რომ „გამოდმა ჯავახიშვილთა“ შტო XIX საუკუნეში შეწყდა.

● ხოვლეში მცხოვრები ჯავახიშვილების გენეალოგიური სურათის აღდგენაში გაწეული დახმარებისათვის მადლობას ვუხდით ხოვლეს ივ. ჯავახიშვილის სახლ-მუზეუმის დირექტორს ბატონ პაატა ხუციშვილს.

● იქანე ჯავახიშვილის ოჯახის წინაპართა გენეალოგიურ სქემაში, ბუნებრივია, ვერ არის წარმოდგენილი ყველა წინაპარი. შეძლებისდაგვარად მოცემულია ძირითადი ხაზები.

● ჯავახიშვილთა სათავადო შტოს წარმომადგენლებს, რომლებიც გარკვეულ მიზეზთა გამო არ არიან მოხვედრილნი სრულ გენეალოგიურ ტაბულაში, ვთხოვთ გამოგვეხმაურონ.

● გენეალოგიურ ტაბულებში მოცემულია ინფორმაცია, რომელიც შემდგენელს ხელთ ჰქონდა 1997 წლის 5 აგვისტოსათვის.

ჯავახიშვილთა საგვარეულო გერბი

ოთხად გაკვეთილ-გადაკვეთილი ფრანგული ფარი. შუაში მცირე ფარი. მცირე ფარი: სფერო, თავზე თავადური გვირგვინი. მთავარი ფარის ზედა მარჯვენა ნაწილში — ტარებით ზევით გადაჯვარედინებული ქართული და მუსლიმური ხმლები; ზედა მარცხენა ნაწილში — ყალყზე შემღვარი ცხენი; ქვედა მარჯვენა ნაწილში — ისრით (პირით ქვევით, ირიბად) გახვრეტილი ცეცხლოვანი მთა; ქვედა მარცხენა ნაწილში — ქონგურებიანი წრიული კოშკი, კოშკის თავზე ნახევარმთვარე.

მთავარი ფარის თავზე — ჩვეულებრივი აზნაურული მუზარადი ლამბრეკინებითა და გვირგვინით. გვირგვინზე — ორთავიანი ფრთებგაშლილი არწივი. ფარი უჭირავს ორ ლომს. ფარქვეშ — ორი გადაჯვარედინებული ტოტი.

ყოველივე ეს მოთავსებულია თავადურ მანტიაში, რომელიც ბოლოვდება თავადურივე გვირგვინით. გერბის ახსნა მეტწილ ვარაუდებზეა დამყარებული:

ვ. ციხინსკი თავის ხელნაწერ წიგნში „კავკასიური საგერბე“ („Кавказский гербовник“) ამტკიცებს, რომ ჯავახიშვილებს თავადობა ბაგრატ V-მ მიუბოძა თემურ-ლენგის წინააღმდეგ შეუპოვარი ბრძოლისათვის. ასე რომ, გერბის პირველი, მეორე და მეოთხე ნაწილები შესაძლოა ამ ცნობის ამსახველი იყოს.

მესამე მეოთხედში მოთავსებული ისრით გახვრეტილი ცეცხლოვანი მთა ალბათ გვარის ქართლურ წარმომავლობაზე მიუთითებს, ვინაიდან ამ ფიგურას ქართლის გერბისგან მხოლოდ მეორე ისრის უქონლობა განასხვავებს.

არსებობს ჯავახიშვილთა საგვარეულო გერბის სხვა ვარიანტებიც.

ჯავახიშვილი გენეალოგიური ტაბულა

შემდგენელი

იური ჩიქოვანი

ქართული გენეალოგიური საზოგადოების თავმჯდომარე

ქართული
გენეალოგიური
საზოგადოება

ქართული საშენობი

☞ 1827 ქორწინება (ქორწინების თარიღი)

I ☞ პირველი ქორწინება

I შვილი პირველი ქორწინებიდან

☞ დაბადება

† გარდაცვალება

ფარგოზი ქაჯახიშვილია შგოს
წარმომადგენელი

მამის ათეუნი მისი მეუღლე

☞ ილია სახელიერო პირი

(ბავშვი) გარდაიყვანა ბავშვობაში

o 1651-1663 ჩანს ამ პერიოდში

VII მე-7 თაობა

ქაიხოსრო

ბოქაულთუხუცესი
o 1651-1671

— რევაზი o 1651-1663

— ფარგოზი o 1651-1721

ქაიხოსრო
ჯავახიშვილი
o 1606-1636

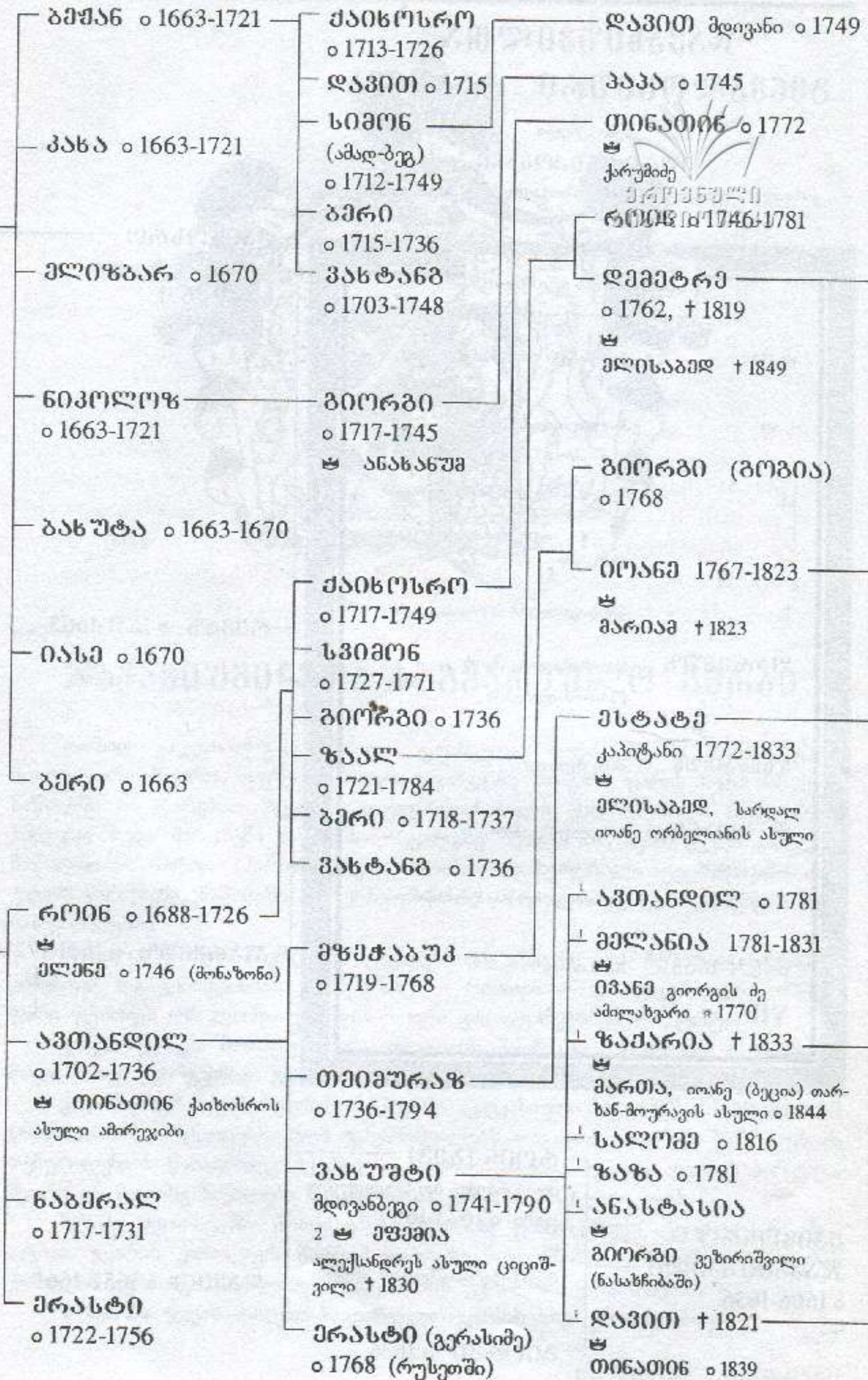
როინე-[ბეზ]

მღივანბეგი, ბოქაულთუხუ-
ცესი o 1623-1669

☞ რევაზ პარათაშვილის ასული

გიორგი o 1636

— ღაბიძე o 1652-1661

ნიკოლოზ * 1803
 * 1827
 მანია გლახას ასული ყაფიანი * 1811

ივანე
 ტიტულარნი სოვეტნიკი 1806-1870
 1 *
 მარიამ ივანეს ასული სულთღმირი * 1811
 2 * 16. 01. 1844
 ნინო იოსების ასული * 1819

იოსებ მაიორი * 1808
 1 *
 მარიამ პეტრეს ასული მურადოვი * 1818
 2 *
 მკატერინე გიორგის ასული ჭაჭიაშვილი

სალომე * 1816
 * ბიორბი როსტომის ძე ბაგრატიონ-დავითიშვილი * 1816

ბიორბი * 1794

დიმიტრი * 1794-1801

ქაიხოსრო პრაპორშჩიკი
 * 1783, * 1853
 2 * მხეხათუნ ვახტანგის ასული ფალავანდიშვილი * 1818

დავით

მიხეილ † 1846-მდე
 * ელისაბედ * 1859

ალექსანდრე * 1810
 1 * 1832 მარიამ, დეკანოზ ქრისტეფორე ანანიაშვილის ასული
 2 * 1838 ნატალია დავითის ასული თარხან-მოურავი * 1810

ბიორბი † 1826-მდე

ნინო * 1819
 *
 მიხეილ გიორგის ძე ციციშვილი * 1811

დიმიტრი (ტიტო) * 29. 09. 1829
 1 * მკატერინე ელიოზიშვილი
 2 * 1863 ნინო ბარძიშის ასული ფალავანდიშვილი * 1849

თამარ * 18. 03. 1833
სოფიო * 18. 03. 1833
მეკა * 1834 * ნიკოლოზ გიორგის ძე თაქთაქიშვილი * 1839

რაჟდენ * 17. 04. 1836
 * ნინო მელიტონის ასული ჩხეტიძე

ივანე (კლათონ) * 1837
 1 * დარია იოსების ასული ყავრიშვილი
 2 * ელისაბედ (საბადა) ჯუკაშვილი

მსტატი (ტიტი) 8.10.1838-23.01.1919
 * ნინო იაკობის ასული
მკატერინე * 15. 06. 1845 * ფალავა

ბიორბი * 12. 09. 1829
 * ანა იაკობის ასული

კონსტანტინე * 1. 01. 1833
 * ელისაბედ ალექსანდრეს ასული

დავით * 1837
სოფიო (ბავშვი) * 1840

ალექსანდრე 5. 11. 1844-18. 12. 1912
 * სოფიო თანასის ას. ვახტაიშვილი 1855-1928

ლევან * 2. 09. 1846
სოფიო * 1849, * 1905
 * კონსტანტინე გიორგის ძე ბაგრატიონ-დავითიშვილი * 1831

ალექსანდრე * 13. 05. 1830
მკატერინე * 1837
ბრიგოლ * 15. 05. 1858 * მარიამ კონსტანტინეს ასული ფალავანდიშვილი * 1845
მარიამ * 12. 11. 1859 * ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე შერვაშიძე 1855-1897

მკატერინე
 * 1818 თამარ ამილახვარი

დიმიტრი 1814-1819
მკატერინე * 1820 * დავით დიმიტრის ძე დიასამიძე 1800-1849

იონე 1825-1827
მარიამ (მეკა) * 1829
 * ნიკოლოზ გაბრიელის ძე შალვაშვილი * 1808

ბიორბი 5. 01. 1840 (ან 4. 11. 1839)-1887
 * 19. 01. 1859 მარიამ იოსების ასული მამულაშვილი 4. 08. 1827-22. 07. 1922

დავით 10. 01. 1843-25. 10. 1914
 * მკატერინე ივანეს ასული ალექსი-მესხიშვილი † 1920

მიხეილ * 8. 04. 1844
სოფიო * 12. 02. 1847

მკატერინე * 10. 10. 1828

ანასტასია 1832-1834
იონე 1834-1837
ბრიგოლ * 16. 07. 1839

კონსტანტინე * 4. 01. 1844
ნინო * 8. 06. 1847
 * ივანე ზაქარიას ძე ბარათაშვილი * 1829

ილია * 28. 03. 1853
 * მარიამ დავითის ასული ციციშვილი * 1862

- ნიკოლოზ 3. 10. 1864 1 მ პაპრინი დავითის ას. წულუკიძე 1874 2 მ მაღალაშვილი
- ალექსანდრე 1868-1954 მ გიორგი გაბრიელის ძე წინამძღვრიშვილი 1862-1940
- გიორგი 4. 01. 1871 მ ნატალია განიძელი
- ვლადიმერ (ლალა) მ ანასტასია დავითის ასული წულუკიძე 1838
- მარია 18. 10. 1879 მ ვიქტორ სევერიანეს ძე ჯაფარიძე
- რაჟდენ 1883-1920
- ვასილ 7. 01. 1869 მ მარია ივანეს ასული ზაალიშვილი
- სოფიო 7. 07. 1872 მ მისილ რატიშვილი 1873
- ნინო 19. 11. 1875-1947 მ ნიკოლოზ ივანეს ძე თაქთაქიშვილი 1873-1923
- ლევან 12. 09. 1878 1 მ ელენე რევაზის ას. ფალავანდიშვილი 1885 2 მ ლილია გლურჯიძე
- იასონ (იასა) 2. 02. 1882-1941 მ ელენე ივანეს ასული ამილახვარი 1882-1961
- გიორგი
- კონსტანტინე
- ალექსანდრე მ ელიკო კაიჭაშვილი
- დავით 1909-1987 1 მ ნატალია ჯაღალი 2 მ ვარა ფილიუკა
- ილია
- ალექსანდრე 20. 11. 1872 მ რაისა ადამის ასული სკინდერი
- ნიკოლოზ 7. 03. 1875 მ ნინო ტროფიმეს ასული ჯამასპიშვილი
- მისილ 1. 01. 1879 მ ელენე დიმიტრის ასული
- გიორგი
- რომან 9. 01. 1867 მ ანა გენრიხის ასული
- ლეონტი 10. 08. 1868
- მარია 20. 05. 1869
- მკატერინე 29. 07. 1872-1955 მ 8. 10. 1893 ალექსანდრე მიხაილოვის კრივეცკი 1859
- ივანე 11. 04. 1876-1940 მ 1906 ანასტასია ნიკოლოზის ასული ორბელიანი 1883-1970
- გიორგი 9. 11. 1877-1956
- მისილ 6. 03. 1879-1904
- ალექსანდრე 9. 04. 1881-1955 მ 20. 01. 1906 დიმიტრი რეუელიშვილი 1876
- დავით 17. 08. 1883-1911
- ივანე 2. 04. 1884-1952 მ 1907 ტერეზია ნიკოლოზის ასული ამილახვარი 1886-1974
- ელენე მ ალექსანდრე მაღალაშვილი
- ელენე 22. 02. 1861-1932 მ ვლადიმერ სპირიდონის ძე წერეთელი 1850
- ნინო 8. 02. 1862-1920 მ ილია მაჭავარიანი
- ქაიხოსრო (ქრისტეფორე) 1. 05. 1869-1928
- მ დარია დავითის ასული ერისთავი 1873-1962
- ქეთევან 19. 04. 1872-1962
- ზაქარია 22. 05. 1874-1924 მ მარია იუზარაძე
- დარია 12. 09. 1878-1953 მ ალექსანდრე ხახუტას ძე აბაშიძე 1873-1929
- თამარ 20 წლის ასაკში
- ივანე 20. 06. 1869-1938 მ თამარ გიორგის ასული ფალავანდიშვილი 1883-1970
- სვიმონ 16. 12. 1871
- ალექსანდრე 1920 მ ვასილ კონსტანტინეს ძე ციციშვილი 1861-1930
- ალექსანდრე 18. 05. 1876-1946 მ ნინო კამხაძე
- ნინო 1943 მ გიორგი დავითის ძე ერისთავი 1869-1929
- ნიკოლოზ 26. 12. 1880-1950 მ თამარ ღვინიაშვილი 1955
- ალექსანდრე 5. 07. 1884
- თამარ 1. 04. 1887
- ნატალია 7. 03. 1889

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

- 1 დიმიტრი 20. 06. 1895-1923
- 1 ღაპით 4. 04. 1897-1946 ✚ აბრაზინა ძინძიბაძე
- 1 გიორგი 1. 04. 1901-1982 ✚ ნატალია იოსების ასული ბერიძე 1903-1979
- 1 ალექსანდრე 6. 05. 1903-1976 ✚ ევლოკია არჯევანიძე * 1897
- 1 ნინო † II მსოფლიო ომის დროს
- 1 ოთარ 1916-1981 ✚ ციალა გვერჯაძე * 1925
- 1 ეკატერინე ✚ პაატაშვილი
- 1 ნიკოლოზ
- 1 იოსებ (სოსო) 7.01. 1896-1986 ✚ თამარა გორგიევნა ვასილივა 1897-1964
- 1 ირაკლი 5. 05. 1898-1941 2 ✚ ვერა დიმიტრიევნა ემელიანოვა
- 1 ღარიბა 20. 09. 1902-1987 ✚ იასმ ცინცაძე
- 1 მარიამ
- 1 რუსუდან * 1914 ✚ ალექსანდრე ბალანჩივაძე † II მსოფლიო ომში
- 2 შალვა 1916-1997 ✚ ეკატერინე
- 2 ვახტანგ 1918-1996 ✚ ოფელია
- 2 ნატალია * 1920 ✚ გიორგი ოთიაშვილი † 1995
- 2 ეთერ * 1922 ✚ ალექსანდრე კონსტანტინეს ძე ლელაშვილი * 1925
- 1 კონსტანტინე 1.01.1904-1943 ✚ ბარბარე სტეფანეს ას. ნასყიდაშვილი * 1909-82
- 1 ლინა 1905-1971 ✚ ვიქტორ ნიკოლოზის ძე შოთაძე 1902-1937
- 1 ალექსანდრე (შურა) (იშვილა დავით ამილახვარმა) 1910-1970
- 1 მარიამ (მამიკო) 1913-1991 ✚ სტეფანე კონსტანტინოვიჩ ბელსკი 1907-1934
- 1 ვალიკო
- 1 გივი
- 1 ელისო * 1939 ✚ არჩილ ბარნოვი
- 1 მხატამ (ვანო) 1943-1977 ✚ სავლია გურჯივა
- 1 დოდო * 1947 ✚ რუსუდო მჭედლიშვილი * 1942
- 2 თამარ * 1963 ✚ ზაზა აღუაშვილი
- 1 ალექსანდრე (ვანო)
- 1 ეთერ
- 1 სოფიო
- 1 მანანა
- 1 ნელი
- 1 გელა
- 1 იგორ * 25. 03. 1903
- 1 თამარ * 16. 09. 1904
- 1 ნადეჟდა * 5. 05. 1906
- 1 ალექსანდრე * 22. 04. 1908
- 1 მხატამ * 7. 12. 1910
- 1 მარიამ * 24. 01. 1906
- 1 რომან * 5. 07. 1895
- 1 ნათელა 1908-1985 ✚ ვლადიმერ სიმონის ძე გერსამია 1897-1964
- 1 კახა 1915-1987 ✚ ტატიანა კალისტრატეს ასული კანდელაკი 1915-1975
- 1 ალექსანდრე (ლალი) * 1917 1 ✚ ნელი კონსტანტინეს ას. ჩაჩავა * 1918
- 2 ✚ ლილი ივანეს ას. ღლონტი * 1921
- 1 იოსებ (ოსა) † 1948
- 1 ბარბარე * 1909
- 1 ნინო 1900-1996 ✚ შალვა ივანეს ძე ჯაფარიძე 1888-1956
- 1 გიორგი 1903-1904
- 1 თამარ 1912-1947 ✚ კლანდაძე
- 1 ციალა * 1918 ✚ გერონტი სალუქვაძე
- 1 ელენე (ნელი) 1907-1991 ✚ ირაკლი ქართველიშვილი 1905-1991
- 1 მარბარიტა * 1909 ✚ სერგო ზაღდასტანიშვილი 1909-1987
- 1 რუსუდან * 1911 ✚ ვახტანგ საღომაშვილი 1905-1981
- 1 ღაპით 1914-1916
- 1 ვასილ * 1916 ✚ მარიამ გერმესაშვილი * 1929

პაქა * 1936 1 * მღუბე კალანდაძე * 1936 ————— 1 მათა * 1967
2 * ნინა მიხაილოვსკა ფიოდოროვა * 1947

ქუთუხაძე * 1932

გიორგი * 1946 * ზვინაძე ანჯაფარიძე

ზურაბ * 1950 * ნინოლა ღამბაშიძე * 1948

მაია * 1971

ოთარ * 1982

ნატალია * 1979

გიორგი * 1980

თინა * 1921 * როსტომ აბრამიშვილი * 1921

მზია * 1929 * ავთანდილ ქურხული * 1929

ნუნუ * ყიფიანი

გაიონ 1 * ივლილა შავერზაძე
2 * მარიამ სავინაძე

თამარ

ზურაბ

მაია

მეფკალა

მანანა

ვალერი

ოთარ

თეიმურაზ

ზურაბ

ლამარა * 1931 * რომან დავითის ძე დავითიძე * 1933

თამარ 1933-1934

ლინა 1938-1943

დავით * 1967

ნანა * 1968 * მუხარ ხინიჭოვი * 1965

ნონა * 1971 * ნიკოლაი ვინტუნაიკი

მსტატე (ზაზა) * 1973

მაია

ვეფხვია

მარიამ

თარხუჯ * 1941

ნატო * 1979

* მარიამ გიორგის ასული ნადირაძე * 1948

1 ნინო * 1946 * თამაზ ვალერიანის ძე გამყრელიძე * 1929

1 ივანე * 1948 * ციციანი კრილეს ასული უკლება * 1955

ალექსანდრა * 1982

მაია * 1986

1 გიორგი * 1950

* მანანა ვლადიმერის ასული ხუციშვილი * 1955

ნინო * 1955

დავით * 1958 * ია ამანუკელი * 1962

თამარ * 1980

I შალვა ჯაფარიძე 1588

II შანუა 1607-1626 ბიძინა 1609 შარსადან სუფრაჯი 1609 შარმაჯან 1607-1624

III შალვა 1669 პაატა ფარეშოუხუცი 1651-1675 ქაიხოსრო 1651-1702

IV შარსადან ზურაბ ჯაფან ბაბრიელ შარმაჯან შარსადან იონა ბოფარ მანუჩარ 1651 ფარეშოუხუცი 1651-1692 ჯაფან მანგლელი 1666-1701 1680-1719 (ოსებ-ყოფილი) მანგლელი 1700-1730 მანგლელი გურჯიძე 1680-1732 მანუჩარ 1680-1702

V შანუა 1692 სვიმონ ქაიხოსრო ზაალ ბრიბოლ ბორბი იესე აბიანდოლ ომარ 1692 1729 1720 1720 1720 1717-1730 1730 1730

VI ღამთა (ღამთა) მდივანი 1729-1770 ბაბრიელ (ბოფარ) მდივანი 1770-1790 იოსებ მანუჩარ შარსადან მდივანი 1795

«ბამბა ჯაფარიძე»
გენერალი

საირიონ 1791 პავლე ღვინოვი 1835-მდე კელაბი ხიმინის ასული გარეჯანიძე 1835

VIII იოსებ (იესე) მათარი 1807 + 1862-მდე 1831 თამაზ პეტრეს ასული ციციშვილი ივანე პროპორშიკი 1818 + 1864-მდე ბიბიანი 1825 მანუჩარ იესე იაკობის ასული ჯაფარიძე 1831

IX ბრიბოლ 1835 1854 მკატმინე ალექსანდრეს ას. ჩოლოყაშვილი 1839 ანასტასია 1836 1857 ღამთა ივანეს ძე ფორაქაშვილი 1826 კელაბი 1848 6060 1848

სახიბერი
ვახვახიშვილი
o 1663-1674

IX ქაიხოსრო
ვახვახიშვილი
ლაკიო (ლათუხა)
ბაზიერუხუცესი o 1674

VIII როინ-ბეგ
კაკუა

VII ვარემუხ
ლიპარიტი

VI როინ
ბიორბი

V ზაალ
ბრიბოლ # 1761

IV დიმიტრი
ლიპარიტი 1794-1848
1814 სოფიო გრიგოლის ასული ჯორჯაძე

III ივანე
ათანასე # 1824
1849 მამბანა (კალაბია) იოსების ასული ნათალიშვილი
1827-1860

II აღმესანდრე
სოფიო # 1855

I
ივანე 11. 04. 1876-1940 # 1906 ანასტასია ნიკოლოზის ასული ირბულიანი 1883-1970

ივანე ვახვახიშვილისა და მისი მემკლდის წინაპრები

ვაფლან რბელიანი იოთამ აბილასკარი
მდივანბეგი, სახლთუხუცესი + 1671 გორის მოურავი + 1649
თამარ, ამილახორის ასული

ვახტანგ (ორბელ) o 1636-1684 ანდრეასარ სადროშოს
თამარ, ზაალ არაგვის ერისთავის ასული სარდალი o 1636-1689

ვახუშტი (სულხან-საბას ძმა) + 1707 ავთანდილ o 1711

ელიზბებრ ემიკადაშვილი 1703-1744 ამირიბელი + 1772
ელენე საზერელის ასული ნიჯაჯაძე # ელენე საზერელის ასული ჩოლოყაშვილი + 1771
o 1738

დიმიტრი (ტიტია) იასული + 1777 # თამარ o 1776

ვახტანგ საგარეჯოს მოურავი, პოლკოვნიკი 1769-1812
1800 თამარ ბატონიშვილი,
ერკელე II-ის ასული 1776-1846

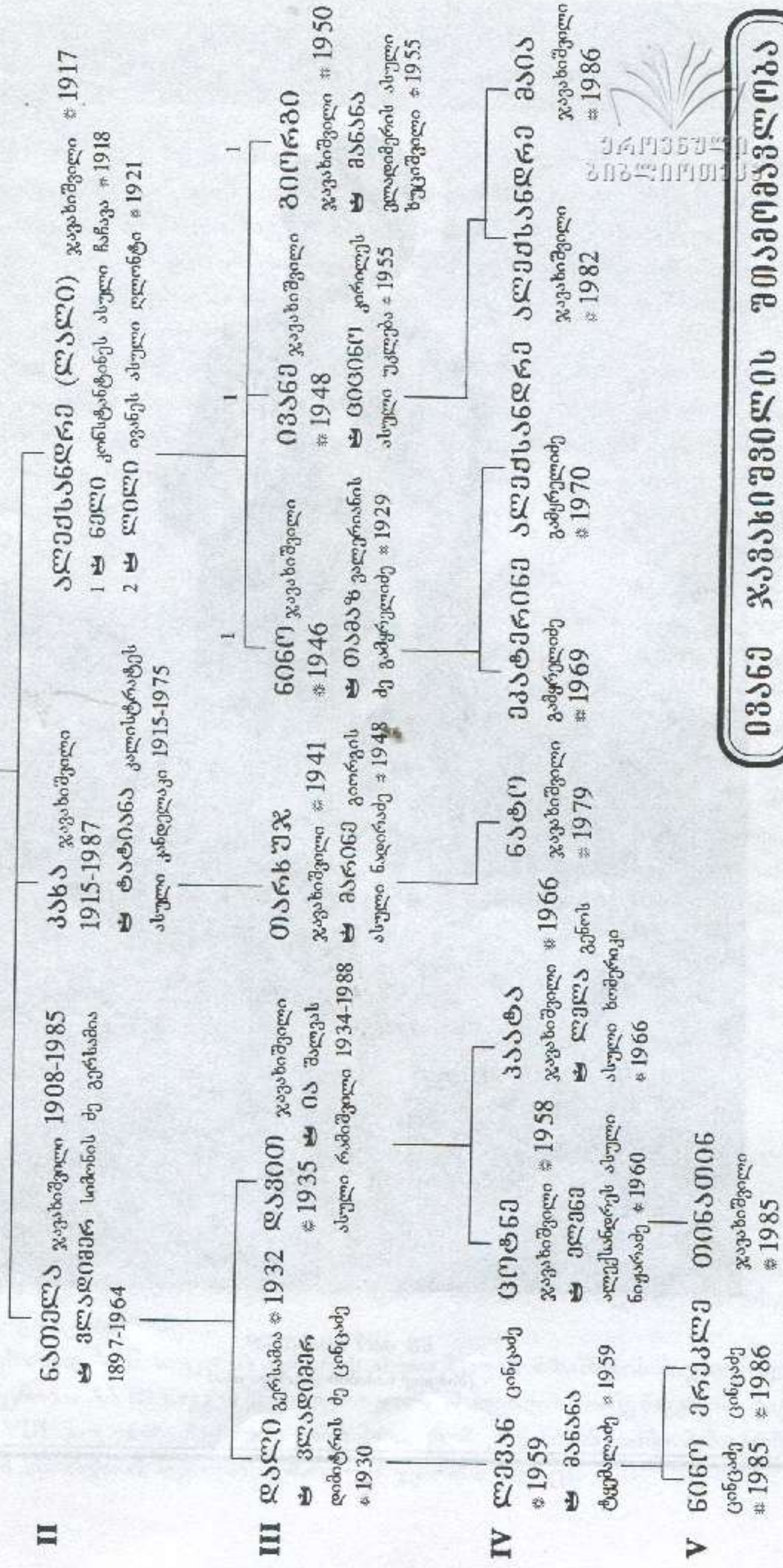
ვახტანგ გენერალ-ლეიტენანტი 1842-1890
1842 კატარინა ვასილის ასული ილინსკაია 1828-1883

ნიკოლოზ (იურისტი) 1845-1925
ნინო ნიკოლოზის ასული თეონიშვილი # 1941

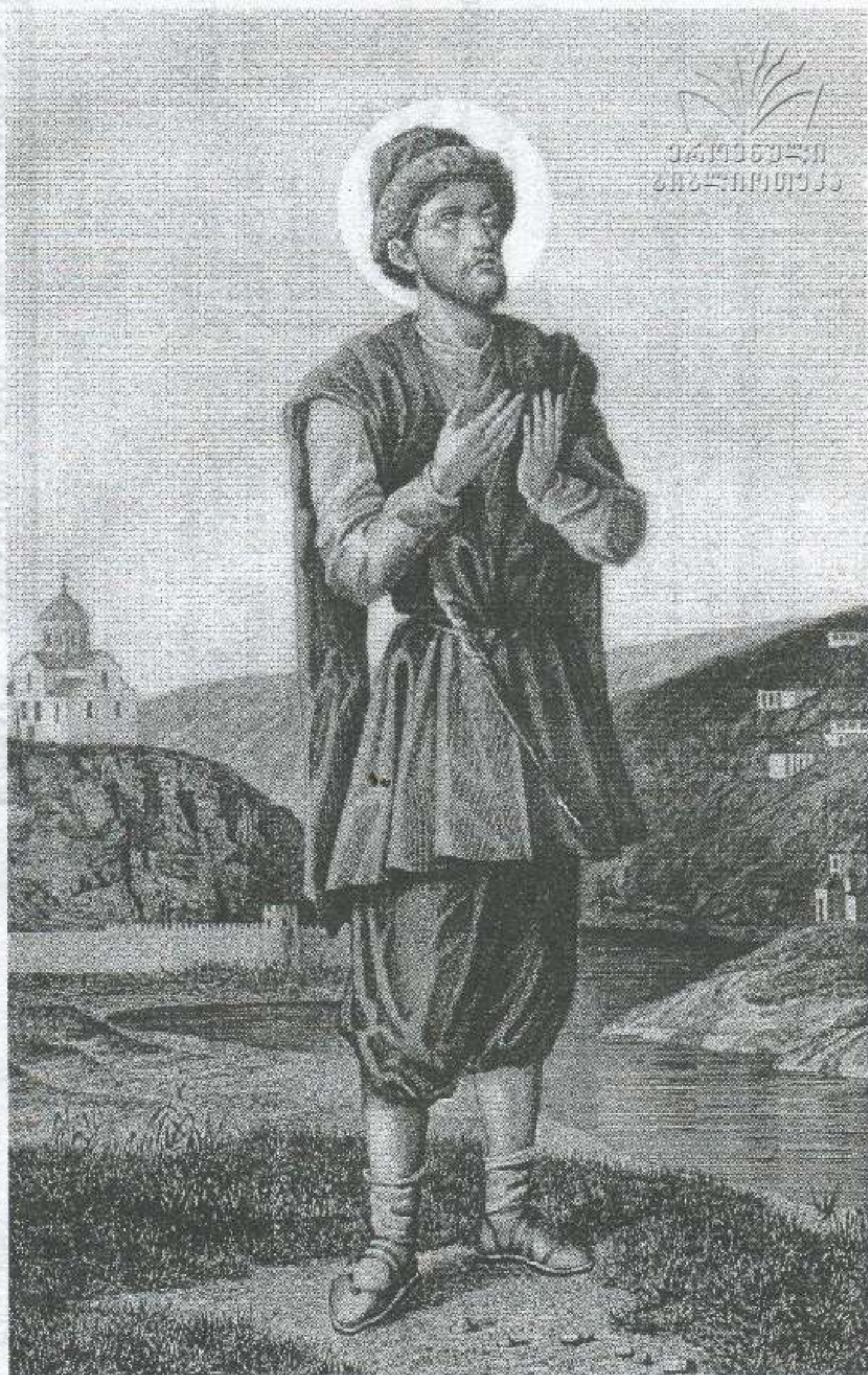
საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

I ივანე ჯავახიშვილი 11. 04. 1876-1940
 ✎ 1906 ანასტასია ნიკოლოზის ასული ორბელიანი 1883-1970

ივანე ჯავახიშვილის შთამომავლობა

საქართველოს
საბჭოთაო
საგარეო
საზღვაო
საზღვაო
საზღვაო

წმ. იმედიანე
(მთხრომელი)

წმ. აბო თბილელის სასწავლებელი

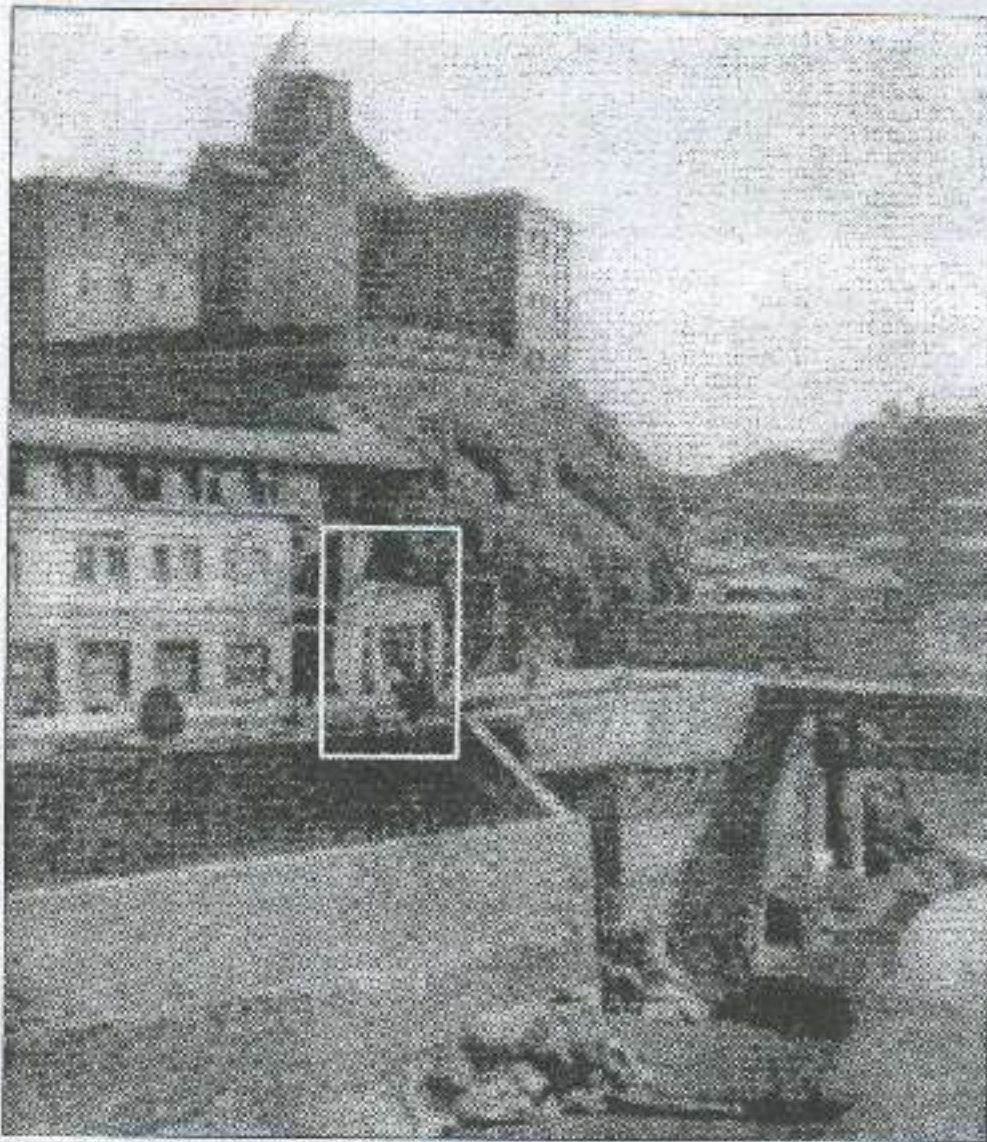
ქალაქ თბილისის ძვარულ წმინდანებად ტრადიციულად ითვლებიან: წმ. ქუშიკი, წმ. მამა დავით გარეჯელი, 1125 წელს ჯალალ-ედ-დინის მიერ თბილისში მოკლული ასი ათასი წამებული და წმ. აბო. საყურადღებოა, რომ ეს წმინდანები გარკვეულწილად უკავშირდებიან მეტეხის კლდეს, რითაც ამ უკანასკნელს საკრალური მნიშვნელობა ენიჭება. ამჯერად ვისაუბრებთ წმ. აბო თბილელის სახელზე მისი ნეშტის დაწვის ადგილას ამართული სალოცავის შესახებ.

VIII საუკუნის ავტორის – იოანე საბანიძის „წმ. აბოს წამება“ გვიამბობს, რომ ნერსე ერისთავთან ერთად საქართველოში ჩამოსული არაბი ჭაბუკი აბო ქრისტიანად მოექცა. გამძვინვარებულმა ტფილისის ამირამ წამების მიუხედავად წმ. აბოს ჭეშმარიტ სარწმუნოებაზე უარი ვერ ათქმევინა და მისი სიკვდილით დასჯა გადაწყვიტა. 786 წლის 6 იანვარს ორმოცმოწამეთა ეკლესიის ზღურბლზე (მდ. მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, მეტეხის ტაძრის პირდაპირ, დღევანდელი აბანოთუბნის ტერიტორიაზე) წმ. აბოს თავი მოკვეთეს. წმინდანი ლოცვით შეეგება აღსასრულს. რაკი მუსლიმებმა კარგად იცოდნენ, რომ ქრისტიანები წმინდა მოწამეთა ნაშთებს დიდი პატივით ეპყრობოდნენ, ამირას ნებართვით წმ. აბოს ნეშტი, ტანისამოსი, მისი სისხლით გაფლენილი მიწა ტომარაში ჩადეს, ქალაქის საგოდებელზე გაიტანეს და დაწვეს.

„... და დააგზნეს ცეცხლი, კიდრემდის დაწვნეს კორცნი იგი წმიდისა მოწამისანი ადგილსა მას, რომელ არს აღმოსავალით ცხესა მას ქალაქისასა, რომელსა პრქვან სადილეგო, პირსა ზედა კლდისასა, რომელ არს კბოდეა, კლდეა მდინარისა მის დიდისაა, რომელი განკვლის აღმოსავალით ქალაქსა, ესე არს სახელით მტკვარი...“ (მკვლევართა აზრით, აღნიშნული სადილეგო კბოდე მეტეხის კლდის ძირას მდებარე ადგილი უნდა იყოს). „... ხოლო ძვალნი იგი წმიდისა მოწამისანი, რომელთა ვერღარა უძლეს დაწვაა, შთაკრიბნეს ტყავსა ცხოვარისასა და შეკრნეს მტკიცედ და მიიხვნეს და შთაყარნეს დიდსა მას მდინარესა, ქვეშე ხიდსა მას ქალაქისასა, რომელსა ზედა აღმართებულ იყო პატიოსანი ჯვარი ხიდისაა. და იქნა წყალი იგი მდინარისაა მის წმიდათა მათ ძვალთა სამოსელ გარეშეხვევითა მით და სიღრმეა იგი წყალთაა საულავ წმიდისა მის მარტვილისა, რადთა არაკინ უღებად მიეხოს მათ. ქრისტესმბრძოლთა მათ ესრეთ ყვეს და ესრეთ ღვაწლი კეთილი მოიღვაწა ნეტარმა მან.“

უძველესი ქრისტიანული ტრადიციის თანახმად, იმ ადგილებზე, სადაც უფლის მაღლი უშუალოდ გამოვლინდებოდა, აგებდნენ ეკლესიებს. ამ მხრივ გამოჩაქლისს არც წმ. აბოს ნეშტის დაწვის ადგილი წარმოადგენდა. აკი ამბობს იოანე საბანიძე: „... ყოველნივე სიხარულითა და მადლობითა ქრისტესითა მივიდოდეს და აღილებდეს მიწასაცა მის ადგილისასა და ძრავალნი სენთაგან შეპყრობილნი მოჰყვანდეს და მასვე დღესა შინა განიკურნებოდეს...“

სამწუხაროდ, VIII საუკუნის ავტორის ასეთი მკაფიო მინიშნების მიუხედავად, ჩვენთვის უცნობია XVIII საუკუნემდე იდგა თუ არა ამ ადგილას რაიმე ნაგებობა. რაც შეეხება XVIII საუკუნეს, ჩვენთვის ცნობილია, რომ კრწანისის ომში მიძავალმა ერეკლე II-მ სწორედ ამ ადგილას აღმართულ ჯვართან ილოცა.

წმ. აბოს ნიში დანგრევამდე. საერთო ხედი.

წმ. აბოს ნიში. შესახედი.

XIX საუკუნეში წმ. აბოს სამარტვილის შესახებ ცნობები მატულობს. 1823 წელს გენერალ ალექსანდრ ერმოლოვის ბრძანებით აქ აღმართული ჯვრის ადგილას ნიში ააგეს, რომელიც 1830-იან წლებში გენერალმა ივან პასკევიჩმა გააშენა.

1843 წელს გენერალ გურკოს შერ არქიეპისკოპოს ევგენისადმი მიწერილ ბარათში საუბარია წმ. აბოს ნიშის აკრძალულ მდგომარეობაზე. 1844 წელს წმინდანის ნიშის ადგილზე ახალი კარიბჭის აგების აუცილებლობაზე წერს მეტეხის ტაძრის მღვდელი ზაქარია მუედლოვი. 1845 წლისათვის უკვე განსრულდა წმ. აბოს ნიშის ახალი კარიბჭის მშენებლობა. 1848 წელს წმ. აბოს ნიშის მეოხებით განიკურნა სენატორი სტეფან საფონოვი. მან ნიში განაახლებინა და აკურთხებინა გორის ეპისკოპოს ნიკიფორეს (1850 წ.). მანვე ნიშს შესწირა გრიგოლ გაგარინის მიერ შექმნილი წმინდანის ხატი.

1870 წელს წმ. აბოს ნიში მოექცა ზაქარია ტორგ-ზახაროვის საქონლის საყასბოს ტერიტორიაზე. ანტისანიტარული მდგომარეობის გამო საყასბო მალევე დაუხურავთ. 1874 წელს მაიორ გორსკინის ქვრივმა ნინომ რკინის გისოსები შემოაწვია წმ. აბოს ნიშის კარს, რომელიც არქიმანდრიტ მაკარის 1877 წლის 28 აპრილით დათარიღებული წერილის მიხედვით უკვე დაზიანებული ჩანს. წერილიდან ირკვევა, რომ შეკეთებას ნიშის კედლებიც საჭიროებდა.

1882 წელს მიხეილ საბინინმა გააშენა წმ. აბოს ნიში. მანვე შექმნა წმინდანის ახალი ხატი, რომელიც დაასვენეს ნიშში. ამჟამად გაგარინისა და საბინინისეული ორივე ხატი მეტეხის ღვთისმშობლის შობის ტაძარშია დასვენებული.

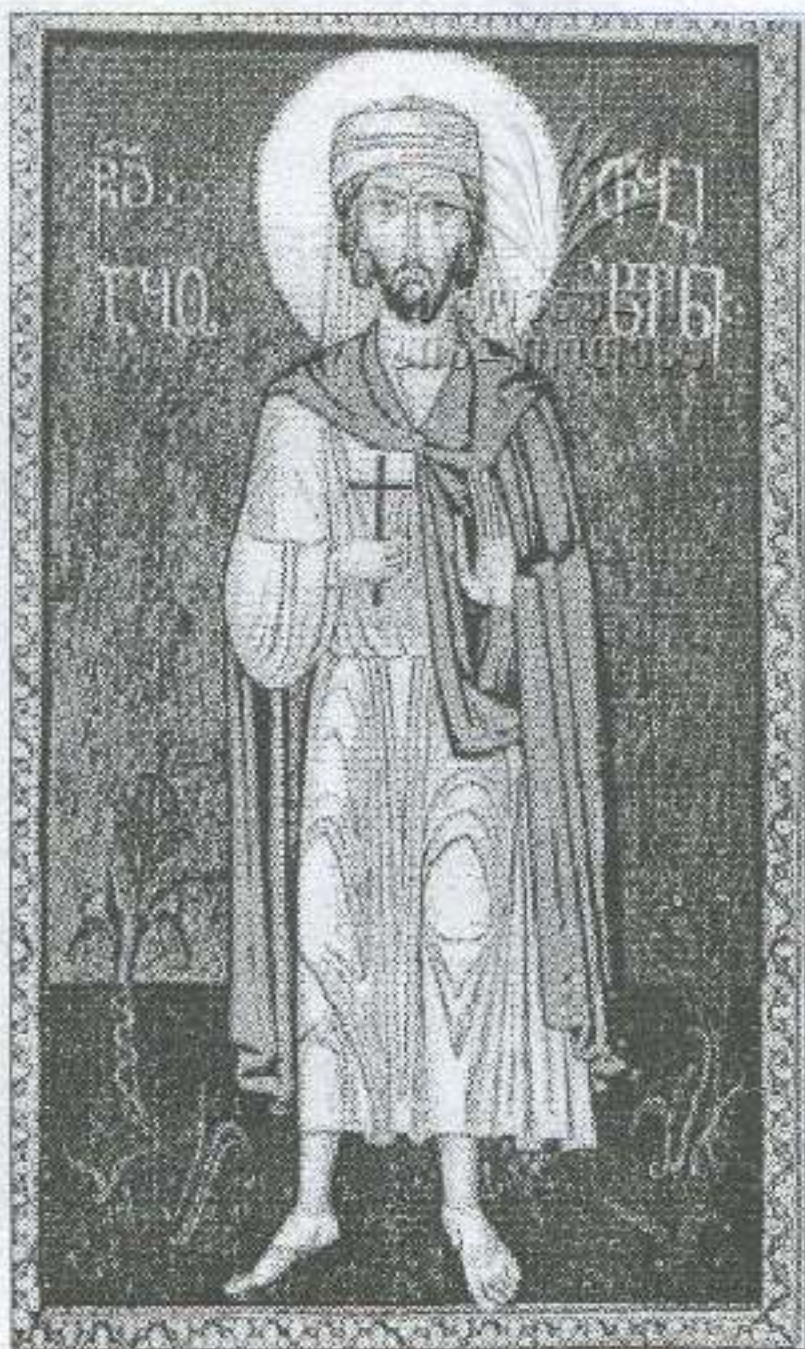
XIX საუკუნის დასასრულს, ყოვლადსამღვდელო ალავერდელი ეპისკოპოსის — კირიონის ღვაწლით, გაძლიერდა წმინდანისადმი ყურადღება: შედგა „გალობა-სავედრებელი წმ. დიდისა მოწამისა აბო მსი“ (პარაკლისი); წიგნად გამოიცა წმინდანის

ცხოვრება (ხსენებული პარაკლისითურთ); 1900 წლის 8 იანვარს, ალავერდელი ეპისკოპოსის კირიონის მეთაურობით, სამღვდლოება სარფუხის წმ. ნიკოლოზის ეკლესიიდან გაემართა წმ. აბოს სამარტვილისაკენ. ამავე დღეს, წმინდანის სახელზე იკურთხა სამარტვილესთან გახსნილი სამრევლო სკოლა.

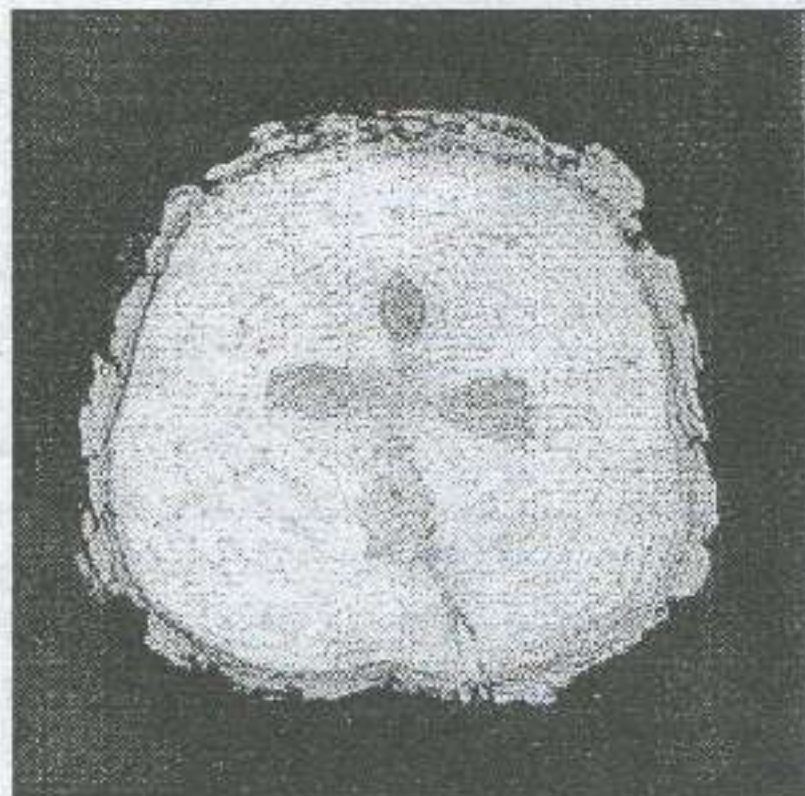
განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ჩვენი საუკუნის დასაწყისისათვის ყოვლადუსამღვდლოესი ალავერდელი ეპისკოპოსის (შემდგომში საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის) — კირიონისა და მისი თანამედროვეების განუხორციელებელი სურვილი — ტაძრის აგება წმ. აბოს სამარტვილის ადგილას. მღვდელმთავარი საქმეს ჩვეული ენერგიით შეუდგა, მაგრამ იგი ბალთაში (უკრაინაში, ქალაქი ოდესის ახლოს) გადაიყვანეს ეპისკოპოსად და ეს ჩინებული საქმეც დავიწყებას მიეცა.

ჩვენი საუკუნის 50-იან წლებში მდ. მტკვარზე გადეს ახალი ხიდი. ამასთან დაკავშირებით ააფეთქეს მიძღვბარე კლდის დიდი ნაწილი. ყველას ეგონა, რომ აფეთქებამ შეიწირა წმ. აბოს ნიში. ამ ეჭვს აძლიერებდა ისიც, რომ ნიშის ტერიტორია მიწით დაფარეს და იქ ხეები დარგეს.

XX საუკუნის მიწურულს წმ. აბოს ნიში კვლავ გაიხსენეს. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის — ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით, რამდენიმე წელია, მზადდება წმინდანის ეკლესიის პროექტი. პირველი პროექტი შექმავდა საზოგადოება „ჯვარში“ 1990-1991 წლებში (არქიტექტორ გიორგი ჭკუასელის მიერ), რომელიც არ დაამტკიცა ძეგლთა დაცვის მთავარი სამმართველოს საბჭომ. შემდგომ მუშაობა გაგრძელდა საპატრიარქოს საეკლესიო ხუროთმოძღვრების ცენტრში. ორივე შემთხვევაში ტაძრის ტერიტორია მტკვრის ხილთან, მეტეხის კლდის ძირას განისაზღვრებოდა.

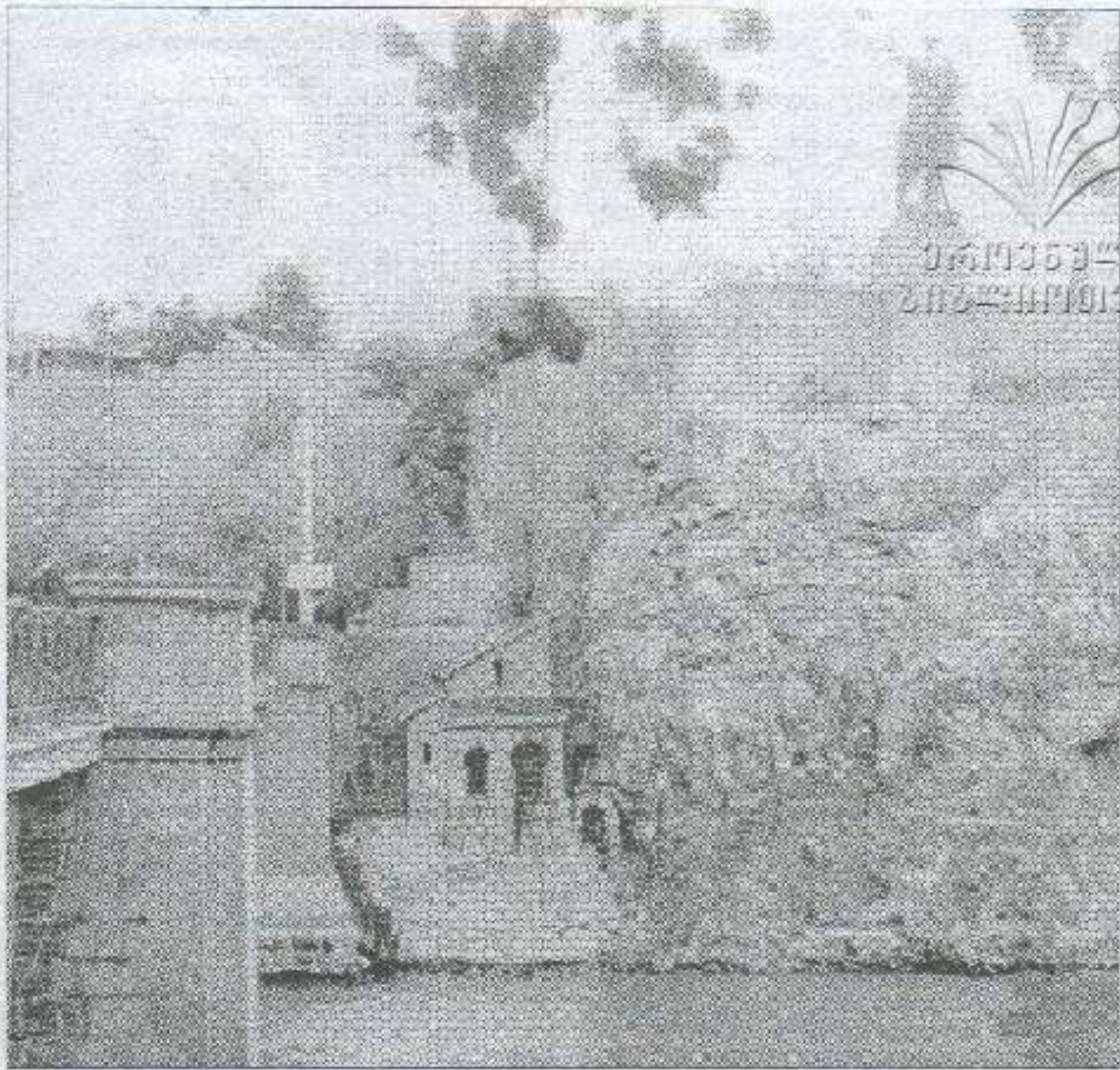

წმ. აბო თბილელის ხატი
(ხატმწერი ლამა კახურაშვილი)

ნაძვის მორი ჯერის გამოსახულებით.
მოჭრილია წმ. აბოს ნიშის გერიგორიაზე.

მუშაობა გაგრძელდა საპატრიარქოს საეკლესიო ხუროთმოძღვრების ცენტრში. ორივე შემთხვევაში ტაძრის ტერიტორია მტკვრის ხილთან, მეტეხის კლდის ძირას განისაზღვრებოდა.

წმ. აბო თბილელის ეკლესიის პროექტი ფოტომონტაჟი. საერთო ხედი დასავლეთიდან.

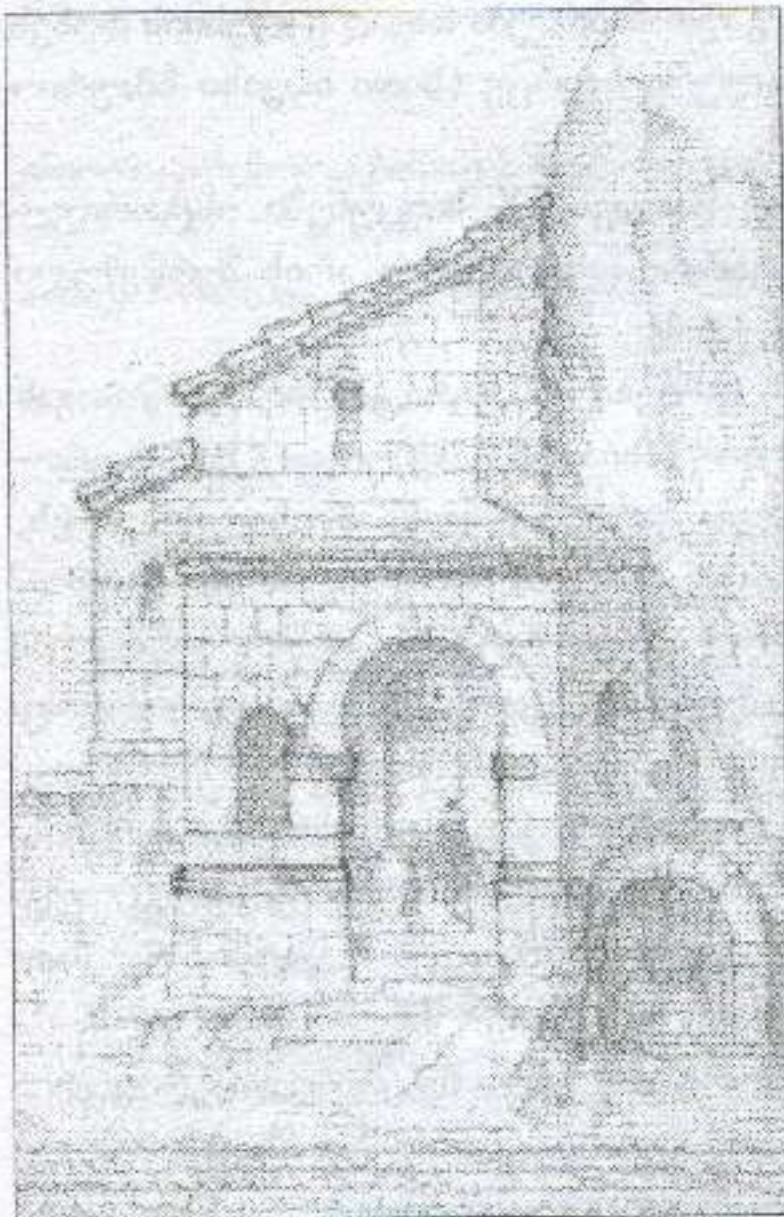
1994 წლის ნოემბერში, გიორგობა დღეს, ტაძრისათვის საჭირო ტერიტორიის გაწმენდისას, მიაკვლიეს მიწის ზედაპირზე მცირედ ამოზიდული აგურის კედლის ფრაგმენტს, რომელიც წინასწარი ვარაუდის მიხედვით წმ. აბოს ნიშის ნაწილი უნდა ყოფილიყო. საყურადღებო ადგილის მიწისაგან განთავისუფლების შემდეგ, 3 მ სიღრმეში, მართლაც აღმოჩნდა სასწაულებრივად გადარჩენილი ნიშის ნაშთი, რომელიც იძლეოდა მტკიცედ იყო დაშენებული კლდეზე, რომ აფეთქებამ ვერ შეძლო მათი დაცალკევება. 1995 წლის იანვარში მიწაყრილისგან სრულიად გაიწმინდა და გამოვლინდა წმინდანის სამარტვილის ნაშთი.

წმ. აბოს ნიშის მიმდებარე ტერიტორია რომ წმინდა ადგილს წარმოადგენს, ამის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ უფლის მიერ გამოვლენილ ერთ სასწაულს: 1992 წელს მიწაყრილით დაფარული წმ. აბოს ნიშის ტერიტორიაზე ამოზრდილი მოძვრო ნაძვი მოჭრეს. თბილისის ფერისცვალების დედათა მონასტერში ნაძვის ძორი გახერხეს და ერთ-ერთი გადანაჭერის ჭრილში გამოჩნდა ჯვრის გამოსახულება. ამჟამად ჯვრის გამოსახულებიანი ძორი კრწანისის (ხარფუხის) წმ. ნიკოლოზის ეკლესიაში ინახება.

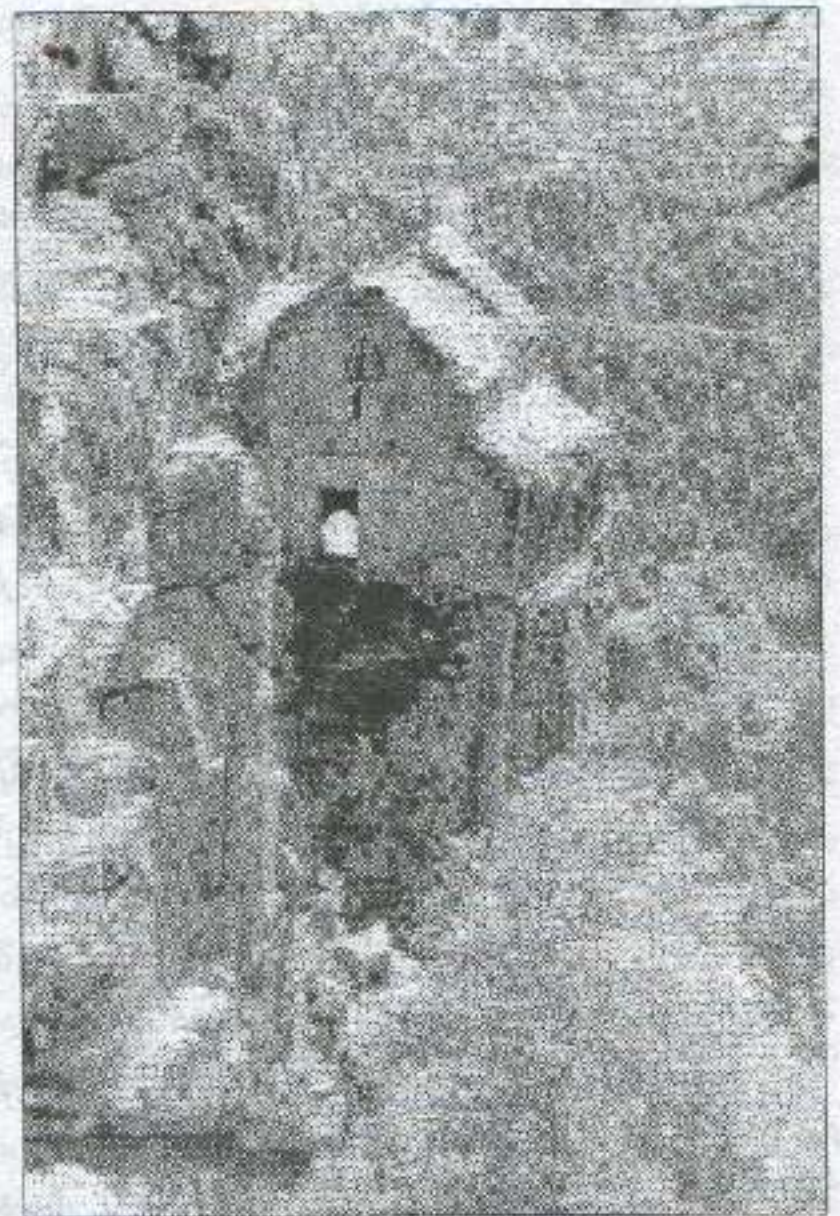
1995 წლის 21 იანვარს, წმინდანის ხსენების დღეს, შენებად განმზადებულ სამარტვილესთან სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II-მ პარაკლისი გადაიხადა. 1996 წლის 21 იანვარს, წირვის შემდგომ, სიონის ტაძრიდან საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი თბილისის სამღვდულოებასა და მრევლთან ერთად წმ. აბოს ნიშისაკენ გაემართა. იმავდროულად კრწანისის (ხარფუხის) წმ. ნიკოლოზის ეკლესიიდან სამღვდულოებამ და მრევლმა გაიარა 1900 წელს კირიონის მიერ გავლილი გზა წმ. აბოს ნიშამდე. მსვლელობას წინ უძღვოდა ლამა კინწურაშვილის მიერ შექმნილი წმ. აბო თბილელის ხატი. ნიშთან კათოლიკოს-პატრიარქმა წმინდანის სავედრებელი პარაკლისი აღავლინა.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ საპატრიარქოს საეკლესიო ხუროთმოძღვრების ცენტრში დასრულდა წმ. აბოს ეკლესიის პროექტზე მუშაობა. მისი ავტორია არქიტექტორი რევაზ ჯანაშია, კონსულტანტები — კრწანისის (ხარფუხის) წმ. ნიკოლოზის ეკლესიის დეკანოზი მამა ბესარიონი (მენაბდე), ხელოვნებათმცოდნე ქეთევან აბაშიძე, ბიბლიოგრაფი — ია გორგიშელი (ამ უკანასკნელმა მიაკვლია წმ. აბოს ნიშთან დაკავშირებულ დიდძალ საარქივო მასალას, რის საფუძველზეც შემუშავდა პროექტი). ავტორებს დიდი დახმარება გაუწიეს ხელოვნებათმცოდნე დიმიტრი თუშანიშვილმა, ესტრუქტურისმა დავით ნინიძემ, არქეოლოგმა შერაბ ძნელაძემ, კრწანისის (ხარფუხის) წმ. ნიკოლოზის ეკლესიის შრეველმა... ცალკე აღნიშვნის ღირსია დვალის მღვდლების თჯახი, რომელმაც გაიღო დღეისათვის შესრულებული სამუშაოს ყველა ხარჯი და ჩვენს დროში ესოდენ გაიშვიათებულ კტიტორად მოგვევლინა.

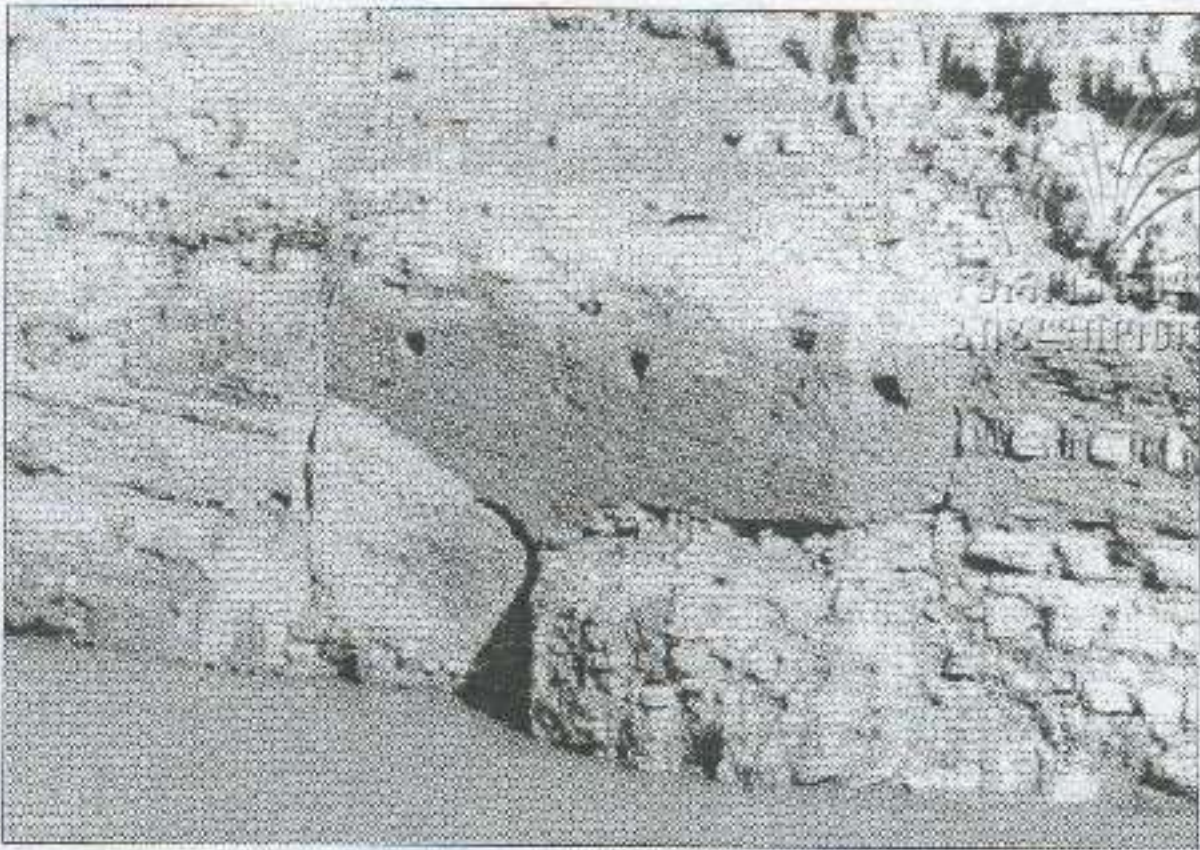
რაც შეეხება პროექტს. წმ. აბოს ტაძარი წარმოადგენს მცირე ზომის ორნავიან ბაზილიკას შვერილი აფსიდით. პროექტის ავტორთა ამოცანა იყო ერთიმეორისათვის შერწყმათ სამი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტი: მეტეხის კლდე, წმინდა ნიში და თავად ტაძარი. თანაც ისე, რომ შერწყმისას შენარჩუნებულიყო თითოეული ელემენტის თავისთავადობა. ავტორებმა წარმატებით გაართვეს თავი ამოცანას. ტაძრის ინტერიერში ბუნებრივი სახით დატოვებული კლდის მონაკვეთი სამხრეთ კედლად გვევლინება, ხოლო ეკლესიის დასავლეთ კედლის საძირკველი და ქვედა ნაწილის დიდი მონაკვეთი ხელუხლებლივ ჩაყოლებული წმინდა ნიშის ნაშთია. ფაქტობრივად, დასავლეთის კედელი მას ეყრდნობა და მისი უშუალო გაგრძელებაა. ამგვარად, ერთიმეორეს ერწყმის ზემოხსენებული სამივე კომპონენტი. ტაძრის ფასადი ქალაქის მხარეს (დასავლეთით) იცქირება ნალისებური თაღით, რომელშიც წმ. აბოს ნიშია განთავსებული. მის მარჯვნივ

წმ. აბო თბილელის ეკლესია დასავლეთის ფასადი. პროექტი.

ნუკა-საყდარი, კარჩხლის ხეობა (ქლარჯეთი). IX ს. საერთო ხედი სამხრეთ-დასავლეთიდან.

ასიათას წამებულთა ხიდის ბურჯი. ამჟამად მოქცეულია წყლის ქვეშ.

მდებარე მცირე ზომის თალი კლდეს ეყრდნობა. ამრიგად, შენარჩუნებულია წმ. აბოს ნიში. ის, ერთის მხრივ (მარცხნივ), ტაძრის ძირითად სივრცეს, ხოლო მეორეს მხრივ (მარჯვნივ), მეტეხის კლდეს უკავშირდება. გარდა ამისა, ავტორებმა გადაწყვიტეს მეტეხის კლდესა და ძალაღ ნიშნულზე აგებულ ხიდს შორის ამჟამინდელი 3-4 მ სიმაღლის მიწაყრილით დაფარული სივრცე კვლავ განთავისუფლდეს. ამით მეტეხის კლდის ჩრდილოეთი ფლატე 3-4 მეტრით მოიმატებს (რაც მისი თავისთავადი სახის დაბრუნებას წაადგება), ხოლო წმ. აბოს ეკლესიის მიმდებარე ტერიტორია 3-4 მეტრით ძირს დაიწევს. ეკლესიის ტერიტორიის დონე გაუთანაბრდება თავად ეკლესიის დონეს და მტკიცედ შემოისაზღვრება ტაძრის საკრალური სივრცე (ხიდი თავისი ზმაურით 3-4 მეტრით მაღლა დარჩება).

ძთლიანობაში წმ. აბოს ეკლესია ძალზე წააგავს IX საუკუნეში ისტორიულ კლარჯეთში აგებულ ნუკა-საყდარს, სადაც ტაძარი ოსტატურად არის შერწყმული კლდის მასივთან და განუმეორებელ სურათს ქმნის.

აღსანიშნავია, რომ წმ. აბოს ნიშის მიმდებარე ტერიტორიის მიწისაგან გაწმენდისას მიაკვლიეს „ათთა ბევრთა მოწამეთა“ (ასიათას წამებულთა) ხიდის ერთ-ერთი პერიოდის წყალ ზედა ნაწილს. რაც შეეხება მეორე ნაწილს, ანუ ხიდის ბურჯს, ის წყალქვეშაა მოქცეული (ორთაჭალპესმა მდ. მტკვრის დონე ამ ადგილას 8-9 მეტრით ასწია). ავტორებს პერსპექტივაში განსაზღვრული აქვთ მეტეხის კლდის დასავლეთ ფლატეზე (მდ. მტკვრის თავზე) ასი ათასი წამებულის ეკლესიის აგებაც, რომელიც ერთის მხრივ, დააკავშირებს მეტეხისა და წმ. აბოს ეკლესიებს, ხოლო მეორეს მხრივ, კომპოზიციურად შეკრავს მეტეხის კლდეს, რომელიც, ქრისტიანული ტრადიციის თანახმად, საკრალურ ადგილს წარმოადგენს. სამომავლოდ განსაზღვრულია აგრეთვე თბილისის მეარველ წმინდანებთან დაკავშირებული სიწმინდეების წარმოჩენა, მათ შორის, ორმოცმოწამეთა ეკლესიისაც, სადაც თავი მოკვეთეს წმ. აბო თბილელს.

დღეს წმ. აბო თბილელის ეკლესიის მშენებლობა დროებით შეჩერებულია. როგორც ჩანს, ქალაქის მეარველის სახელობის ტაძრის აგება თბილისელთაგან განსაკუთრებულ სულიერ და ფიზიკურ ღვაწლს ითხოვს. ამიტომ კვლავ აქტუალურად უღერს თბილელი მიტროპოლიტის – ლეონიდეს

მოწოდება თბილისის მორწმუნე მოქალაქეთადმი

მაღლი აქვეყნდა და მშვიდობა ღვთისა მამისა ზეცისა და უფლისა იესო ქრისტესი, ღვთივ სათხო სქმო სულიერნო ძენო და ასულნო თბილისის მოქალაქენო!

ზირველი მორწმუნე, რომელიც ზეცს დედაქალაქ თბილისში საღმრთო მსხვერპლად შეეწირა ქრისტეს და მის სახარებას, იყო „ოვალი მორწმუნეთა“ წარმომადგენელი.

აბო საკუთარი წმინდანო, საკუთარი ძველი და მეოსია თბილისისა. წმ. აბოს ხსენება გამუყებული უნდა იყოს თბილისელთა შორის. თბილისის მორწმუნე მოქალაქე, ქალია იგი თუ ვაჟი, ვაჭარი თუ ხელოსანი, მხედარი, სწავლული, უვიცი, მდიდარი თუ ღარიბი, უნდა განსაკუთრებით ზატოვს სცემდეს წმ. აბოს სახელსა და განუმარებლად აღარებდეს მის ხსოვნას. თბილისელ ქრისტიანებს თაყი უნდა მოჰქონდეთ, რომ განგებისაგან დასახუქრებულები არიან საკუთარი ცაური მეოსია და ამ უპირატესობას, ამ მაღალ თაფიანთ წარჩინებას თვალსაჩინოდ უნდა გამოსთქვამდნენ და გამოხატავდნენ კიდევ.

სამწუხაროდ, ვერავითარს ამის მსგავსს თბილისელ მორწმუნეთა ცხოვრებაში ვერ ვამჩნევთ. თბილისის დღევანდლადე არ მოეპოვება ეკლესია საკუთარი მეოხის სახელობაზე!

კმარა დაუდევრობა, დროა გამოეხიდიოთ მძიმე დანაშაული და შეერთებული ძალებით ახლა მაინც აღვმართოთ ეკლესია იმ ადგილზე, სადაც წმ. აბოს სისხლი მარონად ეცხო თბილისის ნიადაგს!

დაიმედებული, რომ უოველი მორწმუნე თბილისელი განსაკუთრებული სახარულით გაიღებს ხვედრ წულილს ასეთი წმიდა საქმისათვის, ამთავისუფ მიუძღვნი უკვლას მღვდელ-მთავრულ ლოცვა-კურთხევას...

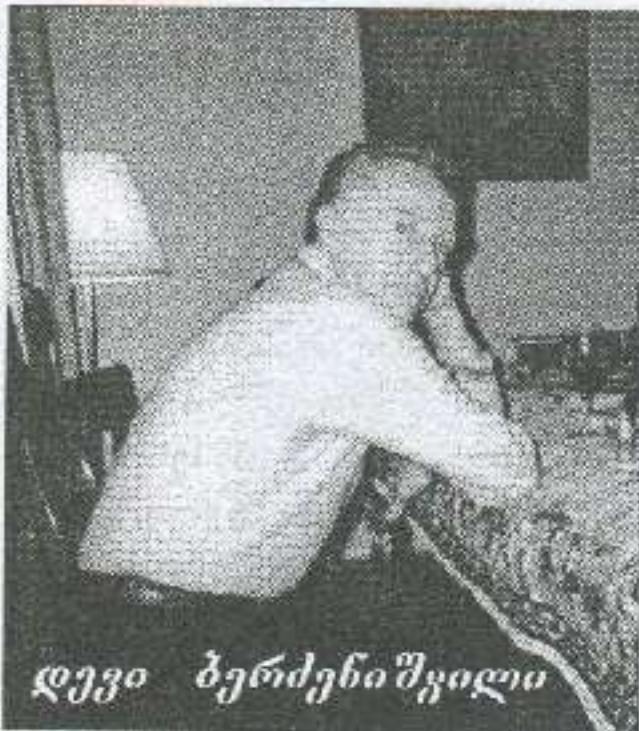
თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდე
[1917-1918 წწ.]

ინფორმაციის მოწოდებისათვის მაღლობას ვუძღვნიოთ წმ. აბოს ეკლესიის პროექტის ავტორთა ჯგუფს.

მასალა მოამზადა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ძველი ისტორიის განყოფილების ასპირანტმა თემო ჯოჯუამ.

ლიტერატურა

1. დეკანოზი ბესარიონი (მენაბდე), ქეთევან აბაშიძე, ია გორგიშელი, რევაზ ჯანაშია. თბილისის მეტეხის კლდის მხატვრული იერსახე და მისი სულიერი მნიშვნელობა. მოხსენება წაკითხული სევეტიცხოვლობისადმი მიძღვნილ I სამეცნიერო კონფერენციაზე. თბ. 11-13 ოქტომბერი. 1995.
2. დეკანოზი ბესარიონი (მენაბდე), ქეთევან აბაშიძე, ია გორგიშელი, რევაზ ჯანაშია. მეტეხის კლდე და წმიდა აბო თბილელის ნიში. გაზ. „ბურჯი ეროვნებისა“. № 2 (19), № 3 (20). 1997.
3. დეკანოზი ბესარიონი (მენაბდე), ქეთევან აბაშიძე, ია გორგიშელი, რევაზ ჯანაშია. წმ. აბო თბილელის ტაძრის პროექტის განმარტებითი ბარათი. საქართველოს საპატრიარქოს სურათმომღერული ცენტრი. ხელნაწერი. თბ. 1995.
4. გაზ. „ივერია“. 12 იანვარი. № 8. 1900.
5. იოვანე საბანისძე. პაბოს წამება. ქართული მწერლობა. I. თბ. 1987.
6. კორნელი კეკელიძე. ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია. I. თბ. 1980.
7. თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდე. მოწოდება თბილისის მორწმუნე მოქალაქეთადმი. გაზ. „ბურჯი ეროვნებისა“. № 1 (18). 1997.
8. გაზ. „საქართველო“. 10 იანვარი. № 7. 1916.
9. სცსსა. ფ. 192.
10. სცსსა. ფ. 488.
11. სცსსა. ფ. 500.
12. ილია ფერაძე. წმიდა და ნეტარი მოწამე ქრისტესი აბო. გაზ. „ცნობის ფურცელი“. 20 იანვარი. № 724. 1899.
13. წმიდა მოწამე აბო ტფილელი. გამოცემა საქართველოს საეკლესიოს საეკლესიო მუზეუმისა. № 3. ტფ. 1899.
14. ხი. ვრიკოლ ფერაძის პირადი ფონდი. საქმე № 50.
15. Освящение часовни св. Або в Тифлисе. газ. „Закавказский вестник“. 15 июль. № 28. 1850.

დევი ბერძენიშვილი

ეს იყო 2 წლის წინ... 1995 წლის 5 ივნისს... მე და ბატონო კუბატაძე სტუმრად ვწვიეთ ბატონ დევი ბერძენიშვილს, კაკმა, თავის ბინაზე.

1995 წლის იანვარში ნიკო ბერძენიშვილს დაბადებიდან 100 წელი შეუსრულდა. კარგად იყო „არტანუჯისთვის“ მოგვემსახურებოდა. მართლაც ისტორიკოსისადმი მიძღვნილი საიუბილეო მასალა. ვიფიქრეთ, რომ ხჯობდა მასში საკლებად უოფილიყო საუბარი ნ. ბერძენიშვილის სამეცნიერო შემკვიდრეობაზე, მის შრომებზე, მის კონცეფციებზე... ჩვეთვალეთ, რომ უკეთესი იქნებოდა წარმოგვეჩინა ბატონი ნიკო როგორც ზიროვნება. არა ზომბეჭურა,

ბიძაჩემი – ძია ქოლა

განდიდებული, კვარცხლბეკზე შემდგარი, არამედ როგორც ზვეულბერივი ადამიანი, თავისი დირსებებით, თვისებებით, საკლფუნებებით, ადამიანური სიხუსტეებით... ერთი სიტყვით, ზიროვნება, რომელიც ადგა დიდი მეცნიერის ჩრდილში და რომელიც ქმნიდა ამ დიდი მეცნიერის ფიგურას.

ბატონი დევი მშისწულია ნიკო ბერძენიშვილისა. საკულისხმოა, რომ დევი ბერძენიშვილიც ისტორიკოსია. მშისწულის და თანაც, ისტორიკოსის თვლით დანახული ნიკო ბერძენიშვილი – სწორედ ეს გვინდოდა ჩვენც.

მთლიანდინმა გაგვიმართლა. საუბარი არ ვოფილა „საქმიანი“, იგი არ ვოფილა უბრალოდ „ინტერვიუ“...

ვბრუნდებოდით ბატონი დევისგან და თან მოგვეჩინა განუმეორებელი, აბილი მოგონებები, ხალასი იუმორი, უშუალო, გულდია საუბარი... თან მოგვეჩინა ბატონი დევის „ბინა-გალერეა“, უანოგრადიული კუთხე, მეგობრული შარკები ნიკო ბერძენიშვილზე და კადუე – არახვეულბერივი კემო რომელიდაც უცხოური კონიაკისა...

ეს იყო ორი წლის წინ... საიუბილეო მასალის დაბეჭდვა „არტანუჯის“ ვერც IV და ვერც V ნომერში ვერ მოხერხდა (არამეარი ზერიოდულობის გამო რედაქციაში სტატიების შემოსვლის ტემპი წინ უსწრებს ბეჭდვის ტემპს). იუბილემაც ჩაიარა. ბატონი დევის ჩაამბობიც, როგორც საიუბილეო მასალა, „დაძველდა“. მაგრამ არ „გახუნებულა“ თავად მოგონებები, ვითარცა უბრალოდ გახსენება ნიკო ბერძენიშვილისა...

ბუბა კულაპა

* * *

ნიკო ნაბოლარა იყო ოჯახში. მის შმობლებს – ალექსანდრე ბერძენიშვილსა და პელაგია შარაშიძეს ოთხი შვილი ჰყავდათ: ნესტორი, პასიკო, მამაჩემი კოტე და ნიკო (უფროსი – არსენი ჩვილი გარდაიცვალა). ცხოვრობდნენ გურიასში, სოფელ გოგოლეისუბანში (ახლანდელი ჩოხატაურის რაიონი).

დახეიბრდა, როცა სულ პატარა, ძუძუს ბავშვი იყო. მამიდაჩემს გაუვარდა ხელიდან შუაცეცხლზე. მისი კოჭლობა შესამჩნევი იყო.

* * *

თბილისში ჩამოსვლის შემდეგ ნიკო ძმებთან და ბიძაშვილ მირიანთან ერთად ჯერ ფიროსძანის ქუჩაზე, მოგვიანებით კი ძელიქ-კახარიანცის სახლში ცხოვრობდა, შემდეგ მას სიმონ ჯანაშიას ბინა მისცეს „თერთმეტსართულიანში“, გპირთა მოედანთან (სიმონს გული აწუხებდა, უჭირდა V სართულზე სიარული, ამიტომ სხვა ბინა მისცეს).

ძალიან უყვარდა თბილისი. ძახსოვს, აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტად ყოფნისას, აგარაკი შესთავაზეს წყნეთში. უარი თქვა — „ძლივს გამოვექეცი სოფელს და ისევ სოფელში მამბრუნებთო? რა მინდა წყნეთში, თბილისში ყველაზე კარგად ვმუშაობო.“

* * *

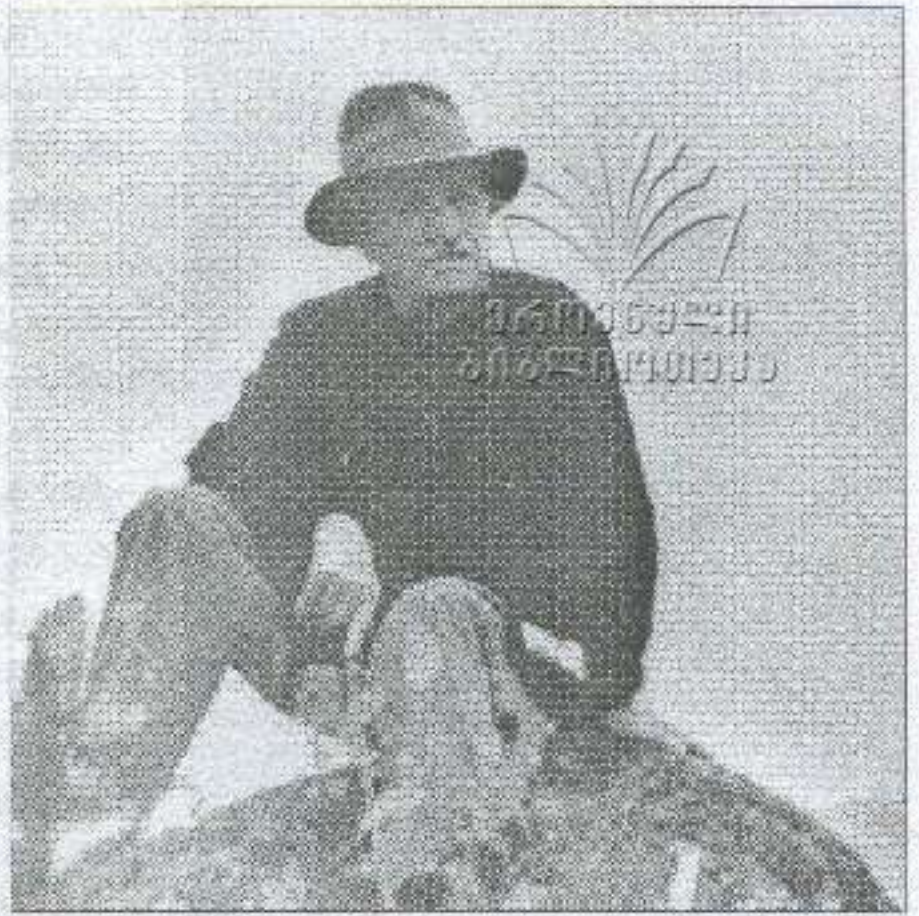
ორი ცოლი ჰყავდა ნიკოს. პირველი მეუღლე — მარიამ ბურჯანაძე ადრე გარდაეცვალა. 60 წლისა იყო, მეორედ რომ დაქორწინდა. მისი მეორე მეუღლე ნინო მჭედლიძე-კილაძისა გახლდათ. სამწუხაროდ, შვილები არ ჰყოლია „ძია კოლას“ (ოჯახში ყველა კოლას ეძახდა).

* * *

ასეთ ადამიანებზე ბევრს წერენ. ნიკოს გარდაცვალების შემდეგ რამდენიმე წიგნი გამოვიდა მის შესახებ (იური სიხარულიძის, მამია დუმბაძის და ედიშერ ხოშტარიასი).

* * *

კარგი მეცნიერი ხშირად საშუალო პედაგოგია. ის აქაც თავისებური იყო. უყვარდა საუბრები დიდი თუ მცირე აუდიტორიის წინაშე. იმპროვიზაციის საოცარი უნარი ჰქონდა, შეეძლო მანიპულირება საქართველოს ისტორიის სხვადასხვა თემებს შორის. ეს მისთვის შემოქმედებითი პროცესი იყო. ხშირად, ლექციაზევე, ახალ-ახალი მოსაზრებები ებადებოდა. ხანდახან ავიწყდებოდა კიდევ მართო რომ არ იყო, თითქოს თავისთვის ლაპარაკობდა და სივრცეში თვალს აყოლებდა ახლად-შობილ აზრს. თვალნათლივ ჩანდა, როგორ აგებდა ლოგიკურ კონსტრუქციებს. ბევრგან წაუკითხავს თავის დროზე ლექციები — თბილისში, ქუთაისში... თქვენ წარმოიდგინეთ, სამხედრო ყაზარმაშიც კი...

ნიკო ბერძენიშვილი.
ვადაღებულია გურიაში, სოფელ გურიანთაში,
1963 წლის ექსპედიციის დროს.

ნიკო ბერძენიშვილი (მარჯვნივ) და
მისი ძმა კოცე ბათუმა. დაახლოებით 1901 წ.

ნიკო ბერძენიშვილი, 1952.

სამწუხაროდ, მე არ მოვსწრებივარ ნიკოს საუნივერსიტეტო ლექციებს, მაგრამ მე მინახავს როგორ მუშაობდა, როგორ წერდა. შორიდან ვუცქერდი. ყველა ნაკვთი უკრთოდა, ვერ ისვენებდა, დაძაბულებული იყო, შინაგანი წვა ჩანდა. ეს სხვათა უმწიფრეს, მის ნაწერებშიც აისახა: აზროვნება, დაძაბულობა, მუსიკალურობა — ეს ყოველივე მისეული სტილის მახასიათებლებია.

* * *

ახალგაზრდობაში ნიკო და მისი ძმები (ნესტორი, კოტე) ფედერალისტები იყვნენ. 1921 წელს, რუსეთ-საქართველოს ომის უამს, მამაჩემი კოჯორში იბრძოდა ბოლშევიკების წინააღმდეგ (ნიკო, როგორც ხეიბარი, არ წასულა ბრძოლაში. იგი თბილისში ყოფილა და შალვა ნუცუბიძესთან ერთად დასწრებია იუნკრების დაკრძალვას „სამხედრო ტაძრის“ ეზოში). თბილისში ბოლშევიკების შემოსვლის

შემდეგ მამაჩემი დააპატიმრეს და მეტეხის ციხეში მოათავსეს. დედაჩემი — თამარ კალაშნიკოვა მუდრად ყოფილა ბრძოლაში. ისიც დაიჭირეს. ასე გაიცნეს ერთმანეთი ჩემმა მშობლებმა მეტეხის ციხეში. სხვათა შორის, ერთხელ, ეს ამბავი რომ მოუყვი, მეგობარმა მითხრა — ჩემმა მშობლებმაც მეტეხის ციხეში გაიცნესო ერთმანეთი.

კომუნისტურ პარტიაში ნიკო გვიან (1944 წელს) შევიდა, სიმონ ჯანაშიას რჩევით. ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორად ყოფნისას მეტად ძვირფას დროს ართმევდა პარტიული დავალებები — აღგენდა გაუთავებელ ანგარიშებს. იყო შემთხვევები, როცა „ცეკა“-დან კრიტიკულ წერილებს წერდნენ ისტორიის ინსტიტუტზე. ამას ძია კოლა ძალიან განიცდიდა. პარტიულ მუშაკებთან არასოდეს ჰქონია ახლო ურთიერთობა, თუმცა ისინი პატივს სცემდნენ მის პიროვნებას, მის ავტორიტეტს (გოროზი კაცი გახლდათ ძია კოლა).

ერთი რამ კი აშკარა იყო: ნიკოს დიდი სიმპათიები ჰქონდა სტალინის მიმართ. შეიძლება ეს ისტორიკოსის დამოკიდებულება იყო დიდი ისტორიული ფიგურისადმი. პირადი ნაცნობობაც აკავშირებდა მასთან. ომის შემდგომ, აღარ მახსოვს, რომელი წელი იყო, ნიკო ბერძენიშვილი, სიმონ ჯანაშია და სტალინის ახლობელი კარდიოლოგი მიხეილ წინამძღვრიშვილი სტალინს ეწვივნენ რიწაზე. ნიკოს არქივში არის ერთი ასეთი რვეული (დღიური) — „ნ დღე ამხანაგ სტალინთან“, რომელიც ამ სტუმრობაზე მოგვითხრობს. სტალინთან უსაუბრიათ საქართველოს ისტორიაზე. იმხანად ნიკოს თანაავტორობით (ნ. ბერძენიშვილი, ივ. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია) გამოსული იყო საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელო. სტალინს წაუკითხავს და მოსწონებია. საუბარი ჩამოვარდნილა პიროვნების როლის შესახებ ისტორიულ პროცესებში. ცნობილია, რომ სტალინი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა პიროვნების ფაქტორს (ალბათ საკუთარი მაგალითიდან გამომდინარე). განსაკუთრებული სიმპათიები ჰქონდა ვიორგი სააკაძის მიმართ. სტუმრებისთვისაც უკითხავს — სააკაძემ უფრო დიდი როლი შეასრულა საქართველოს ისტორიაში თუ ერეკლე მეფემო. ისტორიკოსებმა იცოდნენ რისი გავლენა ეამებოდა

ბელადს, მაგრამ ერეკლე II-ს მიანიჭეს უპირატესობა. სტალინს შეეცყო, რომ პასუხი არ მოეწონა, მაგრამ არ შეკამათებია.

სტუმრობისას სტალინს გულთაღი მასპინძლობა გამოუჩნია. თავისი ხელით უსხამდა ღვინოს თანამეინახეებს, უღებდა კერძებს. ნიკო იგონებდა, რომ ოთახში კედლებზე პაპიროსები იყო მოთავსებული. სტალინი იქიდან აღებული თამბაქოთი ტენიდა ჩიბუსს. საერთოდ, როგორც აღვნიშნე, ნიკოს დიდი სიმპათიები ჰქონდა სტალინის მიმართ, განსაკუთრებით განუშტკიცდა ამ ვიზიტის შემდეგ. ნიკო აღტაცებული იყო იმით, რომ სტალინი კარგად ყოფილა გათვითცნობიერებული საქართველოს ისტორიაში... ძალევე ამ სტუმრობის შემდეგ (1947 წელს) საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელო სტალინური პრემიით დააჯილდოვეს (პრემია 100.000 მანეთს შეადგენდა). მე კი ძია კოლას ლაურეატის მოწმობით წლების განმავლობაში ვიღებდი ფეხბურთის ბილეთებს...

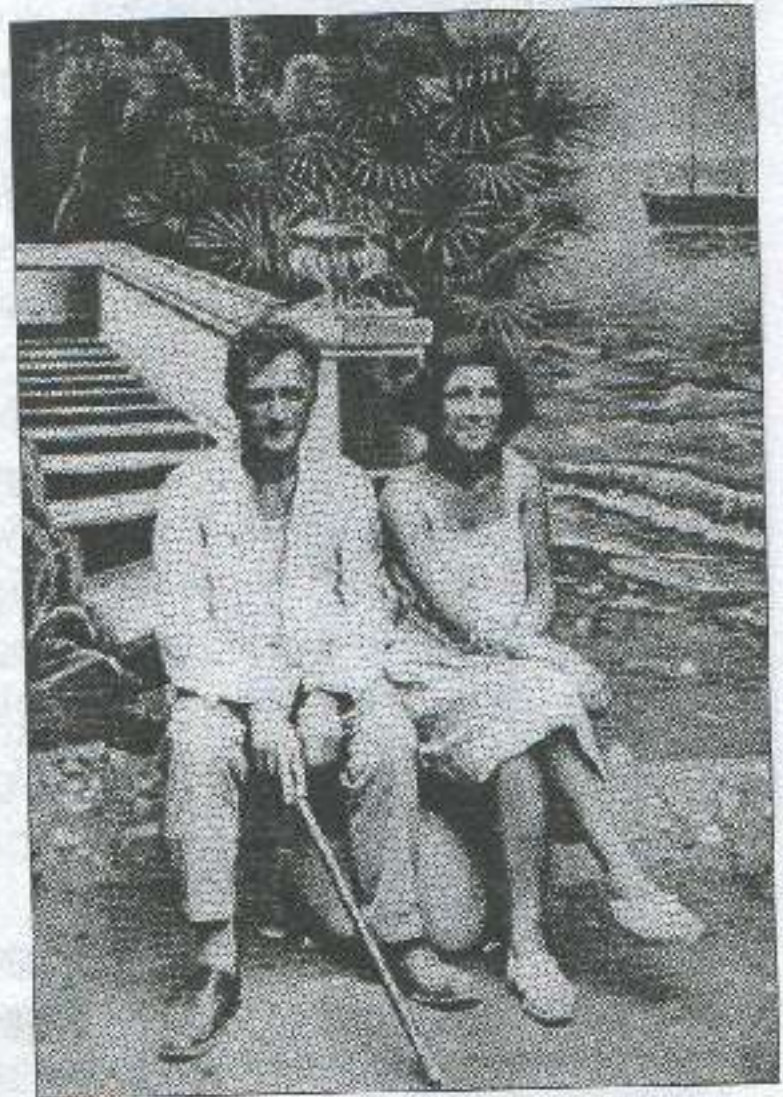
1956 წლის 9 მარტის ტრაგედია ძლიერ განიცადა. 10-ში ვესტუმრე. ხმა არ ამოუღია ჩემი იქ ყოფნის მანძილზე. იდგა ფანჯარასთან (მაშინ „II-სართულიან სახლში“ ცხოვრობდა), გაჰყურებდა უნივერსიტეტის შენობას და უხმოდ სდიოდა ბოლბის ცრემლები... ერთი კი თქვა: „რას ერჩოდნენ ამ ბავშვებს, რასაც ასწავლიდნენ, ამათაც ის გააკეთესო“...

* * *

ბევრ ქართველ მწერალთან ჰქონდა ურთიერთობა. ისინი, ვინც საისტორიო ჟანრში მუშაობდნენ, ხშირად დადიოდნენ მასთან კონსულტაციების მისაღებად. ნიკოც აძლევდა რჩევებს. თუმცა, ვერ ვიტყვი, რომ აღფრთოვანებული იყო ქართული ისტორიული ჟანრის მწერლობით. უცხოელთაგან განსაკუთრებით გამოყოფდა სტენდალს. თვლიდა, რომ მისი რომანები კლასიკური ნიმუშია საისტორიო პროზისა. ქართულ მწერლობაში აფასებდა ნიკო ლორთქიფანიძის ისტორიულ პროზას, გამორჩეულად „მრისხანე ბატონს“. საერთოდ, ნაკლებად ჰქონდა დრო, რათა თვალი ედევნებინა ლიტერატურული ცხოვრებისათვის. ერთხელ, მახსოვს, სენტ-ევზიუპერის „პატარა უფლისწული“ მივუტანე. მაშინვე სულმოუთქმელად ჩაიკითხა. რომ დაამთავრა, დაკვირვებით შემოძახდა და მითხრა: „არა, ბიძია, ეს ყველას წასაკითხად არაა დაწერილი.“ ბოლო წლებში სიამოვნებით კითხულობდა ნოდარ დუმბაძის ნაწარმოებებს. ხიბლავდა გურული იუმორი.

ხშირად იგონებდა სოფელს, ყვებოდა წისქვილში გაგონილ ანეკდოტებს. მიხსნიდა, რომ წისქვილი ძველად იყო ერთ-ერთი საყვარელი თავშესაფარი ადგილი სოფელთათვის, ერთგვარი კლუბი. საფქვავის ლოდინსა და ამბების მოყოლაში მხიარულად გადიოდა ღამეებიო...

მახსოვს, ანა კალანდაძე რომ გამოჩნდა პირველად (ჯერ კიდევ სკოლის მოსწავლე ვიყავი მაშინ), მისი ლექსების რვეული მოიტანა. აღფრთოვანებული იყო, ყველას აკითხებდა.

ნიკო ბერძენიშვილი ოფისში. 1930.

ივანე ჯავახიშვილი თავის მოწაფეებთან ერთად (სიმონ ჯანაშია, ნიკო ბერძენიშვილი, ანასტასია ივანიშვილი, თამარ კალაშნიკოვა), 1923.

მოთხრობები უწერია 1913 წლამდე, ლექსები – 1917 წლამდე. ისინი შეყვარებული კაცის ნაწერია, ხშირად სევდიანი: „სევდა მეფობს ნანგრევებზე, მწარე სევდა მოგონების...“ კარგია, რომ ლექსებზე ხელი აიღო და პოეტური სტილი მეცნიერულ ტექსტში შეინარჩუნა...

* * *

ძალიან უყვარდა სიმღერა. საოცარი სმენა ჰქონდა (როგორც აღვნიშნე, მის ნაწერებშიც ჩანს ეს მუსიკალურობა). საოცარ კრიმანჭულს შემოსდახებდა ხოლმე ძმებთან ერთად. თვითონ მეორე ხმას ამბობდა. საქართველოს ყველა კუთხის სიმღერას მღეროდა. მახსოვს, ერთხელ, როცა ქართულ მრავალხმიანობასა და აღმოსავლურ ხალხურ საკრავებზე საუბრობდა, აღნიშნა: ქართველი ხალხი იმდენად გაიტაცა მრავალხმიანობამ, რომ სხვებისგან განსხვავებით მუსიკალური საკრავები ნაკლებად განვითარდაო ჩვენში. სუფრაზე ძალიან მომღვინი იყო, მხიარული. ერთხელ მოახსენეს – ახალგაზრდები ექსპედიციებში ბევრს სვამენო. დაგვიბარა... თქვენზე ხმა მოვიდა, რომ ბევრს სვამთო. აბა ერთი ვნახოთო და ახალ წელს დაგვპატიეთა თავისთან. ცოტა რომ შეგქეიფიანდით, ბიჭოს, თურმე მართლა კარგად სვამთო, გვითხრა. სამაგიეროდ, გურულ სიმღერებში ვერცერთი ვერ ავყევით.

ნიკო ბერძენიშვილი მის სამუშაო მაგიდასთან. ვადალუბელია 1947 წლის შემდეგ.

ერთხელ ჩემზეც უთხრეს, ხშირად თვრებაო. რა მოხდა მერე, მაგისსეულა რომ ვიყავი, უნუგემოდ ვიყავი შეყვარებული და დღეში ორჯერ ვთვრებოდიო. დილას დავთვრებოდი და დავიძინებდი, რომ გამქვდივობოდა, ისევ დავთვრებოდი და ისევ დავიძინებდიო. ასე რომ, კაცურია სისუსტეები მასაც არ აკლდა...

უცნაური ჩვევა ჰქონდა: ძილის წინ ლოგინში კრიმანჭულს ღიღინებდა. გაკვირვება რომ გამოვხატე, ასე მიპასუხა: „სიმღერაში თვალემა თავისით მეღუღუება, ძილიც ძაღუ მოდის. კი მარა, შენ ჯერ თვალემა ხუჭავ და მერე იძინებო?...“

* * *

ყოველთვის აღფრთოვანებული და აღტაცებული იყო ჯავახიშვილით. ნიკოსთვის დაუცინიარო იყო ბატონი ივანეს სემინარები. სხვათა შორის, სურათიც არის შემორჩენილი – ივანე ჯავახიშვილი თავის

ექსპედიციის სესიონში ვაბეში. 1963

მარცხიდან: ლევო ბერძენიშვილი, სიმონ მჭედლიშვილი (ნიკოს მეუღლე), ნიკო ბერძენიშვილი, თამარხელელი ვიქტორია და სხვები.

მოწაფეებთან ერთად: ნიკო ბერძენიშვილი, სიმონ ჯანაშია, თამარ კალაშნიკოვა (დედაჩემი) და ანასტასია ივანიცკაია (ისტორიკოს გულჩინა აკოფაშვილის დედა).

ივანე ჯავახიშვილის გარდაცვალების შემდეგ წლების მანძილზე გამოიცემოდა მისი წიგნები. ერთხელ სახლში მოიტანა თავისი რედაქტორობით გამოსული ბ-ნი ივანეს ახალი წიგნი. გულმოდგინედ კითხულობდა. ვკითხე, კი მაგრამ, რაძენჯერ უნდა წაიკითხო-მეთქი. „სტილი, სტილი მაინტერესებს“ — მიპასუხა (მოგეხსენებათ, სულ სხვადასხვა სტილით წერდნენ ჯავახიშვილი და ბერძენიშვილი, ჯავახიშვილის სტილი მკაცრად აკადემიური იყო).

ისტორიკოსებიდან განსაკუთრებით მეგობრობდა ლევან მუსხელიშვილთან, სიმონ ჯანაშიასთან, სიმონის გარდაცვალების შემდეგ — ვარლამ დონდუასთან. მიუხედავად ამისა, მაინც იგრძნობოდა მისი მარტოსულობა. ერთხელ მწოლიარე აკადემიოფი ცოლს ურჩევდა დროზე წასულიყო ექსპედიციაში. ჩემს შეკითხვაზე — „არ გაშინებს მარტო დარჩენა-მეთქი?“ — მიპასუხა: „მთელი ჩემი ცხოვრება მარტო არ ვარ ბიძია?!“...

* * *

აღბათ გახსოვთ ნიკო ბერძენიშვილის შემოტანილი ისტორიულ-გეოგრაფიული ტერმინი „გორა“. მოგეხსენებათ, ამ გორების ქვეშ ხშირად

ნიკო ბერძენიშვილი — ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორი. ვადალეულია გარდაცვალებამდე 1 თვის ადრე, 1965 წლის 11 ივნისს.

ძველი საუკუნეების ნასახლარებია. სწორედ ეს ისტორიული ნასახლარები ქმნიან ბორცვებს, რომელთა აღმოჩენა დაზვერვების დროს ზედაპირულად მოპოვებული ანაკრეფი კერამიკით ხდება. ერთხელ, მოსკოვში, კონფერენციაზე, რომელიღაც ისტორიკოსს უთქვამს: ამ ბორცვებზე კერამიკის ნამტვრევებს რომ ათულობთ, ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ ისტორიული გორაკი, რა იცით, იქნებ პიონერებმა მოიტანეს და დაყარეს ეს ნამსხვრევებიო... უცინებოდა ამის გამო.

ახლა აღბათ კლასთა ბრძოლის მნიშვნელობის ნიკოზ [ხეკმენს] მშენებლისეული შეფასება, ცოტა არ იყოს, გადაჭარბებულად გვეჩვენება, მაგრამ მოგეხსენებათ ეს იმ პერიოდის საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში გაბატონებული ტენდენცია გახლდათ.

* * *

ძალიან უყვარდა სიძველეების შეძენა. მახსოვს, ნიკოს სახლში იყო ვანო სარაჯიშვილის ნაქონი სპარსული ვერცხლის სურები და ფიალები. სურებს ეწერა: „ვანო სარაჯიშვილისა ვარ.“ ერთი ძველი ხანჯალი მეც მარუქა. მითხრა, თუ ხუთებზე დაამთავრებ სკოლას, ხანჯალს გაჩუქებო. მე თავს არ ვზოგავდი. ბიძაჩემმაც პირობა შეასრულა.

* * *

მისი ჰობი ფეხბურთი გახლდათ. ხშირად დადიოდა სტადიონზე. ნიკოს ძმისშვილი — არჩილ ნესტორის ძე ბერძენიშვილი ფეხბურთელი იყო (ამჟამად 80 წელს არის ძილწეული). ერთხანს მოსკოვში თამაშობდა, შემდეგ დაბრუნდა თბილისში და ადგილობრივ „სპარტაკში“ დაიწყო თამაში. იყო ერთი ცნობილი მეკარე — სომიჩი. მას ერთ-ერთ თამაშში გადამწყვეტი გოლი სწორედ არჩილმა გაუტანა, რისთვისაც ნიკომ მანქანა უყიდა. ბორის პაიჭაძემ რომ დაანება თამაშს თავი, მია კოლაძაც ძიატოვა სტადიონზე სიარული.

ერთხელ, მახსოვს, სტადიონიდან რომ ვბრუნდებოდით, „ჩელუსკინელების“ (ახლანდელი თამარ მეფის) ხიდთან, ცირკის მთა რომ არის გაჭრილი, აი, იმ ქუჩაზე, ქვით ნაშენ კედლებზე ძიძითითა — სულ საფლავის ქვებით არისო ნაშენი (ვერის ბაღში მდებარე სასაფლაოდან ყოფილა მოტანილი). ზოგ ფილას ახლაც ემჩნევა წარწერები. რამდენჯერაც ჩავივლი, სულ მახსენდება მისი სიტყვები და ამ ქვებს ვაკვირდები...

* * *

უცხო არ იყო მისთვის იუმორიც, მაგრამ ხასიათის, განწყობის კაცი გახლდათ. სუბიექტური იყო, მაგრამ ეს არ მოგხვდებოდათ თვალში, რადგან თავად წარმოადგენდა დიდსა და კარგ სუბიექტს, ამიტომ შენც ბევრს აპატიებდი. ეს კი არის — ძალიან სამართლიანი გახლდათ. ეძნელებოდა თანაგრძნობის გამოხატვა. გაჭირვებაში გაზრდილს უჭირდა ფულის ხარჯვა, თუმცა, ეგონათ, რომ ერთ-ერთი მდიდარი კაცი იყო თბილისში.

* * *

გარდაიცვალა 1965 წელს, 70 წლის ასაკში. ივნისში გადაუხადეს იუბილე, ივლისში კი გარდაიცვალა. ჰქონდა თირკმლის კიბო (მიზეზი იყო კოჭლობა წლების განმავლობაში). მახსოვს, საავადმყოფოში წოლისას ინახულა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტმა ისიდორე დოლიძემ. საუბრის თემა სვანეთი იყო, რომ საჭიროა ძოეწყოს ექსპედიცია, რომლის მიზანი უნდა იყოს ხატებისა და სხვა რელიქვიების შეგროვება, მათი მუზეუმში გადატანა. ამ საუბრის შემდეგ ბევრი აღარ უცოცხლია...

მასალა მოამზადეს

მეორენა ანჯაფარიძემ,

ბუბა კულავამ და ბონდო კუპატაძემ.

ნიპო ბერძენიშვილი მემობრულ შარშებში

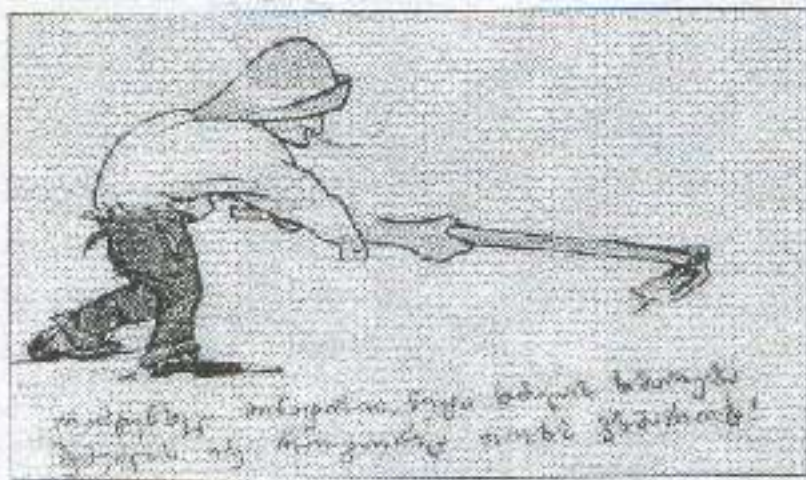

დასწყველის დებრომა... ყოველთყის მივიწყლება, რომელ ჯიბეში ხავთლევი მუხდმეკუ.

ჩვენი აქ ვართ შეიღო კვირა, ყოველდღე თანხელ ვართვე ამ დოქს, თა დოთ 98 ჯერ მიმაქეს უხლა... ხაიხერესო რაქვირა... ხამზე რომ ვაგებრაქელთი და 15 მიუქმაგით მივიღებო მუეუ დ-ო-ს ვამეუგების ქორთხიკონს და თუ ამ რაქვის ორს ვამოვაკლებთ და ვქესზე ვაყვიოთ, მიყოლებო მუეუ დავითის ვახგმე ასელის დროის წლავახებან, რადვანაყ მაგინე მოგვითხრობს, რომ მუეუ „მას ვამსა იყო მახაკით ი-ე.“

ჩვეიგან თუთლახში ხაიხელას და მოგვეა ლხენა მე ვიდხო დოთიანად.

რამდენხელ მიხაგრიო, ნეგა ხმალს ხმარება მემუქლოს ისე, როგორც თათს ვხმარობ!

(შარქების სიალი მიხაკო შავიშვილისა. 1922)
(ბოლშევიკების შემოსვლის შემდეგ თბილისში დიდი ვაჭირვება ყოფილა. ამიგომ ხალხს ნაკვეთები დაუროჯეს დასამკურნაველად. ხაკის ხოუელ ვომურში მხიციეს ნაკვეთი. შარქების ციკლი სწორედ ამ თემამეა შექმნილი)

„წინახაარჩეუხო კრება აკადემიაში, კანო-პროექტორებოთ მეწუხებული ხაკო ბერძენიშვილი“
შარვი ეახგანე ბერიძისა. 3 დეკემბერი, 1947.

„ყურისო ჩამოვიდა. დევის უარნახავან. 1959 წელი, ერძნისი.“

ისტორია „ჩემო დედა“

❖ სამხედრო ისტორია ❖

ჩვენი ჟურნალის მკითხველებს II-III ნომერში შეთავაზეთ „გინესის წიგნის“ მიხედვით მომზადებული მასალა - „ისტორია „რეკონდები““ (1952-1953 წწ.) სხვა წარმოდგენილი იყო სიმეფო სხლის წევრებთან დაკავშირებული „რეკონდები“ (ყველაზე ხანგრძლივი მეფობა, ყველაზე ხანმოკლე მეფობა, ყველაზე დიდძალი მონარქი, ყველაზე პრავდასუილიანი მონარქი, უძველესი მმართველი დიხასტია და ა. შ.).

გადიწყოტო კვლევა განკახდით აღნიშნული სერია, ამჯერად წარმოგიდგენთ სამხედრო ისტორიასთან დაკავშირებულ „რეკონდებს“.

საოცრად ეხმუქება უფროსი სიტყვა „რეკონდა“, ან „სტატისტკა“, ან „ჩუქსა“, როდესაც ღაბაბაჰია ომებსა და ბრძოლებზე ხვრეკასა და რბეკაზე, ადამიანთა მსხვერპლზე... საოცრად უხერხულია, როცა მონაცემებს „ყველაზე ხანგრძლივი ბრძოლისა“ და „ყველაზე დაძახურველი ომის“ შესახებ „სახლისო ისტორიის“ რუბრიკაში ათავსებ... მაგრამ ყველაზე უფრო „უხერხული“ აღბათ ის არის, რომ კაცობრიობამ ათასწლეულების მანძილზე ომზე უკეთესი მონაცემების სამუილება ვერ მოიგანა. ყველაზე სამარცხეისო აღბათ ის არის, რომ ქრისტეს წინარე 3.500 წლიდან დღემდე კაცობრიობამ ოურმე მხოლოდ 292 წელი გაატარა უომრად...

„გინესის წიგნიდან“ მომზადებულ მასალას ეერთავთ მხამუნელოვასა ომებისა და ბრძოლების ხუხსას მხოლოდ ისტორიიდან, რომელიც გადმოღებულია ტადანსი გამომავალი ცხოპარადხ - „აღუა და ომეკა“. ვახვებთა, რომ „გინესის წიგნი“ ხშირად „ბრტყასუდ რეკონდებზეა“ საუბარი, ხიდით ცხოპარადხში „აღუა და ომეკა“ სქარბობს მონაცემები ბაღტაისპარა ქვეუნების შესახებ. ასე რომ, წარმოდგენილი მასალა მქომლოა მაღიომდე ობიექტური ვერ იყოს.

აქვე დავძენთ, რომ „არტახუკის“ რედაქციას მოძაქდისათვის განზრახული აქვს ახლოგურა ხანაითან მასალის მომზადება საქართველოს ისტორიიდანაც. თუმცა, იმასაც აღნიშნავთ, რომ ეს საქმარდ პრომატევედი და ხანგრძლივი სამუშაოა. ამჯერად კი მხოლოდ იმით დაუქმებოყვიდით, რომ სამხედრო ბრძოლითა ხუხსას დაყმატეთ საქართველოს ისტორიასათვის მნიშვნელოვანი რამოდენიმე ბრძოლა.

ყველაზე ხანგრძლივი ომი

- ყველაზე ხანგრძლივი ომად ისტორიაში ითვლება ე. წ. „ასწლიანი ომი“ ინგლისსა და საფრანგეთს შორის, რომელიც მაძისარეობდა 1337-1453 წლებში (115 წლის მანძილზე).
- ცხრა ჯვაროსნული ღაშქრობა პირველიდან (1096-1104 წწ.) მეცხრეს (1270-1291 წწ.) ჩათვლით, ერთად აღებული, მოიცავს 195 წელიწადს.
- ყველაზე ხანგრძლივი ომი, რომელიც ოდესმე უწარმოებია რუსეთს, იყო კავკასიის ომი (1817-1864 წწ.) ჩეჩნეთის, მთიანი დაღესტნისა და ჩრდილო დასავლეთი კავკასიის დასაპყრობად (გრძელდებოდა 47 წელიწადს).

• შვეიცარიულმა თან-უაკ ბაბელმა გამოთვალა, რომ დაწყებული ქრისტეს წინარე 3.500 წლიდან კაცობრიობამ მხოლოდ 292 წელი გაატარა უომრად.

ყველაზე სისხლისმღვრელი ომი

- მეორე მსოფლიო ომი (1939-1945 წწ.) ითვლება კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე სისხლისმღვრელ ომად. საერთო-მსხვერპლმა, როგორც სამხედრო მოსამსახურებს, ისე მოსახლეობას შორის, შეადგინა 54,8 მილიონი ადამიანი. მათ შორის 25 მილიონი იყო

საბჭოთა კავშირის მოქალაქე, 7,8 მილიონი კი ჩინელი. ყველაზე მეტად დაზარალდა პოლონეთი, რომლის 35,1-მილიონიანი მოსახლეობიდან დაიღუპა 6 მილიონზე მეტი ადამიანი, ე. ი. მთელი მოსახლეობის 17,2 %.

II მსოფლიო ომში დაღუპულ სამხედროთა რიცხვმა შეადგინა 15,6 მილიონი ადამიანი. I მსოფლიო ომში ეს რიცხვი 6,7 მილიონი იყო.

◆ 1864-1870 წლების პარაგვაის ომში ბრაზილიის, არგენტინისა და ურუგვაის წინააღმდეგ ამ ქვეყნის მოსახლეობა 1,4 მილიონიდან შემცირდა 220 ათასამდე, რომელთაგან მხოლოდ 30 ათასი იყო ზრდასრული მამაკაცი.

ყველაზე სისხლისმღვრელი სამოქალაქო ომი

ისტორიაში ყველაზე სისხლისმღვრელი სამოქალაქო ომი იყო ტაიპინელთა აჯანყება ჩინეთში, რომლის დროსაც მინების სამხრეთი დინასტიის მომხრე კვლევები ებრძოდნენ მანჯურიელთა სამთავრობო ჯარების წინააღმდეგ (1851-1864 წწ.). აჯანყებას სათავეში უდგა შემლილი ხუნ სიუციუანი, რომელიც თავს იესო ქრისტეს უმცროს ძმად აცხადებდა (იგი შემდეგ სიკვდილით დასაჯეს). ყველაზე ზუსტი გამოთვლებით დაიღუპა 20 მილიონამდე ადამიანი. მარტო 1864 წლის 19-21 ივლისს ნანკინის შტურმისას სამთავრობო ჯარებმა 100 ათასი აჯანყებული დახოცეს.

ომები

ომი	თარიღი	ზარი	თარიღი
<i>ქრისტეს წინარე</i>			
ბერძენ-სპარსელთა პელოპონესის ომი	500-449	კალიასის ნიკეას	449
ბერძენ-მაკედონელთა მაკედონელ-სპარსელთა	431-404		421 ¹
I პუნიკური ომი	340-338		
II პუნიკური ომი	334-331		
რომაელ-მაკედონელთა	264-241		
III პუნიკური ომი	218-201		
	215-168		
	149-146		
<i>ქრისტეს შემდეგ</i>			
ასწლიანი ომი	1337-1453	პარიზის	1453
„დიდი ომი“ ტევტონთა ორდენის წინააღმდეგ	1409-11	ტორუნის	1411
ცამეტწლიანი ომი	1454-66	ტორუნის	1466
იტალიური ომები	1494-1559	კატო-კამბრეზის	1559
ლეონის ომი	1558-83	იამ-ზაპოლიეს ²	1582
		პლიუსის ³	1583
რუსეთ-შვეციის	1590-93	ტიაუზინის	1595
რუსეთ-შვეციის	1610-17	სტოლბოვოს	1617
ოცდაათწლიანი ომი	1618-48	ვესტფალიის	1648
რუსეთ-პოლონეთის	1632-34	პოლიანოვის	1634
ინგლის-პოლანდიის	1652-54	უესტმინსტერის	1654
რუსეთ-პოლონეთის	1654-67	ანდრიუსოვის	1667
რუსეთ-შვეციის	1656-58	კარდისის	1661
ინგლის-პოლანდიის	1665-67	ბრედის	1667
დეკოლუციური ომი	1667-68	აახენის	1668

ინგლის-პოლანდიის	1672-74	უესტმინსტერის	1674
რუსეთ-ოსმალეთის	1676-81	ბახჩისარაის	1681
ომი პფალცური მემკვიდრეობისათვის	1688-97	რისვიკის	1697
ჩრდილოეთის ომი	1700-21	ნიშტადტის	1721
ომი ესპანური მემკვიდრეობისათვის	1701-14	უტრეხტის	1713-15
		რაშტატის	1714
რუსეთ-ოსმალეთის	1710-13	ადრიანოპოლის	1713
ვენეცია-ოსმალეთის	1714-18	პოჟარევაცის	1718
ავსტრია-ოსმალეთის	1716-18	პოჟარევაცის	1718
ომი პოლონური მემკვიდრეობისათვის	1733-35	ვენის	1738
რუსეთ-ოსმალეთის	1735-39	ბელგრადის	1739
I სიღეზიური ომი	1740-42	ბერლინის	1742
ომი ავსტრიული მემკვიდრეობისათვის	1740-48	აახენის	1748
რუსეთ-შვეციის	1741-43	აბოს	1743
II სიღეზიური ომი	1744-45	დრეზდენის	1745
შვიდწლიანი ომი	1756-63	პარიზის	1763
		კუბერტუსბურგის	1763
რუსეთ-ოსმალეთის	1768-74	ქუჩუკ-კაინარჯის	1774
ომი აშშ-ის დამოუკიდებლობისათვის	1775-83	პარიზის	1783
რუსეთ-ოსმალეთის	1787-91	იასის	1791
რუსეთ-შვეციის	1788-90	კერელის	1790
I კოალიციური ომი	1792-97	კამპოფორმიოს	1797
II კოალიციური ომი	1799-1802	ლუნევილის ⁴	1801
		ამიენის ⁵	1802
რუსეთ-ირანის	1804-13	გულისტანის	1813
III კოალიციური ომი	1805	პრესბურგის	1805
IV კოალიციური ომი	1806-07	ტილზიტის	1807
რუსეთ-ოსმალეთის	1806-12	ბუქარესტის	1812
რუსეთ-შვეციის	1808-09	ფრიდრიხსგამის	1809
V კოალიციური ომი	1808-09	შენბრუნის	1809
VI კოალიციური ომი	1813-14	პარიზის	1814
VII კოალიციური ომი	1815	პარიზის	1815
რუსეთ-ირანის	1826-28	თურქმანჩაის	1828
რუსეთ-ოსმალეთის	1828-29	ადრიანოპოლის	1829
I „ობიუმის ომი“	1840-42	ნანკინის	1842
ავსტრია-იტალიის	1848-49	მილანის	1849
ყირიმის ომი	1853-56	პარიზის	1856
II „ობიუმის ომი“	1856-60	პეკინის	1860
ავსტრია-იტალია-საფრანგეთის	1859	ვილაფრანკას	1859
ავსტრია-პრუსიის	1866	პრატის	1866
საფრანგეთ-პრუსიის	1870-71	ფრანკფურტის	1871
რუსეთ-ოსმალეთის	1877-78	სან-სტეფანოს	1878
იაპონია-ჩინეთის	1894-95	სიმონოსევის	1895
იტალია-ეთიოპიის	1895-96	ადის-აბებას	1896
ესპანეთ-ამერიკის	1898	პარიზის	1898
ინგლის-ბურების	1899-1902	პრეტორიის	1902
რუსეთ-იაპონიის	1904-05	პორტსმუთის	1905
იტალია-ოსმალეთის	1911-12	ლოზანის	1912
I ბალკანური ომი	1912-13	ლონდონის	1913
II ბალკანური ომი	1913	ბუქარესტის ⁶	1913
		კონსტანტინოპოლის ⁷	1913

I მსოფლიო ომი	1914-18	ვერსალის ⁸	1919
		სენ-ჟერმენის ⁹	1919
		ნეის ¹⁰	1919
		ტრიანონის ¹¹	1920
		სევრის ¹²	1920
საბერძნეთ-ოსმალეთის	1919-22	ლოზანის ¹⁴	1923
სსრპ-ფინეთის	1939-40	მოსკოვის ¹⁴	1940
II მსოფლიო ომი	1939-45	პარიზის ¹³	1946
		სან-ფრანცისკოს ¹⁴	1951
		ჰააგის	1949
ნიდერლანდ-ინდონეზიის	1945-49		
საფრანგეთის კოლონიური ომი			
ინდოჩინეთში	1945-54	ჟენევის	1954
კორეის	1950-53	ფხანმუნჯომის	1953
საფრანგეთ-ალჟირის	1954-62	ჟენევის	1962
ვიეტნამის	1962-75	პარიზის ¹⁵	1973
ირან-ერაყის	1980-88		

¹ ღაირლიკი ქ. წ. 418 წელს.

² დაზავება რუსეთსა და პოლონურ-ლიტვურ სახელმწიფოებს შორის.

³ დაზავება რუსეთსა და შვეციას შორის.

⁴ საფრანგეთსა და ავსტრიას შორის.

⁵ საფრანგეთსა და ინგლისს შორის.

⁶ ბულგარეთსა და I ბალკანური ომის მოკავშირეებს შორის.

⁷ ბულგარეთსა და თურქეთს შორის.

⁸ გერმანიასა და გამარჯვებულ სახელმწიფოებს შორის.

⁹ ავსტრიასა და გამარჯვებულ სახელმწიფოებს შორის.

¹⁰ ბულგარეთსა და გამარჯვებულ სახელმწიფოებს შორის.

¹¹ უნგრეთსა და გამარჯვებულ სახელმწიფოებს შორის.

¹² თურქეთსა და გამარჯვებულ სახელმწიფოებს შორის.

¹³ გამარჯვებულ სახელმწიფოებსა და გერმანიის მოკავშირეებს (იტალია, რუმინეთი, ბულგარეთი, უნგრეთი და ფინეთი) შორის.

¹⁴ ზავი 51 გამარჯვებულ სახელმწიფოსა და იაპონიას შორის (სსრპ-ისა და სოციალისტური სახელმწიფოების მონაწილეობის გარეშე).

¹⁵ სამშვიდობო შეთანხმების დადების შემდეგ დაიწყო სამოქალაქო ომი.

ყველაზე სისხლისმღვრელი ბრძოლა

(ძველი დროის)

• პლატეასთან ბერძენ-სპარსელთა ბრძოლაში (ქ. წ. 479 წ.) დაიღუპა 250 ათასი ადამიანი, ხოლო ჰუნებისა და რომაელების ბრძოლაში, რომელიც გაიმართა საფრანგეთში, კატალაუნის მინდვრებზე (451 წ.), ერთ დღეში დაიღუპა 200 ათასი ადამიანი. თუმცა, თანამედროვე ისტორიკოსები კრიტიკულად უდგებიან ზემოაღნიშნულ ცნობებს.

• დიდი ბრიტანეთის ტერიტორიაზე ყველაზე სისხლისმღვრელი ბრძოლა განხლდათ ტიუტონის ბრძოლა ტედკასტერთან (1461 წლის 29 მარტი). იორკების 36.000-მა მომხრემ დამარცხება აგემა ლანკასტერების

40.000-იან ჯარს. საერთო მსხვერპლმა 28-38 ათასი კაცი შეადგინა.

• ტაციტუსი ასახელებს 80.000 დაღუპულ ბრიტანელს ქ. წ. 61 წელს ისენიის დედოფალ ბოუდიკასა და ბრიტანეთის რომაელ გუბერნატორ სიუტონიუს პაულინიუსს შორის მომხდარ ბრძოლაში. ამასთან, თითქოს 10 ათასი რომაელი ჯარისკაციდან მხოლოდ 400 ადამიანი დაიღუპა.

(თანამედროვეობის)

• თანამედროვეობის ყველაზე სისხლისმღვრელი ბრძოლა სამხედრო მოსამხარურეთა მსხვერპლის მიხედვით იყო ბრძოლა საფრანგეთში მდ. სომაზე (1916 წლის 1 ივლისი – 19 ნოემბერი). სულ დაიღუპა 1.043.896 სამხედრო მოსამსახურე, აქედან 623.907

აღამიანი ანტარტის მხრიდან (მათ შორის 419.654 ინგლისელი) და 419.989 გერმანიის მხრიდან. გერმანელთა მიერ გამოქვეყნებული რიცხვი 670 ათასი არ შეეფერება სინამდვილეს. ბრძოლის პერიოდში კანონადა ლონდონის ერთ-ერთ რაიონშიც კი ასძოდა.

• აღამიანთა საერთო მსხვერპლის მიხედვით ყველაზე სისხლისმღვრელი იყო სტალინგრადის ბრძოლა, სადაც დაიღუპა 2,1 მილიონი აღამიანი. ბრძოლა დასრულდა 1943 წლის 2 თებერვალს გერმანიის ჯარების კაპიტულაციით.

გერმანიის
გენერალ-ფელდმარშალის

სახმელეთო ბრძოლები

ბრძოლა თარიღი რა მოვლენის დროს მოხდა

ქრისტეს წინააღმდეგ

მარათონის	490	ბერძენ-სპარსელთა ომი
პლატეას	479	ბერძენ-სპარსელთა ომი
ამფიპოლის	422	პელოპონესის ომი
ლეკტრას	371	ბრძოლა თებესა და სპარტას შორის პევემონობისათვის
ქერონეასისას	338	ბერძენ-მაკედონელთა ომი
გავგამელას	333	მაკედონელ-სპარსელთა ომი
კანეს	331	მაკედონელ-სპარსელთა ომი
მეტავრის	216	II პუნიკური ომი
ზამას	207	II პუნიკური ომი
კინოსკეფალეს	202	II პუნიკური ომი
ფარსალოსის	197	რომაელ-მაკედონელთა ომი
	48	სამოქალაქო ომი კეისარსა და პომპეუსს შორის

ქრისტეს შემდეგ

ტევტობურგის ტყეში	9	გერმანელი ტომების თავდასხმა რომის სახელმწიფოზე
კატალაუნის მინდვრებზე	451	პუნების შეტევა დასავლეთზე
პუატიეს	732	არაბების შეჭრა ფრანკების სახელმწიფოში
მდ. ლეხის	955	უნგრელების შეტევა დასავლეთზე
პეისტიנג ზის	1066	ნორმანდების შეჭრა ბრიტანეთის კუნძულზე
დიდგორის	1121	ქართველთა ბრძოლა თურქ-სელჩუკთა წინააღმდეგ
შამქორის	1195	საქართველოს ბრძოლა ილდეგიზიდი ათაბეგის წინააღმდეგ
ბასიანის	1203	საქართველოს ბრძოლა თურქ-სელჩუკთა წინააღმდეგ
მდ. იუმერზე	1210	ძველი ესტების ბრძოლა თავისუფლებისათვის
ბუვინის	1214	მონარქიის მომხრეთა ბრძოლა ფეოდალების წინააღმდეგ ინგლისსა და საფრანგეთში, ტახტისათვის ბრძოლა გერმანიაში
მადიზეპიაევას	1217	ძველი ესტების ბრძოლა თავისუფლებისათვის
კალკას	1223	მონღოლთა დაპყრობითი ომები
საულის	1236	ლიტველების ბრძოლა მახვილოსანთა ორდენის წინააღმდეგ
მდ. ნევაზე	1240	შვედების თავდასხმა რუსეთზე
ბრძოლა ყინულზე	1242	გერმანელი ჯეაროსან-რაინდების შეტევა აღმოსავლეთზე
დურბის	1260	ლიტველების ბრძოლა ტევტონთა ორდენის წინააღმდეგ
რაკვერის	1268	რუსების ლაშქრობა კირუმააში
კურტრეს	1302	ფლანდრიის ქაღაჩების აჯანყება ფრანგი დამპყრობლების წინააღმდეგ
მორგარტენის	1315	შვეიცარიელების ბრძოლა ჰაბსბურგების ბატონობის წინააღმდეგ
სიამაეს	1343	იურევის ლამის აჯანყება
კრესიის	1346	ასწლიანი ომი
კულიკოვოს	1380	რუსების ბრძოლა თათარ-მონღოლთა წინააღმდეგ

კოსოვოს ველზე	1389	სერბიისა და ბოსნიის ბრძოლა თურქეთის ბატონობის წინააღმდეგ
გრიუნვალდის	1410	„დიდი ომი“ ტექტონთა ორდენის წინააღმდეგ
აზენკურის	1415	ასწლიანი ომი
ბოსვორტის	1485	ალისფერი და თეთრი ვარდების ომი
მარინიანოს	1515	იტალიური ომები
პავიის	1525	იტალიური ომები
მოგანის	1526	ოსმალეთ-უნგრეთის ომი
ომულის	1560	ლივონიის ომი
თეთრი მთის ბრძოლა	1620	ოცდაათწლიანი ომი
მარტყოყის	1625	ქართლ-კახეთის აჯანყება ყიზილბაშთა წინააღმდეგ
მარაბდის	1625	ქართლ-კახეთის აჯანყება ყიზილბაშთა წინააღმდეგ
ბრაიტენფელდის	1631	ოცდაათწლიანი ომი
ლიუცენის	1632	ოცდაათწლიანი ომი
ნეიზბის	1645	ინგლისის I სამოქალაქო ომი
პრესტონის	1648	ინგლისის II სამოქალაქო ომი
ნარვას	1700	ჩრდილოეთის ომი
ერესტფერის	1702	ჩრდილოეთის ომი
ჰუმბულის	1702	ჩრდილოეთის ომი
გოლშტედის	1704	ომი ესპანური შემკვიდრებისათვის
ლესნაის	1708	ჩრდილოეთის ომი
პოლტავის	1709	ჩრდილოეთის ომი
გროს-გაგრსდორფის	1757	შვიდწლიანი ომი
ლოითენის	1757	შვიდწლიანი ომი
კუნერსდორფის	1759	შვიდწლიანი ომი
სარატოგას	1777	ომი აშშ-ის დამოუკიდებლობისათვის
რიმნიკის	1789	რუსეთ-ოსმალეთის ომი
ვალმის	1792	I კოალიციური ომი
კრწანისის	1795	სპარსეთის აგრესია საქართველოს მიმართ
მარენგოს	1800	II კოალიციური ომი
აუსტერლიცის	1805	III კოალიციური ომი
იენა-აურშტედტის	1806	IV კოალიციური ომი
ფრიდლანდის	1807	IV კოალიციური ომი
კაგრაძის	1809	V კოალიციური ომი
ბოროდინოს	1812	რუსეთ-საფრანგეთის ომი
ლაიფციგის	1813	VI კოალიციური ომი
ვატერლოოს	1815	VII კოალიციური ომი
სოლფერინოს	1859	ავსტრია-იტალია-საფრანგეთის ომი
გეტისბურგის	1863	აშშ-ის სამოქალაქო ომი
სადოვის	1866	ავსტრია-პრუსიის ომი
სედანის	1870	საფრანგეთ-პრუსიის ომი
ადუვას	1896	იტალია-ეთიოპიის ომი
პიტერსბურგის	1900	ინგლის-ბურების ომი
მუკდენის	1905	რუსეთ-იაპონიის ომი
ტანენბერგის	1914	I მსოფლიო ომი
მარნის I ბრძოლა	1914	I მსოფლიო ომი
ვერდენის	1916	I მსოფლიო ომი
მდ. სომაზე	1916	I მსოფლიო ომი
კაპორეტოს	1917	I მსოფლიო ომი
მარნის II ბრძოლა	1918	I მსოფლიო ომი
ხაღსინ-გოლის	1939	იაპონიის თავდასხმა მონღოლებზე

უდიდესი საზღვაო ბრძოლა

• ძველი დროის უდიდესი საზღვაო ბრძოლა, რომელშიც თითქმის 200.000 ადამიანი მონაწილეობდა, გაიმართა სალამინთან ქ. წ. 480 წლის სექტემბერში. ათენელებისა და მათი მოკავშირეების გამარჯვებამ შეაჩერა სპარსელთა წინსვლა. დამოუკიდებლობის შენარჩუნებამ განაპირობა ბერძნული ცივილიზაციის აღმავლობა. საბერძნეთის დამორჩილება ბერძნული ფლოტის დაუმარცხებლად შეუძლებელი იყო. მთელი დღის განმავლობაში სპარსელები ცდილობდნენ გაერღვიათ ვიწრო ყურე, მაგრამ ბერძნები უკან არ იხევდნენ. სპარსელებმა, მიუხედავად დიდი უპირატესობისა, დაკარგეს ხუთჯერ მეტი ხომალდი, ვიდრე ბერძნებმა (სპარსელთა ფლოტი ითვლიდა 800 საბრძოლო ხომალდს, ბერძნებისა – 380-ს). ამ წარუმატებლობის შემდეგ სპარსელების გავლენა ხმელთაშუა ზღვაში მკვეთრად დაეცა.

• თანამედროვე საზღვაო ფლოტისა და ავიაციის საბრძოლო მოქმედებებში გემებისა და თვითმფრინავების ყველაზე დიდი რაოდენობა დაფიქსირებულია ფინეთში, ლეიტეს ყურეში. ბრძოლა მიმდინარეობდა 1944 წლის 22-27 სექტემბერს. მასში მონაწილეობდა 231 ხომალდი და 1996 თვითმფრინავი. მოკავშირეთა 16 ნ გემიდან და იაპონელთა 65 სამხედრო ხომალდიდან ჩაიძირა 26 იაპონური და 6 ამერიკული საომარი გემი. ჰაერში იბრძოდა 1.280 ამერიკული და 716 იაპონური თვითმფრინავი.

• ჩვენი დროის „წმინდა საზღვაო ბრძოლებს“ შორის უდიდესი იყო იუტლანდიის ბრძოლა (1916 წ. 31 მაისი), რომელშიც 151 ბრიტანული სამხედრო ხომალდი ებრძოდა 101 გერმანულ ხომალდს. ბრიტანელებმა დაკარგეს 14 ხომალდი და 6.097 ადამიანი, გერმანელებმა კი – 11 ხომალდი და 2.545 ადამიანი.

საზღვაო ბრძოლები

ბრძოლა	თარიღი	რა მოვლენის დროს მოხდა
<i>ქრისტეს წინა</i>		
სალამინის	480	ბერძენ-სპარსელთა ომი
მიკალის	479	ბერძენ-სპარსელთა ომი
მდ. ეგოსპოტამოსთან	405	პელოპონესის ომი
ეგატის კუნძულთან	241	I პუნიკური ომი
აქციუმის	31	სამოქალაქო ომი რომში ოქტავიანესა და ანტონიუსს შორის
<i>ქრისტეს შემდეგ</i>		
ლეპანტოს	1571	ვენეცია-ოსმალეთის ომი
„უძლეველი არმადის“ დაღუპვა	1588	ინგლის-ესპანეთის ომი
განგუტის	1714	ჩრდილოეთის ომი
ჩესმენის	1770	რუსეთ-ოსმალეთის ომი
გოგლანდის	1788	რუსეთ-შვეციის ომი
ტალინის	1790	რუსეთ-შვეციის ომი
აბუკირის	1798	ნაპოლეონის ეგვიპტური ექსპედიცია
ტრაფალგარის	1805	III კოალიციური ომი
ნაეარინოს	1827	საბერძნეთის განმათავისუფლებელი ომი
სინოპის	1853	ყირიმის ომი
ცუსიმის	1905	რუსეთ-იაპონიის ომი
იუტლანდიის	1916	I მსოფლიო ომი

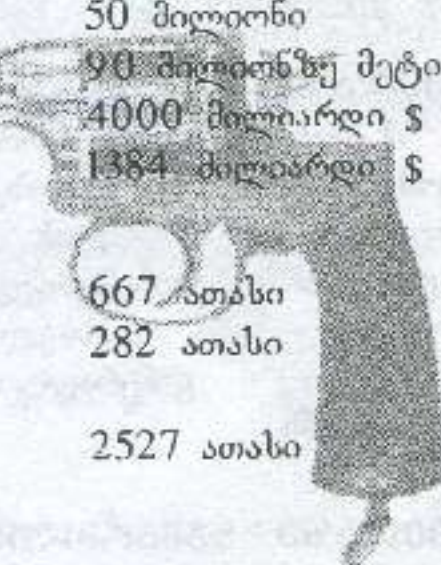
ყველაზე დამანგრეველი ომი

II მსოფლიო ომის დროს მიყენებული მატერიალური ზარალი ბევრად აღემატება ყველა სხვა ომების მიერ მიყენებულ ზარალს ერთად აღებულს. იგი შეადგენს 1,5 ტრილიონ დოლარს. საბჭოთა კავშირის ზარალმა, 1959 წლის მაისის მონაცემებით, შეად-

გინა 2.500 მილიარდი მანეთი, ამერიკისამ – 530 მილიონი დოლარი. დიდი ბრიტანეთის მატერიალურმა ზარალმა II მსოფლიო ომში შეადგინა 34 მილიარდი ფუნტი სტერლინგი, რაც დაახლოებით ხუთჯერ აღემატება პირველი მსოფლიო ომის ზარალს და 159-ჯერ ბურებთან ომის ზარალს.

I და II მსოფლიო ომები

	I მსოფლიო ომი (1914-1918)	II მსოფლიო ომი (1939-1945)
ხანგრძლივობა	4 წელი და 3,5 თვე	6 წელი
მონაწილე სახელმწიფოთა რაოდენობა	30-ზე მეტი	60-ზე მეტი
აქტიურად მონაწილე სახელმწიფოთა მოსახლეობის რაოდენობა	1 მილიარდზე მეტი	1,7 მილიარდი
საომარ მოქმედებათა რაიონის ფართობი	4 მილიონი კმ ²	22 მილიონი კმ ²
მობილიზებული შეიარაღებული ძალები	70 მილიონზე მეტი	110 მილიონი
ბრძოლებში მოკლულნი და კრილობებისგან დაღუპულნი	13,6 მილიონი	50 მილიონი
ფნვადები და დაჭრილები	20 მილიონზე მეტი	90 მილიონზე მეტი
მატერიალური ზარალი	360 მილიარდი \$	4000 მილიარდი \$
მათ შორის სამხედრო ზარალი	208 მილიარდი \$	1384 მილიარდი \$
<i>წარმოებული იყო:</i>		
თვითმფრინავები	181,9 ათასი	667 ათასი
ტანკები	9,2 ათასი	282 ათასი
საარტილერიო ქვემეხები და ნაღმსატყორცნები	169,8 ათასი	2527 ათასი

უდიდესი თავდასხმა

• ომების ისტორიაში უდიდესი თავდასხმა გახლდათ მოკავშირეთა ოპერაცია, განხორციელებული ჰაერიდან, ზღვიდან და ხმელეთიდან 1944 წლის 6 ივნისს საფრანგეთში, ნორმანდიის სანაპიროზე. პირველი სამი დღის განმავლობაში სანაპიროს მიუახლოვდა 745 ხომალდი და 4.066 სადესანტო გემი, რომლებზეც იმყოფებოდა 185 ათასი ადამიანი, 20 ათასი სატრანსპორტო საშუალება და 347 სანაღმოტრალერი. საჰაერო-სადესანტო ოპერაციებში მონაწილეობა მიიღო 1.087-მა თვითმფრინავმა და 18 ათასმა პარაშუტისტმა. 13.175 თვითმფრინავი საჰაერო დახმარებას უწევდა 42 დივიზიას. ერთი თვის განმავლობაში მოკავშირეებმა სულ გადასხეს 1,1 მილიონი მედესანტე, გადაისროლეს 200 ათასი

სატრანსპორტო საშუალება და 750 ათასი ტონა ტვირთი.

• 1943 წლის 10-12 ივლისს სიცილიაში შეჭრის დროს სამ დღეში მოკავშირეებმა გადასხეს 181 ათასი ადამიანი.

უდიდესი საჰაერო თავდასხმა

უდიდესი საჰაერო თავდასხმა განხორციელდა ინგლისელთა და ამერიკელთა მიერ 1944 წლის 17 სექტემბერს პოლანდიაში, არდენის რაიონში. შეტევაში მონაწილეობდა სამი დივიზია 34.000 კაცის შემადგენლობით, 2.800 თვითმფრინავი და 1.600 პლანერი.

უდიდესი ევაკუაცია

ომების ისტორიაში ყველაზე დიდი ევაკუაცია განხორციელდა მოკავშირეთა 1.200

საბრძოლო და სამოქალაქო საშუალებით 1940 წლის 27 მაისიდან 4 ივნისამდე საფრანგეთში დიუნკერკთან. სულ გამოიყენეს 338.226 ინგლისელი და ფრანგი სამხედრო მოსამსახურე.

ყველაზე სისხლისმღვრელი ალყა

• კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე საწინელი ალყა იყო ლენინგრადის 800-დღიანი ბლოკადა, განხორციელებული გერმანიის არმიის მიერ 1941 წლის 30 აგვისტოდან 1944 წლის 27 იანვრამდე. ყველაზე ზუსტი გამოთვლებით დაიღუპა 1,3-1,5 მილიონი ქალაქის დამცველი და მოქალაქე. ამ რიცხვში შედის შიმშილისაგან დაზოცილი 641 ათასი და დაბომბვისას დაღუპული 17 ათასი ადამიანი (ჩამოგდებული იყო 100 ათასი ჭურვი).

• ძველი დროის ყველაზე ხანგრძლივი ალყა, ჰეროდოტეს მონაცემებით, იყო ისრაელის ქალაქ ისდუდის (ახლანდელი აშდოდი) ალყა ეგვიპტის მბრძანებლის - ქსამუტიხ I-ის მიერ, რომელიც გრძელდებოდა 29 წელიწადს (ქ. წ. VII ს.).

ყველაზე დიდი სამხედრო ბუნტი

I მსოფლიო ომის დროს 56-მა დივიზიამ, რომელიც 650.000 ჯარისკაცსა და ოფიცერს ითვლიდა, 1917 წლის აპრილში, წარუმატებელი შეტევის შემდეგ, უარი განაცხადა შეესრულებინა დასავლეთის ფრონტის მეთაურის - გენერალ როზერ ნოველის ბრძანებები.

ყველაზე ხანგრძლივი სამხედრო მსვლელობა

• ჩინელი კომუნისტების ცნობილი დიდი მარში (1934-1935 წწ.) ყველაზე ხანგრძლივი სამხედრო მსვლელობაა მსოფლიო ისტორიაში. იგი გრძელდებოდა 368 დღე-ოქტომბრიდან შემდეგ ოქტომბრამდე 90.000-იანმა არმიამ გაიარა 9.650 კმ მანსიდან იანამდე. ჯარმა გადალახა 18 ქედი და 6 დიდი მდინარე, გომინდანის ეროვნულ არმიასთან ბრძოლის შედეგად დაკარგა 68 ათასი ადამიანი.

• 1944 წლის 12-13 სექტემბრის ღამით ირლანდიის IV სახმელეთო ბატალიონის 9-კაციანმა ჯგუფმა მოაწყო 12-სათიანი ღამის გადასვლა 18 კილომეტრზე სრული საომარი აღჭურვილობით (თითოეულის ბარგი 18,1 კილოგრამს იწონიდა).

უკველესი არმია

მსოფლიოში უძველესად ითვლება რომის პაპის შვეიცარიული გვარდია ვატიკანში.

მასში 80-90 ადამიანია. რეგულარულ საფუძველზე იგი 1506 წლის 21 იანვარს შეიქმნა, ხოლო ჩამოყალიბდა გაცილებით ადრე - 1400 წელს.

უსუცესი ჯარისკაცი

შესაძლებელია, რომ ყველა ჯარისკაცი უსუცესი ჯარისკაცი იყოს ამერიკის კონფედერაციული შტატების არმიის მებრძოლი ჯონ ბ. სალინგი. ბოლო პერიოდში იგი გახლდათ ერთადერთი ცოცხალი მოწმე ამერიკის სამოქალაქო ომისა (1861-1865 წწ.). გარდაიცვალა ტენესის შტატის ქალაქ კონგსპორტში 1959 წლის 16 მარტს, 113 წლისა და 1 დღის ასაკში.

ყველაზე ახალგაზრდა ჯარისკაცი

• ბრაზილიის სახელმწიფო მოღვაწე ომის გმირი - მარშალი ჰერცოგი კაშიასი (1803-1880) სამხედრო სამსახურში ჩარიცხეს 1808 წელს, 5 წლის ასაკში.

• XX საუკუნეში ყველაზე ახალგაზრდა სამხედრო მოსამსახურე გახლდათ უილიამ ფრედერიკ პრაისი, რომელიც სამხედრო სამსახურში შევიდა 1903 წელს ოლდერშოტში, 11 წლისა და 356 დღის ასაკში.

პირველი ტანკი

პირველი ტანკი - ინგლისური „ლინკოლნი № 1“, რომლის შემდგომ მოდიფიკაციას ერქვა „ლითლ ბილი“, დაამზადა ფირმა „უილიამ ფოსტერ ენდ კომპანიმ“ ლინკოლნიში. პირველი გამოცდები ჩატარდა 1915 წლის 6 სექტემბერს. ტანკები პირველად გამოიყენეს სატყვეთმფრქვევო კორპუსის მძიმე განყოფილებაში, რომელიც შემდეგ, 1916 წელს საფრანგეთში ფლურ-კურლეს ბრძოლაში გარდაიქმნა სამეფო სატანკო კორპუსად.

პირველი ქვემეხი

• ვარაუდობენ, რომ პირველი ქვემეხები 1250 წელს გამოჩნდა ჩინეთსა და ჩრდილოეთ აფრიკაში.

• სახენიტო ქვემეხები პირველად გამოიყენეს პრუსიელებმა 1870 წელს საფრანგეთ-პრუსიის ომში ფრანგების სამხედრო აეროსტატების წინააღმდეგ.

მასალა მოამზადა ილია ხელაიამ.

საინტერესო ამბები

❖ სამხედრო ისტორია ❖

ჯორჯ ვაშინგტონს ხელოცნური კბილები ჰქონდა.

გენერალი ულის გრანტი ალკოჰოლიზმით იყო შეპყრობილი.

ინგლისელი ფელდმარშალი არტურ უელსინგტონი ნორმაზე ნაკლებს იწონიდა.

ვიცე-ადმირალი პორაციო ნელსონი ჯერ ცალთვალა გახდა, შემდეგ კი ცალხელაც.

გენერალ-ფელდმარშალი მიხაილ კუტუზოვიც ცალთვალა იყო.

ნაპოლეონს კუჭის წყლული აწუხებდა.

ოულოუს კეისარი ეპილეფსიით იყო დაავადებული.

მოუხედავად ყოველივე ამისა, მათ დიდი სამხედრო მოღვაწეების სახელი დაიმკვიდრეს ისტორიაში.

საფრანგეთ-პრუსიის ომში საფრანგეთმა დაკარგა ელზასი და ლოტარინგია. ომის შემდეგ ცნობილმა ფრანგმა მსახიობმა კოკლენმა ბერლინიდან მიიღო დეპეშა, რომლითაც სთხოვდნენ მონაწილეობა მიეღო რამდენიმე სპექტაკლში. დეპეშის ბოლოს კი ეწერა:

– გთხოვთ, სასწრაფოდ შეგვატყუონით რას მოგვთხოვთ სპექტაკლში მონაწილეობისათვის.

– ელზასსა და ლოტარინგიას! – დეპეშითვე უპასუხა კოკლენმა.

1946 წლის 16 ოქტომბერს, ღამით, ნიურნბერგის ციხის ეზოში, სისრულეში მოიყვანეს გამოტანილი განაჩენი. პირველად ჩამოახრჩვეს გერმანიის საგარეო საქმეთა მინისტრი იოახიმ ფონ რიბენტროპი. შემდეგ მას მოჰყვა შესაბამე რაიხის გენერალ-ფელდმარშალი – კეიტელი. მან უკანასკნელი სიტყვები წარმოთქვა სასიკვდილო აქტის მცირერიცხოვან დამსწრეთა, ოთხი დიდი სახელმწიფოს წარმომადგენელთა წინაშე:

– მე მივმართავ ყოვლისშემძლე ღმერთს და ვთხოვ მას შეიბრალოს გერმანელი ხალხი. ჩემამდე ორ მილიონზე მეტი გერმანელი ჯარისკაცი დაიღუპა. ახლა მე მივდივარ ჩემს შვილებთან.

წინა ღამით კი საწამლაკით მოისწრაფა სიცოცხლე გერინგმა. ბარათში, რომელიც მან ნიურნბერგის ციხის უფროსის, ამერიკელი მოღვაწის – ჰენდრიუსის სახელზე დატოვა, ეწერა: „ისტორიას ჯერ არ ახსოვს, რომ ფელდმარშალი ჩამოეხრჩოთ.“

ნელსონი ნაპოლეონის ფლოტის წინააღმდეგ წარმოებულ ტრაფალგარის ბრძოლაში (1805 წ.) სასიკვდილოდ დაიჭრა. მისი უკანასკნელი სიტყვები იყო: „და ბოლოს მეც მომკლეს.“

1511 წელს კახეთის სამეფო ტახტის მემკვიდრე – გიორგიმ მოკლა/საკუთარი მამა ალექსანდრე I, თვალები დასთხარა ძმას დიმიტრის და ხელისუფლება/მიიტაცა. ამის შემდეგ ეს უსურპატორი დღენიადაგ აოხრებდა ქართლს/სამეფოს და მის დაპყრობას ლაშობდა. ქართლის მეფე დავით X უძლური აღმოჩნდა და ავ-გიორგის (ასე უწოდეს კახელებმა თავიანთ მამოსმკვლელ მეფეს) წინააღმდეგ ბრძოლა თავის ძმას – ბაგრატს მიაწოდო. ქართლელ-კახელთა ბრძოლამ დაძაბული ხასიათი მიიღო.

ერთხელ ავ-გიორგიმ ქსნის ციხეში გამაგრებულ ბაგრატს ალყა შემოარტყა. გარემოცვა 3 თვეს გაგრძელდა. მეციხოვნეები სულს ღაფავდნენ, არც მოალყეები ფიქრობდნენ გაცლას. მაშინ ავ-გიორგიმ ბაგრატის დაცინვა იწება, თანაც ალყაში მომწყვდეულთა განწყობილება სურდა გაეგო და ციხეში გამოკეტილ მეფეს ძმას ხელადით ღვინო გაუგზავნა, თან შეუთვალა: „მეფის ძე ხარ, ვგების ღვინო შემოგაკლდე და ეს მიირთვიო.“

მეციხოვნეები ხომ შიმშილობდნენ, მაგრამ იმ დღეს შემთხვევით ორაგული მოენადირებინათ. ბაგრატმა არ დააყოვნა, ავ-გიორგის ხელადა ღვინისათვის მადლობა მოახსენა, სამაგიერო „საჩუქრად“ კი ახალი თევზი გაუგზავნა და შეუთვალა:

– „დიდი ხანია რომე ღვახარ პირსა ქსნისასა და ვერ გიშოვია ორაგული, და აწ ესე იკმიე და წარვედ ქვეყანასა შენსა.“

ავ-გიორგიმ იფიქრა – სამი თვეა ეს ხალხი ალყაში მყავს და აქამდე ცოცხალი ორაგული არ შემოჰკლებიათ, მაგ ციხის ალება როდისღა იქნებაო, მოხსნა ალყა და ქართლს გაეცალა.

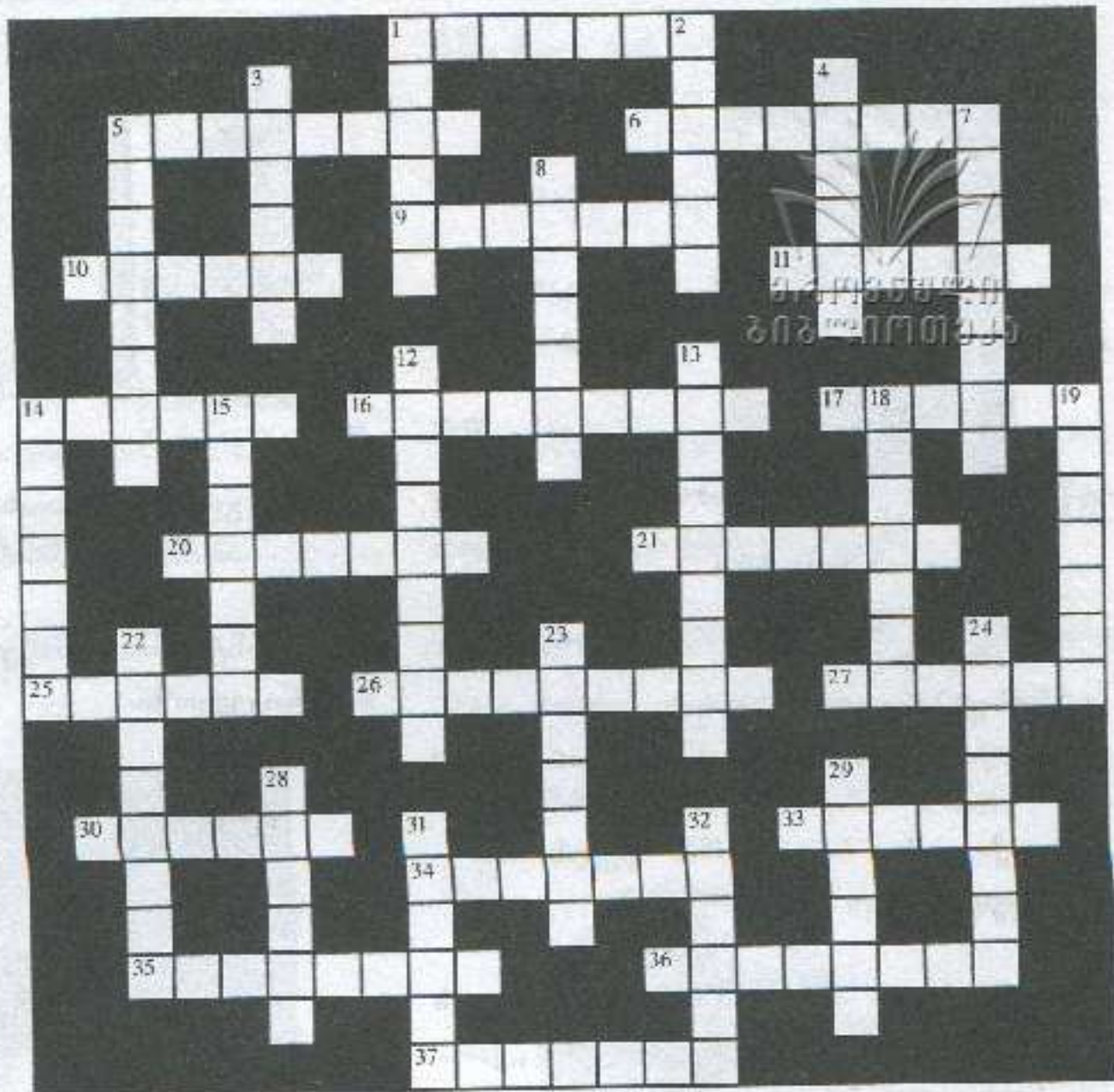
ქრისტეს წინარე 211 წელს რომაელებმა აიღეს კუნძულ სიცილიაზე არსებული ქალაქ-სახელმწიფო – სირაკუსა. ქალაქი დიდი ხნის განმავლობაში ვაჟკაცურად უმკლავდებოდა მომხვედურთა ალყას. სირაკუსას დაცვას ხელმძღვანელობდა დიდი ბერძენი მათემატიკოსი და ფიზიკოსი არქიმედე, რომელიც შეეწირა კიდევ ბრძოლას.

პლუტარქეს ცნობით, დიდი მეცნიერი თითქოს ისე ყოფილა გატაცებული ნახაზზე მუშაობით, რომ ქალაქის დაცვა ვერ გაუგია. მის წინ მოულოდნელად აღმართულმა რომაელმა მეომარმა უბრძანა ჯარის უფროსთან გაპყლოლოდა, ხოლო არქიმედეს განუცხადებია: ვიდრე ამ ამოცანას არ ამოვხსნი და პასუხს არ მივიღებ, ვერსად ვერ გამოგყვებიო.

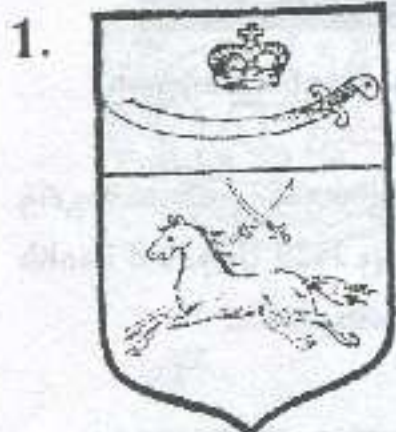

მატიანე ირწმუნება, რომ თითქოს 1380 წელს გამართული კულიკოვოს სისხლისმღვრელი ბრძოლის დროს დიმიტრი დონკოს, რუსთა ჯარების მთავარსარდალს, ცნობა წაერთვა. იგი ხის ქვეშ მხოლოდ მაშინ იპოვეს, როცა რუსთა მხედრობამ მამაის თათართა ურდოები უკვე გაანადგურა.

კ რ მ ს ვ მ რ ჯ ი

თარაზულად:

(ქართული ჯვარი, რომელსაც ეკუთვნის ეს საგვარბე ფარი)

6. პალეოლითი

ნეოლითი

10. „პატრონის“ შემკვლელი ტერმინი (პევიდრდება XV საუკუნიდან).

(ძველი სეპსკოპოლი კათედრა აფხაზეთში)

14. რიფსიმე და ...

17. ვრიგოლ რომაქიძე ქაქუცა ხილიყაშვილი
ნოე ფორდანია
ნოე რაშიშვილი
მიხაკო წერეთელი
ვიქტორ ხოზაძე

(დაკრძალვის ადგილი)

20.

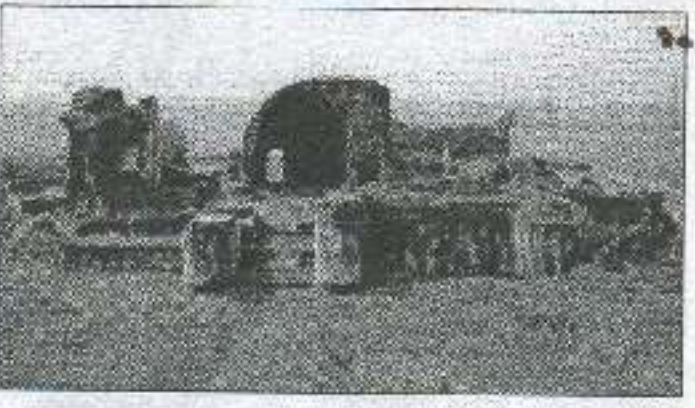
21. სალმანასარი
თუქული-ნიურტა
ტივლათფიდეხერი
ხარვონი
ასურბანიფალი

(სახელმწიფო, რომელსაც ეს მეფეები მართავდნენ)

25. ქალაქი, სადაც 1555 წელს ირან-ოსმალეთის ზავი დაიდო.

26. რა პქვია ამირ-მირზანს (1195 წლის შამქარის ბრძოლის თანამედროვეს) „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით?

27.

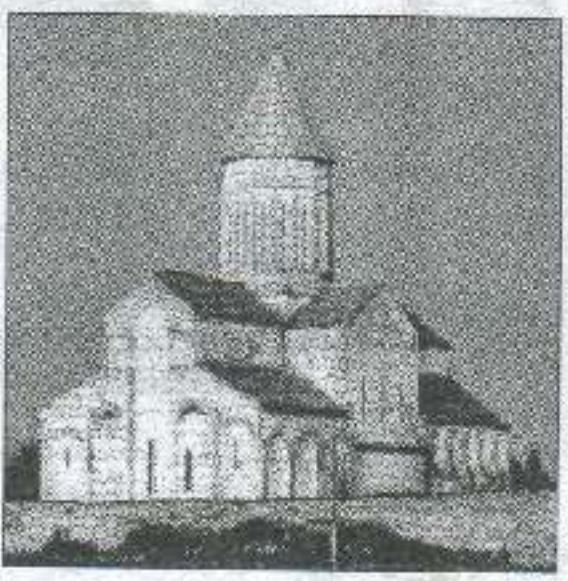
30.

33. დიდი
ვრიგოლ დვთისმეტყველი
ითანე ოქროშირი

34. საისტორიო ჩანაწერთა კრებული ძველ საქართველოში.

35.

36. ჭიგელი, გუჯარი, წიგნი, საბუთი, . . .

37. ერო-ერთი მნიშვნელოვანი ციხესიმაგრე საფრანგეთში, რომელიც 1429 წლის 8 მაისს ვაათაყისუფლა ფანა დ'არკმა.

შეუღალ:

1. „ჯუჯა-სახელმწიფო“ ესპანეთისა და საფრანგეთის საზღვარზე, ურხელის ებისკოპოსთა სამფლობელო.

2. იუდეველთა ცნობილი მეფე ქრისტეს წინარე VIII საუკუნეში.

3. ქალაქი, რომელიც 1552 წელს დაიბენო და შეიერთა რუსეთმა.

4. თანამედროვე სახელმწიფო, რომლის შექმადგენლობაშიც შედის ისტორიული ნუმიდიის ტერიტორია.

5. დიდი ბრიტანეთი, ესპანეთი, შვეცია, დანია, იაპონია, საუდის არაბეთი...
(სახელმწიფო წყობილება)

7. არაბული სახელმწიფო მკვდარი ზღვის სანაპიროზე.

8.

12. (კუნძულაა ჯგუფი, ხადაც მსგავსი ქანდაკებები ვგზვდება)

13. (სეტანი ...)

22. მათე, მარკოზი, ლუკა, იოანე
(მათი დაწერილი წიგნადა წიგნი)

23. მხარე ფრიგიას სრდილოეთით.
ერქონეუნი

24. მმართველი საზოგადოების ყრილობა ძველ მონღოლეთში.

28. დაწესებულება, რომლის დანაშნულებაა დოკუმენტური მასალების მიღება, აღრიცხვა, დაცვა, შენახვა და დამუშავება.

29. ბეთანია, ბერთუბანი, ყარძია, ყინწვისი
(მეფე, რომლის ყრვსკები მხოლოდ ამ ტაძრებშია)

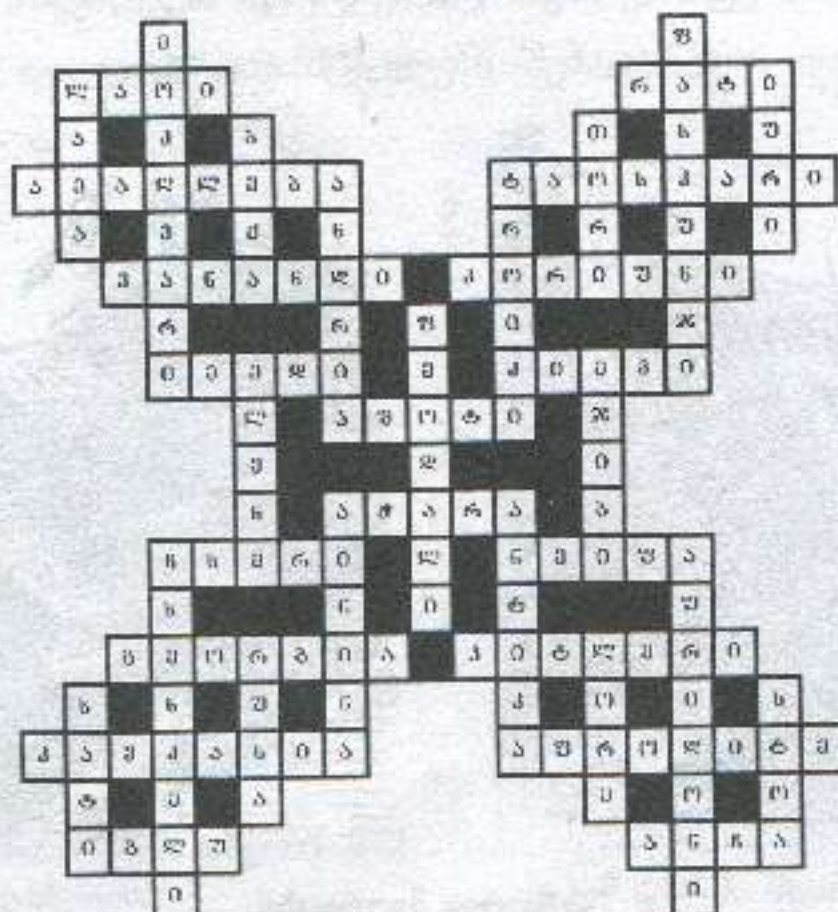
31. ესპანეთის მეფე 1870-1873 წლებში.

32. (ქალაქი)

შემდგენელი რობერტ კოჩიევი

ნინა კროსკორდის პასუხები:

❖ სამხედრო ისტორია ❖

მუზეუმში გიდი ტურისტებს უხსნის: „თქვენს წინაშეა უნიკალური ექსპონატი — ბერძენი მეომრის ქანდაკება. ალბათ შეამჩნიეთ, რომ მას აკლია ხელი და ფეხი, დაზიანებულია თავი. ხელოვნების ამ ნიმუშს ეწოდება „გამარჯვებული“.“

— როგორც ჩანს, მძიმე ბრძოლა ყოფილა, — შენიშნა ერთმა დამთვალიერებელმა, — საინტერესო იქნებოდა გვეჩვენებოდა, რა დარჩა დამარცხებულისაგან.

ერთი დიპლომატი ჰყვება აფრიკელ კანიბალთან საუბრის შინაარსს:

— როდესაც მას მოეუყვია ვეროპაში მიმდინარე დიდ ომზე, იგი ცნობისმოყვარეობით შეკითხებოდა, თუ როგორ ვასწრებთ ადამიანის ხორცის ამ აუარებელი მასის მირთმევას. როდესაც ავუხსენი, რომ ვეროპელები არ ჭამენ დახოცილი მტრების ხორცს, იგი საშინლად აღშფოთდა და ბარბაროსები გვიწოდა, საჭიროების გარეშე რომ ვხოცავთ ხალხს.

პროფესორი ეკითხება სტუდენტ გოგონას:

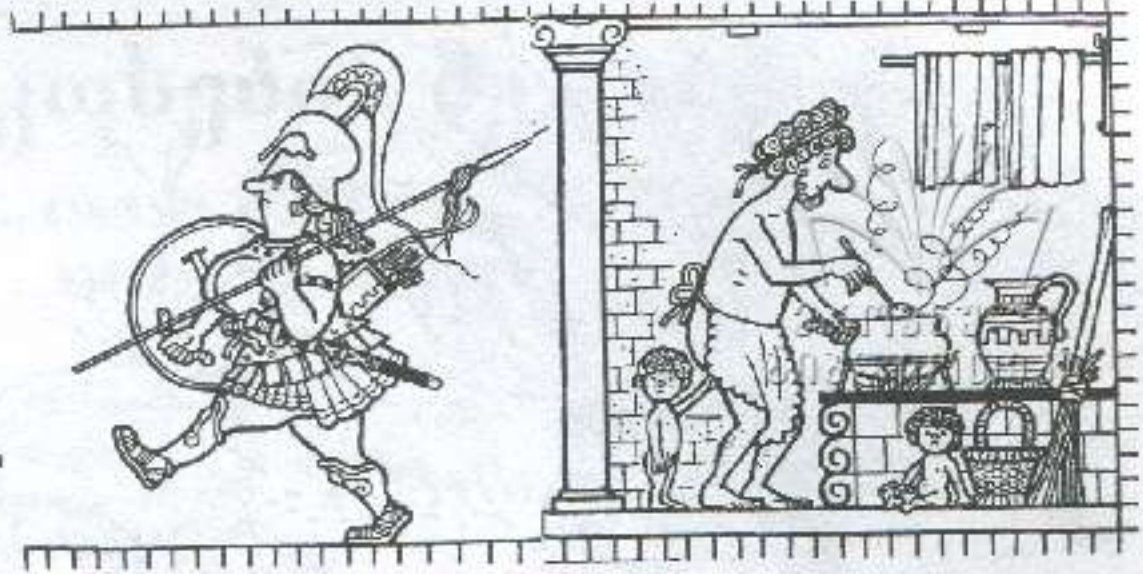
— ვინ არის ისტორიაში ყველაზე დიდი პიროვნება, ვის ანგარიშზეც ყველაზე მეტი გამარჯვებაა?

— დონ ჟუანი! — დაუფიქრებლად უპასუხა გოგონამ.

მამუკა სულხანიშვილი

ნეპრაქტა (ჩუხუთი)

ამორძალი ქალის ოჯახი

მთვრალი ჯარისკაცი შეეჩეხა კაპელანს (არმიის მღვდელი აშშ-ში):

– მე ვშიშობ სმიტ, რომ ჩვენ სამოთხეში ვერ შევხვდებით ერთმანეთს, –
შენიშნა მან მკაცრად.

– ნუთუ, – გაიოცა ჯარისკაცმა, – ასეთი რა ჩაიდინეთ, მამაო?

მარშალმა ლიოტემ საოცარი გააფთრება იცოდა ხოლმე, მოიხდიდა ბერეტს, დაახეთქებდა მიწაზე და ფეხით თელავდა. ამიტომაც ყოველ დილით იძლეოდა ბრძანებას:

– ჩემი ძველი ბერეტი მომიშაღეთ!

შშვილობიან დროს კოჯრის ტყეში რვეული იპოვეს, რომელიც წითელარმიელი მებრძოლის პირადი დღიური აღმოჩნდა. დღიურში ეწერა:

„1921 წელი.

1 თებერვალი: ჩვენ ტყეში გავმაგრდით. ცოტა მოშორებით თეთრები დაბანაკდნენ.

2 თებერვალი: თეთრებმა შემოგვიტიეს და ტყიდან გამოგვყარეს.

3 თებერვალი: ასლა ჩვენ შევუტით და თეთრები ტყიდან გაგყარეთ.

4 თებერვალი: დილით ტყის მცველები შემოვარდნენ და ყველანი გაგვყარეს

ტყიდან.“

ვახტანგ კუცია

ვახტანგ ლენგენი (ბოლონოი)

– ბატონო ბავრატიონო, მტერი ცხვირწინაა!
– ესე იგი არცთუ ისე ახლოს.

– ამ ჯარში შეიძლება სულ დაიყანგო!

ზბიგნევ ლენგენი (პოლონეთი)

— რაინდო, ოლონდ ჩხუბის გარეშე, წაიყვანე ქალი და თავი გამანებე.

1945 წელს ვერმანტის ძალები თითქმის აღარ უწევდნენ წინააღმდეგობას ამერიკელებს. ერთხელ, რეზერვისტების დიდი ჯგუფი, შემდგარი ბავშვებისა და მოხუცებისაგან, ნებაყოფლობით ტყვედ ჩაბარდა მოვრალ ამერიკელ ჯარისკაცს, რომელიც ხესთან ირწეოდა.

შტაბში, კითხვაზე თუ როგორ მოახერხა მარტომ ამხელა ჯგუფის დატყვევება, ჯარისკაცმა უპასუხა:

— მე მათ ალყა შემოვარტყი.

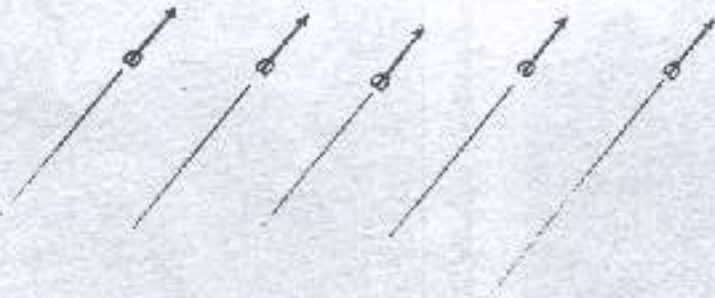
გოგონამ წერილი მიიღო ჯარში მყოფი სატრფოსაგან, რომელიც საიდუმლო ობიექტზე მსახურობდა. კონვერტის გახსნისას აღმოაჩინა დაბეჭდილი ფურცელი: „თქვენს მეგობარს კვლავ ძლიერ უყვარხართ, მაგრამ ბევრს ზედმეტს ლაპარაკობს. სამხედრო ცენზორი.“

სამხედრო ისტორიის გამოცდაზე კურსანტს თხოვეს დაესახელებინა აშშ-ის შეიარაღებული ძალების რაოდენობა ნებისმიერ წელს.

— 1492 წელი, რაოდენობა: 0 — გაისმა სწრაფი პასუხი.

ნებრაჰა (ჩეხეთი)

სადღესასწაულო ზალბი

ისტორიკოსები მეგობრულ

მხატვრები: მახტან ჯუცია.

მამუკა ხუბანაძე

შარტეში
საქართველო
საბჭოთა კავშირი

ოთარ შორაძანი

ზურაბ რატიანი

ვალერიან მაჭარაძე

ბრანო ძავთარია

ARTANUJI

The scientific-popular journal of young historians

Georgia, Tbilisi, № 6, 1997

გარეკანის პირველ გვერდზე: ანანური. XVII ს.

გარეკანის ბოლო გვერდზე: ჯურის ორნამენტი იშხნის ტაძრიდან.

აიწყო და დაკაბაღონდა გამომცემლობა „ინტელექტის“ კომპიუტერულ ცენტრში.

თბილისი, გ. ჩუბინაშვილის ქ. № 50, III სართული, ☎ 96-75-43.

60 288/3

ქართული
ენების ცენტრი

